

iskolakultúra

TERMÉSZETTUDOMÁNY

Az Országos Közoktatási Intézet

folyóirata

IV. évfolyam, 13. szám

A TARTALOMBÓL *Vajdovichné Visy Erzsébet:* Az óvodás és a kisiskolás korú gyerekek környezeti nevelésének stratégiai elvei ✓✓ *Kulbertné Virág Zsuzsa:* Népi hagyományok felelevenítése ✓✓ *Golubovné Gergely Anna:* A környezeti nevelés és a játék ✓✓ *Gellér Zita:* Az óvodakert kialakulása és története a századfordulóig ✓✓ *Labancz Görgyi:* Erdei óvoda ✓✓ *Vízy Istvánné:* A kisiskolások környezeti nevelése

Számunk szerzői

Agárdy Sándorné, óvodapedagógus, Tornyospálca

Csonka Csabáné, tanár, főtanácsos, MKM

Csősz Sándorné, pedagógus, Általános Iskola, Kerek-egyháza

Dázkál Istvánné, óvodapedagógus, Dunakeszi

Fejes Erzsébet, főiskolai adjunktus, Budapesti Tanító-képző Főiskola

Gärtner Vilmosné, munkatárs, Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest

Gecse Gáborné, óvodavezető, „Füstifecskék” Oktatóközpont, Budapest

Gellér Zita, főmunkatárs, Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium

Golubovné Gergely Anna, óvodapedagógus, Dunaújváros

Gross Zoltánné, tanár, Szivárvány Gyermekház, Budapest

Kanczler Gyuláné, főiskolai docens, Budapesti Tanító-képző Főiskola

Kerezsi Andrásné, óvodavezető, Dunakeszi

Kiss Balázs, oktatóközpont-vezető, Kazincbarcika

Kohl Ágnes, tud. főmunkatárs, NSZI, Budapest

Kulbertné Virág Zsuzsa, óvodapedagógus, Székesfehérvár

Labanc Györgyi, óvodapedagógus, Fővárosi Pedagógiai Intézet Gyakorló Óvodája, Budapest

Ráner Lászlóné, óvodapedagógus, Székesfehérvár

Rogna Emília, oktatóközpont-vezető, Budapest

Simon Sándorné, óvodavezető, Budapest

Szikossy Ildikó, múzeumpedagógus, Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest

Tatai Mária, építészmémök, Budapest

Vajdovichné Visy Erzsébet, főosztályvezető, Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium

Vásárhelyi Tamás, főigazgató-helyettes, Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest

Véghelyi Józsefné, főiskolai docens, Budapesti Tanító-képző Főiskola

Vízy Istvánné, nyug. főmunkatárs, Budapest

Zsoldos Árpád, omitológus, a Madarász Suli vezetője, Budapest

iskolakultúra

AZ ORSZÁGOS KÖZOKTATÁSI INTÉZET
FOLYÓIRATA
IV. évfolyam, 1994/13.

Tartalom

Csonka Csabáné: Köszöntő (2) **Vajdovichné Visy Erzsébet: Az óvodás és kisiskolás korú gyerekek környezeti nevelésének stratégiai elvei (4)** **Kulbertné Virág Zsuzsa: Népi hagyományok felelevenítése (8)** **Golubovné Gergely Anna: A környezeti nevelés és a játék (14)** **Gellér Zita: Az óvodakert kialakulása és története a századfordulóig (20)** **Simon Sándorné: Önismeret, lelki jólét... (24)** **Labanc Györgyi: Erdei óvoda (28)** **Gecse Gáborné: Így is lehet? (33)** **Fejes Erzsébet – Kanczler Gyuláné: Állatok Világnapja (41)**

SZEMLE

Ráner Lászlóné: A természeti jelenségek megismerése a téli évszakban (44) **Dáskál Istvánné – Derzsi Andrásné: Környezeti nevelő tevékenység egy óvodában (45)** **Óvodakert, kirándulások (48)** **Kohl Ágnes: Környezetkultúra az óvodában (50)** **Kiss Balázs: Óvodapedagógusok és tanítók továbbképzése Kazincbarcikán (51)** **Agárdy Sándorné: Óvodapedagógusok továbbképzése (54)** **Rogna Emília – Gross Zoltánné – Zsoldos Árpád: A „Szivárvány Gyerekház” a környezeti kultúráért (56)** **Vásárhelyi Tamás – Gärtner Vilmosné – Szikossy Ildikó: Már az óvodásokkal és a kisiskolásokkal is járunk műzeumba?! (59)** **Vízy Istvánné: A kisiskolások környezeti nevelése (62)** **Csőzsi Sándorné: A Fifti-Fifti program és a környezetvédelem (65)** **Véghelyi Józsefné: Természetismereti szakértői tanfolyam (67)** **Tatai Mária: Egy új tantárgy kisiskolásoknak – a környezetkultúra (69)** **Csörgő Anikó: Mentsük meg a Csodaországot! (71)**

SATÖBBI (73)

Köszöntő

Új utak, lehetőségek a környezeti nevelés óvodai-iskolai gyakorlatában

„Kár szépíteni, az emberiség úgy jött létre, hogy nem sokkal születése után már szembefordult szülőanyjával, a természettel” – Juhász Nagy Pál gondolatát a történelem igazolja. Történelmünk egésze során követhető a harc a természet ellen. Korunk nagyon sok kutatója vélekedik úgy, hogy az emberiség legnagyobb gondja ma a bioszféraválság, a környezeti válság. Naponta szembesülünk az élővilág pusztulásával, azzal, hogy az emberiség „rablógazdálkodása” hogyan teszi tönkre egyetlen élőhelyünket.

Sokan megfogalmazták az utóbbi években azt, hogy az emberiség létét önmaga veszélyezteti, s szemléletváltásra van szükség a fenntartható fejlődés érdekében. Kinek-kinek saját életében, saját szerepkörében kell újragondolnia a természet és ember viszonyát. Tudatosan kell tennie a kívánt változás elérése érdekében.

A közoktatás intézményeiben, a nevelő-oktató munkában bőven van feladatunk ezen a téren. Kár szépíteni: az örökölt kultúrafelfogás szellemében az értelmi nevelést túlhangsúlyozó iskolákban „az ember a természet ura”. Sajnos a család sem tölti be igazi szerepét. Nem alapozza meg és nem tartja fenn a gyermek érzelmi, hitbeli, esztétikai és morális biztonságát. A fogyasztói szemlélet határozza meg az életvitelét, és konfliktusok között éli életét. A környezeti biztonságra, az élet tiszteletére olyan környezetben kell nevelnünk, amely példáival nagyon negatív mintát mutat gyermekeinknek.

A közvetlen környezetben, a mindennapokban sokszor az óvodában, iskolában tanultak ellentéte jelenik meg. Mégis egyre többen vannak, akik a környezeti nevelés szép feladatát vállalják, sikeresen teljesítik, új utakat találnak megvalósítására.

A korszerű nevelő-oktató munkában az ökológiai szemléletű gondolkodás fejlesztése mellett egyre nagyobb hangsúlyt kap az óvoda, iskola mindennapi életében megkívánt környezettudatos magatartás. Nemcsak az ismeretek oldaláról kell közelíteni, hanem a mindennapi valóságban kell formálni a gyermekek szokásait, cselekvéseit.

A környezeti nevelés a korszakváltás idejét éli

A közoktatásban régóta fellelhetők – különböző tantárgyakba integráltan – a korszerű környezeti kultúra elemei, melyek ilyen módon az intézmények több mint felében a nevelőmunka szerves részévé váltak.

Egyre többen sürgetik, hogy az iskolarendszerben önálló tantárgyként kezeljék a „környezeti nevelés”-t. Ennek óvodai és 1-5. évfolyamon iskolai tantárgyi előzménye van. Az óvodákban szervezhető „környezeti foglalkozás” folytatásaként az alapozó jellegű „környezetismeret” tantárgy biztosíthat megfelelő szemléletű nevelő-oktató munkát. Egyedi tantervek, kísérleti programok igazolják, hogy az önálló tantárgyként értelmezett környezeti nevelés igen hatékony lehet. A témakörök a talaj, a víz, a levegő, az élővilág védelmével foglalkoznak. Lakóhelyi környezetnek megfelelően dolgozzák fel az energia-problémát, a hulladék- és szemétkézelés, valamint a környezet és életmód kérdéseit. Az igényes kísérleti programokban megtalálható a környezeti filozófia és etika kérdéseivel való foglalkozás is.

Az önálló tantárgyként alkalmazott oktató-nevelő munka egyik legnépszerűbb formája az *Ember és környezet* című program felhasználása.

Az általános iskola felső tagozatában fakultációs óraként, a középiskolákban a kötelező tantárgyi rendszer részeként évről-évre többen választják.

Taneszközszerrendszere kidolgozott. Rendszeres továbbképzések segítik a tantárgy alkalmazását. Igen sokan vitatják az önálló tantárgy létjogosultságát. Az ellenérvek szerint fennállhat az a veszély, hogy a tantestület többi tagja ezzel „letudja”, elintézettnek véli a környezeti nevelést.

A tanórán kívüli környezeti nevelés elsősorban szakkörök és klubok formájában van jelen az intézményekben. Az utóbbi évtized tendenciája, hogy ezek fenntartásában és működtetésében a közoktatás intézményrendszerén túl a közművelődés intézményei is kooperációs partnerként vesznek részt. A környezetvédelmi szakkörök szervezésében kezdeményező és szakmai háttérrel nyújtó szerepben jelennek meg a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium oktatóközpontjai.

Az *Iskolakultúra* jelenlegi száma az új utakból, új lehetőségekből ismertet néhányat. Bízunk abban, hogy kollégáink a példák nyomán, saját környezetükben is hasznosítani tudják a bemutatott modelleket. A környezeti nevelés helyi programjának átgondolásakor ötleteket merítenek az írások tartalmából.

CSONKA CSABÁNÉ

Az óvodás és kisiskolás korú gyerekek környezeti nevelésének stratégiai elvei

VAJDOVICHNÉ VISY ERZSÉBET

Magyarország környezeti politikájának központi eleme a társadalmi együttműködésre való törekvés, és ennek érvényesítésében az oktatás és nevelés kiemelt szerepet tölt be. Lényeges követelmény, hogy a társadalom minden csoportja, rétege, minden tagja tudatosan vállaljon felelősséget a környezet ügyéért, a környezet védelme, gondozása, alakítása és fejlesztése érdekében. Az erre való felkészítés, a környezetorientált értékrendszer kialakítása a korszerű oktatás és nevelés kiemelt feladata.

A környezeti témakör világszerte fontos helyet tölt be az országok oktatás- és művelődéspolitikájában, eleinte az ökológiai összefüggések és a környezeti problémák, a környezet- és természetvédelmi feladatok tudatosításának igényével, majd, a nyolcvanas évektől kezdve egyre inkább előtérbe került a környezeti gondolkodásmód jelentősége, mint a világ megismerésének és megértésének alapfeltétele és mint hangsúlyos szerepű magatartásformáló tényező.

A magyar környezet- és természetvédelmi kormányzat munkájában több mint egy évtizedes hagyomány az oktatás és nevelés ügyének felkarolása.

Az IUCN (a Természetvédők Nemzetközi Szövetsége) 1979. évi nevadai konferenciáján a környezeti oktatás-nevelés fogalmát a következőképpen határozta meg:

„A környezeti oktatás és nevelés a környezeti értékek felismerését és a környezetre vonatkozó fogalmak tisztázását szolgáló folyamat. Törekvése olyan képességek kialakulásának elősegítése, melyek szükségesek az emberek, kultúrájuk és környezetük közötti kölcsönkapcsolatok megértéséhez, a környezetorientált magatartás, a környezeti minőség javítását célzó, tudatos és felelősségteljes cselekvési készség kifejlődéséhez.”

Az emberi élet egészen végigvonuló környezeti nevelés-oktatás és képzés sokféle fajtája számos ponton összefügg egymással.

Alapvetően iskolarendszerű és iskolarendszeren kívüli formákat különböztethetünk meg.

Az iskolarendszerű képzés keretében a környezeti nevelés, oktatás eddig is jelentős eredményeket hozott. A magyar iskolai környezetoktatás színvonala nemzetközi összehasonlításban is megállja a helyét, esetenként kiemelkedő, de egészében véve egyenletlen. A továbblépés alapvetően az általános jellegű környezeti képzés széleskörű elterjesztése, illetőleg a képzés tartalmi és formai továbbfejlesztése terén szükséges. A tartalmi vonásokat illetően fontos hangsúlyozni, hogy a környezetoktatás nem egyszerű ismeretközlés, hanem képességfejlesztés, nevelés, tudat- és magatartás formálás, mely csak interaktív tanulási-tanítási módszerekkel valósítható meg. Ezért is fontos, hogy az általános környezeti képzés helyet kapjon az iskolarendszerű oktatás valamennyi szintjén. Következésképpen szükséges, hogy a környezeti ismeretek szervesen épüljenek a Nemzeti Aaptantervben megjelölt valamennyi műveltségi terület (természet-, társadalom- és humántudomány) tananyagába.

A környezeti nevelés rendszerében az óvoda sajátos szerepet tölt be, mintegy alapozója az iskolarendszerű képzésnek.

Környezeti nevelési stratégiák az óvodában (3-6 éves korosztály)

Részletesen meg kell határozni a környezeti nevelés céljait és feladatait, amely a következőkben foglalható össze: Az életkori sajátosságoknak megfelelően pozitív szokások, szokásrendszerek, viselkedési formák kialakítása a természetes, illetve a gyermeket körülvevő társadalmi környezetben (óvoda, játszótér, közlekedési útvonal, családi otthon, kert stb.). Pozitív attitűdök ébresztése az élővilág, a harmonikus, szép környezet iránt, annak megőrzése, fenntartása iránt.

Meg kell fogalmazni a nevelési elvárásokat, s azon ismeretek körét, amelyek a nevelés folyamatában megjelennek (követelmények).

Mindezekhez az óvodai környezeti nevelés önálló alapidokumentumot nem igényel, de az Óvodai Nevelési Programot ki kell egészíteni egy olyan munkával, amely összefoglalja az óvodai környezeti nevelés céljait, az ismeretek rendszeres beépítését a Nevelési Programban, továbbá programokat ajánl az eredményes munka módszereire.

Bemutatja a nevelési feladatok és ismeretek megjelenését a különféle foglalkozásokban (környezetismeret, ábrázolás, irodalom stb.), illetve az óvodán kívüli nevelési szituációkban.

Minta-programokat közöl.

Ajánlásokat tesz tevékenységi formákra, vizsgálódásokra (kísérletek), szakirodalomra, bemutatóhelyekre (tanösvény, múzeum, természetvédelmi terület, oktatóközpont stb.).

A környezeti képzést illetően jelentős az óvodapedagógusok továbbképzése. Célszerű az óvodapedagógusok központi továbbképzésének fejlesztése.

Az óvodapedagógus-képzésben csupán néhány éve nyertek teret – különféle formában és eltérő mélységben – a korszerű környezeti kultúra és az ökológiai alapú gondolkodás elemei. Óvodáink nevelőinek döntő többsége ma még nem rendelkezik a korszerű, valóban hatékony környezeti neveléshez nélkülözhetetlen ismeretekkel. Ezért mindaddig szükség van a különféle lokális továbbképzések mellett a rendszeres, központi továbbképző tanfolyamokra, amíg ki nem alakul az egységes ökológiai és környezeti kultúrát is nyújtó óvodapedagógus-képzés.

A tanfolyam javasolt szakmai szempontjait – szakértők bevonásával – központilag szükséges kidolgozni, az egységes alapelvek érvényesülése érdekében.

Az éves tanfolyamot az óvodapedagógus-képző intézmények szervezhetnék meg, autonómiájuk teljes megőrzése mellett. Az intézményeknek a megbízást a *Művelődési és Köznevelési Minisztérium*, valamint a *Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium* közösen adja.

Az óvodai környezeti nevelésnek a korszerű környezeti kultúra megalapozásában betöltött jelentős szerepe elengedhetetlenné teszi a szakmai és pedagógiai szempontból magas színvonalú munkát. Ehhez úgy véljük, szükség van a nevelőmunka rendszeres támogatására, értékelésére, azaz óvodai környezeti szakértők foglalkoztatására.

Részletesen ki kell dolgozni az óvodai környezeti nevelési szakértők feladatrendszerét az alábbiak szerint:

- Információk (tudományos eredmények, rendezvények, programok, pedagógiai újdonságok stb.) eljuttatása az óvodapedagógusokhoz, illetve információk gyűjtése a környezeti nevelésről és ezek továbbítása az illetékes intézményekhez.

- Pedagógiai tanácsadás (tartalmi és módszertani kérdésekben), a nevelési munka értékelése.

- Helyi továbbképzések szervezése. Javaslatok a helyi illetve központi tanfolyamok oktatóira.

- Részvétel aktuális környezetvédelmi és természetvédelmi rendezvények megszervezésében („A Föld napja”, „Madarak, fák napja” stb.).

– Időnként beszámoló készítése és annak eljuttatása a megbízó intézményhez.

Napjainkban különösen fontos, de minden bizonnyal még néhány évig az is lesz, hogy az óvodapedagógusok munkájukhoz rendszeres tartalmi (szaktudományi) és módszertani segítséget kapjanak. Ennek egyik lehetséges eszköze az óvodai környezeti nevelés témakörében időszaki kiadványok megjelentetése.

Évenként két alkalommal megjelenő kiadvány célja egyfelől elméleti pedagógiai, szaktudományi vagy aktuális természetvédelmi és környezetvédelmi problémák bemutatása, másfelől az elméleti kérdésekhez csatlakozó óvodai gyakorlat sokrétű ábrázolása, módszertani példák felsorakoztatásával.

A tartalmi és pedagógiai szempontból is magas színvonalú és valóban hatékony óvodai környezeti nevelés elterjedésének egyik lényeges feltétele az, hogy a pedagógusképzésben helyet kapjon a környezeti nevelésre való felkészítés. Ezt legjobban egy egységes elvek alapján felépülő kötelező tantárgy révén érhetjük el, amely a képzés utolsó évében 34 elméleti és 22 gyakorlati óra keretében lenne realizálható. A tantárgy tervezett címe: *A környezeti nevelés elméleti alapjai és módszertana*. A képzés vizsgával zárul, illetve a témából szakdolgozatot írhat a hallgató.

A tantárgy bevezetése egységes alapokat teremt és egységes követelményeket állít az óvodai környezeti nevelés területén.

Környezeti nevelési stratégiák a kisiskolásoknál (6-10 éves korosztály)

A kisiskoláskorban folyó környezeti nevelés sok hasonlóságot mutat az óvodai neveléssel. Különösen igaz ez a pedagógus személyével kapcsolatban és a pedagógiai módszerekre vonatkozóan. Ezért a stratégia bizonyos elemei megegyeznek (megegyezhetnek). Természetesen a környezeti nevelés céljai és feladatai, az elvárások (követelmények) eltérnek.

– Meg kell határozni a nevelés és oktatás céljait és feladatait. Ez az alábbiakban foglалható össze:

Az óvodáskorban kialakított szokásrendszerek, viselkedési formák megerősítése és továbbfejlesztése magatartási formákká.

A pozitív attitűdök elmélyítése, megerősítése a már bizonyos mértékben rendszerezett tudati elemek, *ismeretek* révén.

A környezeti nevelés tartalma kisiskoláskorban is három egymásraépülő ismeretkörbe foglalható. Ebben az életszakaszban az ismeretszerzés az óvodáskorhoz viszonyítva tágabb körre terjed ki. A jelenségek közötti összefüggések felismerése, megláttatása hangsúlyosabb szerephez jut és az önálló tanulói tevékenység előtérbe kerül.

Meg kell fogalmazni az elvárásokat (követelményeket) a nevelés és az ismeretek tekintetében.

– A pozitív környezeti magatartás lényeges vonásai ebben az életkorban a következők: a kisgyermek ügyel a saját maga és tágabb környezete rendjére, tisztaságára, érti ennek jelentőségét. Képes megérteni a maga szintjén a természetes és az ember által létrehozott társadalmi környezet fontosságát, a bennük megtestesülő, rejlő értékeket, belátja az óvás, a védelem szükségességét, meg tudja fogalmazni ezzel kapcsolatban a maga szerepét és feladatait.

– Ismeri közvetlen környezete élőlény-együtteseit, jellegzetes növény- és állatfajokat, hazánk jellemző életközösségeit, azok lényeges összetevőit.

– Ismeri lakóhelye környezeti gondjait. Keresi az okokat. Saját vizsgálatai alapján szerez adatokat ezek mértékéről. Keresi a lehetőséget a csökkentés, a megszüntetés módjaira. Ismeri – életkorának megfelelő szinten – hazánk környezeti gondjait, illetve ezzel összefüggésben néhány világméretű környezeti problémát.

A nevelési módszerek tekintetében kisiskoláskorban is jelentősége van a pozitív magatartási és cselekvési mintáknak. Ezeket egészítik ki a természetes és társadalmi környezetben folyó közvetlen megfigyelések, azok az ismeretek, amelyek segítségével a kisiskolás képes a jelenségek okait a maga szintjén megkeresni. Ebben az életkorban

(is) az ismeretszerzés leghatékonyabb módszerei a természetben folyó megfigyelések, a pedagógus által irányított (és ellenőrzött), de önállóan végzett vizsgálódások, kísérletek és mérések.

Mindaddig, amíg az oktatás és képzés a környezeti nevelés alapelveit tekintve nem éri el a megfelelő (szinkronitást) összhangot – feltevéseink szerint ez legalább 10-15 év – szükség van a pedagógusok szakmai és pedagógiai felkészítésére.

Az alsófokú nevelő és oktató tevékenység terén nincs szükség arra, hogy a környezeti nevelés önálló tárgy keretében folyjon. A nevelési feladatok és a különféle ismeretblokkok alkalmasak arra, hogy egymásraépülő rendszerben magukba foglalják a környezeti nevelés megfelelő elemeit. Ez a „sokszínűség” alkalmas a problémakör komplex (interdiszciplináris) voltának érzékeltetésére.

A pedagógusok megfelelő felkészítése az oktatásnak ezen a szintjén viszonylag egyszerű, mivel az oktató- és nevelőmunkát egy-egy gyermekcsoportban egy, de legfeljebb néhány pedagógus végzi.

Gondoskodni kell arról, hogy az oktatás alsó fokán működő nevelők (tanítók) mindegyike 5 éven belül elvégezzen egy minősítéssel záruló tanfolyamot, amely általános környezeti ismereteket nyújt. Ennek tartalmi és szervezési feladatait a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium és a Művelődési és Közoktatási Minisztérium közösen vállalják.

Mivel az oktatás alsó fokán a környezeti nevelés nem igényel önálló nevelési és ismereti blokkot, önálló dokumentumok (tankönyv) készítése sem szükségszerű. Az azonban nagyon lényeges, hogy a nevelési feladatok és az ismeretek a környezeti nevelési alapelveknek megfeleljenek és egymásraépülő rendszert alkossanak. Olyan kiegészítő dokumentumok létrehozása kívánatos, amelyek pl. a közvetlen környezet élővilágával kapcsolatos megfigyeléseket, vizsgálódásokat, méréseket irányítják, azok eredményeinek rögzítésére szolgálnak, az önálló munkát vagy az emlékezetbevívést segítik.

ISKOLAKULTÚRA-DÍJAK

A Kitaibel Pál Középiskolai Biológiai Tanulmányi Versenyen
az alábbi Iskolakultúra-díjakat adták át:

Horváth Tiborné

(Szombathely-Olad Kertészeti Szakközépiskola) és

Csernus Éva

(Csongrád, Batsányi János Gimnázium és Óvónői Szakközépiskola)
felkészítő tanároknak 5000-5000 Ft-ot;

továbbá 1-1 éves előfizetést nyert a

Tóth Árpád Gimnázium, Debrecen,

Trefort Ágoston Gyakorló Iskola, Budapest,

Petőfi Sándor Evangélikus Gimnázium, Bonyhád,

Dobó István Gimnázium, Eger.

Népi hagyományok felelevenítése

az óvodai környezeti nevelésben

KULBERTNÉ VIRÁG ZSUZSA

Az óvodás korú gyermek a legfogékonyabb, nekünk – óvodapedagógusnak és a család tagjainak – kell irányítanunk a kicsik figyelmét a lényeges, a szép, az életüket meghatározó dolgok felé. Fokozatosan és tudatosan alakíthatjuk a népi, a nemzeti értékeinkhez, a szülőföldünkhöz, az itt élő magyar és más nemzetiségekhez való viszonyukat. „Óvodáskorban a magyarság tudatalatti elemeinek beültetése, lassú kifejlesztése a feladatunk. Magyar mivoltunk épületének mintegy föld alatti alapjait kell itt lerakni. Minél mélyebbre épül a fundamentum, annál szilárdabb az épület.” (Kodály Z.: Visszatekintés I. Zene-műkiadó, Bp., 1964. 95. p.)

Az ember nem élhet gyökerek nélkül, s hogy azok a gyökerek milyen talajban és milyen mélyen kapaszkodnak, a felnövekvő nemzedék szempontjából egyáltalán nem elhanyagolható.

Már az óvodában is számtalan lehetőség van arra, hogy a népi kultúra gazdag világából tudatosan válogassunk, és ezzel népi hagyományaink őrzésében megtegyük az első lépéseket.

Hazánkat, népünket akkor szerethetjük igazán, ha ismerjük múltunkat. A jövő nem képzelhető el a múlt ismerete nélkül.

A néphagyomány minden kis részterülete alapvető szükségleteket tükröz. A föld megművelése, életük, ruházkodásuk, ünnepeik, valamennyi cselekvés közösségi tevékenység volt. A közösség tagjainak helyét, egymáshoz való viszonyát, a család, a rokonság, a faluközösség szokásrendje határozta meg.

„Mi tehát a népszokás? Voltaképpen a kultúra hagyományozódásának spontán formája, az a keret, melyben a nép ünnepe és hétköznapija lejátszódik. Közösségi magatartásmód és cselekvésmód, olyan viselkedésmód, melynek a közösség tagjai alávetik magukat, mert megfelel az élő kulturális hagyománynak. Egyszerre illemtan, erkölcsi kódex, íratlan törvény, művészet, költészet, színjátszás, mítosz és mágia.” (Dömötör T.: Néprajz mindenkinek 3. Magyar népszokások. Tankönyvkiadó, Bp., 1986. 9. p.)

Nemzetékek nőttek fel úgy, hogy nem ismerik a népi hagyományok, népszokások jelentős részét. Szomorú látni az emberek fásultságát, az emberi kapcsolatok beszűkülését, az értékrend eltolódását. Miben látom ezt? A szülők a napi megélhetést biztosító jövedelmek megszerzésére törekednek és ez a családi élet minőségének romlásához vezet.

Meghitt beszélgetésre, összetartó erejű közös élményekre, a gyermekek érzelmi életébe való beleélésre már nem jut idő. A célszerű anyagi biztonság szükséges, de kellene mellette a nyugodt tempó, a szeretetteljes és oldott családi légkör.

Nem csoda hát, ha a mai ember, aki hajlamos arra, hogy egyedül érezze magát a világban, vágyódik a bensőségebb közösség után. Én nem a régi közösségi életforma és kultúra föltámasztására gondolok, hanem a néphagyományoknak azokra az értékeire, amelyek a mai ember életét is szebbé tehetik, és a közösségi szellemet erősítik.

Vannak törekvések: népdalkörök, táncházak alakultak. (Természetesen van egyfajta divatjelenség is.) Működnek néprajzi és helytörténeti szakkörök is, újjáéled a népi díszítőművészet. Ez egyfajta útkeresés.

A jövő kérdése az, hogy az egész ország mikor találkozik ismét az újrafogalmazott tradicionális kultúrájával.

Ehhez olyan emberekre van szükség, akik hisznek a hagyományörzés fontosságában. Mi, óvodapedagógusok sokat tehetünk azért, hogy a hagyományok beépüljenek a gyerekek életébe: a feledésbe merült népszokások egy részének felelevenítésével, a népi gyermekjátékok újrarájátszásával, a tárgyi emlékek bemutatásával, a helyi hagyományok felkutatásával, minél több élmény nyújtásával.

A népi kultúra tárgyai, a népköltészet alkotásai a gyermekek érzelmein át hatva épülnek be a gyermekek ízlésvilágába, és alapozzák meg magyarságuk kulturális anyanyelvét.

Naptári ünnepek, jeles napok

A népszokások többsége: – a naptári évhez, az évszakok változásaihoz, a munkához, az emberi életúthoz és annak fordulóihoz, valamint egyházi ünnepekhez fűződik.

Vannak közöttük kiemelkedő, ún. jeles napok, amelyek évszakok változásához (napforduló, napéjegyenlőség), időjárás megfigyelésekhez, valamilyen munkafolyamathoz, mezőgazdasági munka elkezdéséhez kapcsolódnak.

Az óvodában ezek megünneplése a legcélszerűbb.

Az évszakok változásait egy forgatható évszak-órával tesszük szemléletessé a gyerekeknek. Ha kis képekkel, jelzésekkel megrajzoljuk a hozzátartozó naptári ünnepeket, jeles napokat, akkor örömmel fedezik fel nemcsak az évszakok örökös körforgását, hanem az események, történések újraismétlődését is. A képek alapján szívesen felidéznek az azokhoz kapcsolódó dalt, mondókát.

Az őszi ünnepkör néhány jeles napja

A természet fokozatosan készülődik a téli pihenésre. A falevelek pirossá, sárgává, barnává színeződnek, elkezdődik a lombhullás. Gyülekeznek a költöző madarak, hogy melegebb éghajlatú vidékre vonuljanak.

Az ősz a betakarítás időszaka, a zöldségfélék felszedése, az alma-, dió-, szőlőszüret, kukoricatörés ideje. Érik a vadgesztenye és a makk is. A kertekben szorgos munka folyik.

A gyerekek élményeire támaszkodva sokat beszélgettünk az ebben az időszakban aktuális munkákról. Hétközben ugyan emeletes házakban élnek, de többen művelnek hátsótelket, vagy a nagyszülőknél segítenek a betakarításban, kerti munkákban.

Szeptember 5. – Lőrinc napja

A gyerekek a nagyszülőktől (sőt még szüleiktől is) gyakran hallják, hogy ettől a naptól nem ízletes már a dinnye. Elsétáltunk a közeli zöldséges boltba, dinnyét vásároltunk és utoljára jót kóstoltunk belőle, hogy az íze sokáig a szánkban maradjon. Elég sok dinnyéről, uborkáról szóló mondóka található különböző gyűjteményekben. A *Kiskertemben az ürge...* kezdetű sokan ismerik, a *Lement apám...* kezdetű kiszámolót is. Az én gyerekeimnek a következő mondóka lett a kedvence:

*Csiteri-csütöri csütörtök
Dinnyét lopott az ördög
Bogyogójába dugta
Nem fért be a pokolba.
Öreg pásztor elfogta
Móresre tanította.*

Figyeltük, látunk-e ökörnyálat szállni, mert a néphit szerint ez a hosszú őszt jósolja.

Szeptember 8. – Kisasszony napja

Fecskék, gólyák gyülekezni kezdenek. Ha a gólyák gyülekezését nem is, de a villanydróton a fecskék csoportba verődését, a tollászkodást, a készülődést a hosszú útra mi is figyelhettük az ablakból és az udvarról is.

Katika és szülei egy nagy kosár dióval érkeztek ekkortájt, egy hétvége után. Diószüret volt a nagypapáéknál, és Kati, hogy élményét megossza velünk, diót is hozott a csoportnak. Természetesen raktunk a gyűjtögetős sarokba is, utána pedig a diótöréshez fogtunk. Leterítettük a szőnyeg helyére a terítőket, és térdelve kalapáltunk. Kinek ne jutna eszébe ilyenkor dióról szóló mondóka, dalosjáték. A legismertebb a *Dombon törik...* kezdetű. De többet is lehet találni. Pl.:

*Itt csörög, itt pattog
Három véka mogyoró
Itt csörög, itt pattog
Három szekér friss dió*

A szétpattogott dióhéj összeszedése, seprése után a *Kiszáradt a diófa* című dalosjátékot is eljátszottuk. A dióbélből más gyümölccsel, almával, szőlővel, mézzel csurgatva nagyon ízletes gyümölcssalátát készítettünk. (Közben szót ejtettünk az egészséges táplálkozásról is.) A dió héjából bölcsős babát, teknősbékát, vitorlást, madárkát, kacsát barkácsoltunk.

Kisasszony napja időjóslo nap is. Azt mondják az idősek: ha ezen a napon bőséges eső esik, akkor a következő hetekben sokszor fog esni.

November 11. – Márton napja

Ezen a napon az emberek sokat ettek-ittak, főleg libapecsenyét, hogy a következő évben gazdag legyen a termés. Ilyenkor megkóstolták az új bort is. E naphoz időjósolás is kapcsolódik: „Ha Márton lúdja jégen áll, Karácsonykor sárban botorkál.”

Emlékeztünk a közös szőlőprésselésre, és szörppel koccintottunk egymás egészségére.

Márton lúdja kapcsán szóba kerülnek a baromfiudvar lakói: baromfiudvart készítünk, állatokat mintázunk, beszélgetünk életmódjukról és a róluk való gondoskodásról.

A téli ünnepkör néhány jeles napja

A legváltozatosabb és legszínesebb népszokásaink ideje a tél, amelynek legjelentősebb ünnepe a karácsony, és az azt megelőző készülődés, az advent.

Az advent latin szó, jelentése: az Úr érkezése, a karácsony előtti időszak, amely András napjához legközelebb eső vasárnapkal kezdődik.

A várakozás örömét, a karácsonyra készülődés hangulatát emeli az adventkoszorú készítése. Mi a moha alapot készen vásároltuk, közösen vettük meg a kellékeket a gyerekekkel és a koszorút is közösen készítettük el.

A gyertya az élet, a fény jelképe. A szokás szerint minden adventvasárnap eggyel több gyertyát gyújtunk. A családokban egyre több helyen újjáéledt ez a szép hagyomány.

A mi gyertyagyújtásos napjaink az advent vasárnapot követő hétfőre estek. Minden gyertyagyújtáshoz új mesét, történetet kerestünk. A gyerekek sok könyvet hoztak be, abból válogattam. Minél közelebb kerültünk a karácsonyhoz, annál több gyertya égett.

Ezeket az örömteli napokat rengeteg játékkal, készülődéssel töltöttük el. Földíszítettük a csoportszobát, fenyőágakat tettünk vázába. Ügyeltünk arra, hogy még az öltözőben is érződjön a karácsonyi hangulat. Az ott levő falrész kellemes színfoltja az adventi létra, amelyen a betlehemi csillag lépegetett fokról fokra.

A karácsony a szeretet ünnepe, ezért apró meglepetéseket készítettünk, nemcsak a szülőknek, hanem egymásnak is, természetesen titokban. Ez a meglepetések időszaka. Ilyen meglepetéseket tartogat az advent-naptár is, amit minden évben másként készítek.

Ebben a tanévben, mivel már nagyobbak, a naptárt doboz formában alakítottam ki, nem a naptári napokat vettem figyelembe, hanem az óvodában töltött időt. Ebben a „házban” gyertya is éghetett, aminek nagy sikere volt.

A titkokat rejtő képeket pauszpapírra rajzoltam, hogy a fény kellően átvilágíthasson. Minden nap egy ablakot nyitottunk ki, ami mögött az adott napi tevékenységünkre emlékeztető kép volt. Az ablakokat kicsi szívek fogták össze, s mikor ezeket ollóval felvágtuk, feltárult a titok. Utolsónak a nagy kapu nyílt ki, amiben ott ragyogott a pompázatos, feldíszített karácsonyfa.

Az adventi készülődés egyik jeles napja:

December 4. – Borbála napja

Szent Borbála a néphit szerint a bányászok, tűzérek, várak védőszentje. Sok helyen a lányok védőszentjének is tartják. A Borbála-nap legfontosabb népi hagyománya a Borbála-ág vágása. A lányok ilyenkor cseresznye- vagy orgonaágot törnek, vízbe helyezik, s ha kizöldül, hamarosan férjhez mennek. A zöld ág az élet jele, ősi szimbólum.

Mi orgonaágot hajtattunk. Jól illeszkedik a karácsonyvárás, a titok hangulatába.

December 13. – Luca napja

A téli ünnepkör legérdekesebb napja. A magyar néphitben termékenységet adó, de ugyanakkor büntető nap is volt. Több helyen asszonyi ünnepnek is tartják, ugyanis ezen a napon tilos volt bizonyos munkát (fonás, varrás) végezniük a nőknek.

Babona is fűződik hozzá: ezen a napon nemigen léphettek ki a házból, mert kiviszik a szerencsét.

Ettől a naptól számították a nappalok hosszabbodását és az éjszakák rövidülését.

A lucaszék készítését is ekkor kezdték. Mi nem akartunk karácsony éjszakáján boszorkányt látni, így nem fogtunk bele a lucaszék készítésébe.

Egy másik szokást elevenítettünk fel, a lucabúza ültetést. A kizöldült búzát az emberek az ünnepi asztalra tették, amiből a következő évi termésre következtettek, majd ünnep után az állatokkal etették meg, hogy óvják őket a rontástól.

A jeles nap előtt tejfölös poharakat gyűjtöttünk, s behoztunk némi földet melegedni. December 12-én beáztattuk a búzát, hogy a szemek kissé megduzzadjanak. Közben megbeszéltük, hogy milyen feltételek szükségesek, hogy a magból kifejlődhessen a növény. Jeleket készítettünk, amit majd a poharakra ragaszthatunk. Lucanap reggelén ültettük el a búzát. Az ablakba raktuk, a gyerekek ügyeltek rá, hogy mindig meglocsolják. A kizöldült búzát hazavihették a család karácsonyi asztalára.

Aznap természetesen a fiúk vállaltak minden munkát. Tréfásan figyelmeztettük őket, hogy kifelé söpörjenek, hogy minden rossz elmenjen a csoportból.

A tavaszi ünnepkörök

A tavasz a természet ébredése és újjászületése. Kizöldülnek a fák, megszólalnak a madarak, kinyílnak az első virágok.

Újra megkezdődik a munka a földeken és a kiskertekben is. A rétre, legelőre újra kihajtják az állatokat.

A gyerekek körében a három meleghezó nap a legismertebb.

Március 18., 19., 21. – Sándor, József, Benedek

Több mondóka és dal fűződik e napokhoz. Például:

Baktat három vándor
József, Benedek, Sándor
Elöl megy Sándor
Sándor után József
József után Benedek
Ők hozzák a meleget

Ha az idő megengedi, a veteményes kertbe elduggatjuk a hagymát, elvetjük a borsót. Figyeljük a közeli park éledését.

Húsvét

Az év másik legnagyobb ünnepe a karácsony mellett: a húsvét, a megújulás ünnepe. Kint is, bent is tavaszi nagytakarítást tartunk. Megfürdetjük a babákat, hogy húsvétra rend és tisztaság legyen.

Tavaszi ágakkal rakjuk tele a vázákat. Minden évben készítünk tojásfát is, készülünk a tojásfestésre, a fiúk a locsolkodásra.

A tojás a termékenység szimbóluma, az élet, a tavasszal újjászülető természet jelképe.

Több tojásdíszítő technikát kipróbáltunk. Kezdetben papírból kivágott tojásformán gyakorolhatták a mintákat.

A tojásfánkat most csavartfűzből állítottuk. Erre akasztottuk a mintás kifújt tojásokat.

Az idén egy újabb technikával ismerkedtek a gyerekek, a tojásberzseléssel. Harisnyával rögzítettünk szép formájú leveleket a tojásokra. Festékként az áztatott hagymahéj levét használtuk.

Krepp-papírral festettünk hagyományos színű tojásokat is.

A kész tojásokat zsírral fényesítettük és gyékénykosárba rendeztük.

A nagyheti készülődésben a zöldcsütörtöknek különös jelentősége volt az emberek életében.

Egész télen zsíros, nehéz, fűszeres ételeket ettek, nemigen jutottak zöld növényekhez. Akkor még nem volt szó egészséges életmódról és táplálkozásról, mégis ezen a napon böjtöltek az emberek, olyan növényekből készített ételeket ettek, amelyek már megtalálhatók voltak ilyen tájban. Ezzel tulajdonképpen méregtelenítették a szervezetüket.

Ilyen növény a salátaboglárka, amely a tavaszi erdő üde színfoltja, és a pongyola pitypang (népies nevén kákics, kutyatej, vagy tejesfű). Ezekből a növényekből zöld salátát készítettek. De megették a pongyola pitypang virágának szárát is. (Ma már különféle gyógynövényes könyvekből tudjuk, hogy ez a növény igen kedvező hatással van a májra.)

Mi nem készítettünk ilyen salátát, de a közeli parkban megkerestük ezt a növényt. Megfigyeltük levelei formáját, játszottunk azzal a néhány sárga virággal, amit találtunk. Gyűjtöttünk ilyen leveleket, és ezeket is rászorítottuk pár tojásra, hogy ennek a levélnek is maradjon nyomata.

A parkban találtunk katicabogarat, boldogan énekeltek neki a gyerekek. Kerestünk verőköltő bodobácsot is, aminek a nevét gyorsan megjegyezték.

Közben a fiúk készülődnek a locsolásra. Locsoló verseket tanulnak otthon, és az óvodában. A húsvét utáni első óvodai napon a fiúk meglocsolják a lányokat, ezt mi díszített tojással viszonzozzuk. A fiúknak ez az első igazi férfias szerepvállalása.

Május 1. – májusfa állítás

„Századunkban elsősorban legények állítanak májusfát, annak a lánynak, akinek udvarolnak. A májusfát papírral, szalaggal díszítik, gyakran üveg bor és más ajándékok is kerülnek rá.” (Dömötör T.: Néprajz mindenkinek 3. Magyar népszokások. Tankönyvkiadó, Bp., 1986. 51. p.)

Ősi tavaszünnep. Csoportunk ablaka előtt van egy fiatal kőrislevelű juharfa, ezt szoktuk a fiúkkal az előre elkészített szalagokkal feldíszíteni.

Mivel a természet óvására és szeretetére neveljük a gyerekeket, nem vágunk ki semmiféle fát erre a célra. Ezt tudatosítjuk is bennük. A szalagokat is óvatosan tesszük az ágakra.

A fa díszítése közben a lányok – hogy meglepetésük teljes legyen – valahol az épületben segítenek a kisebbeknek.

Ezt a fát körbe lehet járni, bár egy kis lejtő közepén áll. Nagy öröm a lányoknak, hogy gondoltak rájuk a fiúk. A fa ágai egy betonozott terület fölé hajlanak. Jót lehet táncolni, énekelni alatta.

A nyári ünnepkörök

Ez az az időszak, amelyben a legkevesebbet vannak a gyerekek az óvodában.

A mi óvodánkban közösen szoktuk megtervezni az udvar nyári életét, a kínálkozó lehetőségeket és tennivalókat. Természetesen számunkra igen fontos, hogy a gyerekek nyáron is nagyon jól érezzék magukat, és ne múljon el nap közös élmény nélkül.

Június 8. – Medárd

Jeles nap, időjóslás fűződik hozzá. A néphit szerint, ha ezen a napon esik az eső, akkor a következő negyven napon ugyanez várható. Ha szép az idő, akkor napsütéses, kellemes nyarunk lesz.

Ha esős az idő az esős mondókákat, dalokat ismételtetjük, de a naphívogatókkal csalogatjuk a jó időt is.

Június 29. – Péter-Pál napja

Az aratás általános kezdőnapja az egész országban, a néphit szerint ilyenkorra a „búza töve megszakad”.

Sajnos a mi közelünkben nincs gabonaföld, nem tudjuk megismerlni az ott folyó munkát, de képek nézegetésére van lehetőség. Megbeszéljük a kenyér útját az aratástól kezdve míg az asztalunkig nem jut.

Jól ismerik a gyerekek az *A part alatt...* kezdetű dalt, én az *Elmentem a malomba...* kezdetűt is el szoktam énekelni. Búzával, kenyérrel, kaszával kapcsolatos találókérdéseket mondogatunk.

Augusztus 20. – Szent István ünnepe

Ezen a napon sütnék először új búzalisztből kenyeret. Beszélgetünk a pékek munkájáról.

Mivel a történelemben István király és Székesfehérvár neve szorosan összeforrt, elvitá-
lunk azokra a helyekre, melyeket év közben is gyakran meglátogatunk. A Bazilika előtti térre, a Romkerthez, ahol a kőkoporsóban talán István király földi maradványait őrizték.

JEGYZET

Kulbertné Virág Zsuzsa Népi hagyományok felelevenítése az óvodai környezeti nevelésben című cikke részlet a Budapesti Tanítóképző Főiskola 1993. évi intenzív, diplomamegújító óvodapedagógus továbbképzésén készült záródolgozatából.

A környezeti nevelés és a játék

GOLUBOVNÉ GERGELY ANNA

Óvodás korú gyerekek legfontosabb tevékenysége a játék. Ez a tevékenység egész napjukat kitölti, akkor is, ha munkát végeznek, akkor is, ha tanulnak. Nekünk, óvónőknek az a feladatunk, hogy az óvodai életet úgy szervezzük, a gyermek életét a nap folyamán úgy irányítsuk, hogy minden tevékenysége játékosan, jó hangulatban teljen.

Néhány gondolat a játékról

Játék közben olyan értékeket kell közvetíteni felé, amelyek a gyerek életkorának megfelelően, s fejlesztőleg hatnak rá. A játék jó eszköze a gátlások és a szorongások oldásának is. A gyerek félelmeiben a „kijátszás” hozhat megoldást, enyhülést.

A játék a nevelés, fejlesztés fontos módszere. Játék közben a gyerek viselkedésmódokat sajátít el, alkalmazkodni tanul, vagyis szociálisan fejlődik. Játékosan megtanulni valamit vonzóbb, izgatóbb számára, mert tevékenykedhet, mozoghat, kielégítheti testi igényeit is.

Játék közben tapasztalatokat gyűjt, megfigyel, utánoz.

A jó játék mint eszköz figyelemfelkeltő; a gyereket ösztönzi arra, hogy tevékenykedjen vele, teret engedve fantáziájának is: elképzelései szerint használja fel, helyettesítheti vele ha szükséges a valós tárgyat, emellett esztétikus megjelenésű, egyszerű vonalú, veszélytelen.

A játékeszközök tára természetesen nem merülhet ki a készen vett dolgokkal. Ahhoz, hogy a gyerek köré megfelelően ingerdús, a szabad játékot és spontán utánzást lehetővé tevő környezetet hozzunk létre, szükség van az óvónő ötleteire, alkotó fantáziájára, s olyan eszközök, anyagok halmazára, melyekből szükség szerint „valami” készülhet. Ezeket az anyagokat, eszközöket viszont csak környezetünkől tudjuk összegyűjteni (otthonról, sétáinkról), ami egyféle „nyitott szemmel” járást követel.

Sokkal szívesebben játszanak gyermekeink azokkal a játékszerekkel, amelyekhez ők maguk gyűjtögettek anyagot, segédkeztek elkészítésükben, hisz ilyenkor végigkísérheték azok kialakulását, s a munka révén érzelmi kapcsolatba kerültek velük. Ráadásul a közösen elkészített „eszközt” szüleiknek is megmutathatják, így ez az érzelmi kötődés fokozódik, otthon is lehetőség van hasonló alkotására, továbbfejlesztésére.

A gyermek az egyszerűbb játékokat kedveli, annál inkább, minél szabadabban érvényesülhet általa akarata, képzelete, utánzó ösztöne. Bármit elfogad játéknak, ami környezetében megtalálható: lehet ez bútor (pl. székből készült autó), vagy egy kendő (pl. kukucska-játék, babaruha), vagy éppen egy bot, vagy pálca (pl. karddá válik; vagy lovaskává, vagy rajzolni lehet vele).

A séták alkalmával az óvónő lelkesedése, rácsodálkozása utánzásra serkenti a gyerekeket. Az óvodás több szempontból is érzelmi úton közelít a természethez: kíváncsi rá, mit fog látni, mi várja őt ott, szívesen tapasztal meg dolgokat, ha ő is részese lehet a „felfedező utaknak”, kincseket gyűjthet össze magának.

A környezet megismerésében a játékeszközök is fontosak: a természetes anyagból készült eszközök egyszerűek, jó megfogni őket, „illatuk van”, felkeltik a gyermek érdeklődését: hogyan, miből készült a játék, hol található az anyaga. Arra készíti a gyereket, hogy ő is gyűjthessen hasonlót, ő is készítsen valamit. Felmerül a részeges viszonyának megismerési lehetősége.

Az eszközök felhasználása, feldolgozása közben új ismeretekhez jut: anyagokkal, fogalmakkal ismerkedik, látóköre tágul. Rácsodálkozik természetes környezetére!

Önvallomás

Ahogy a játéklehetőségeket kutattam, s főleg a természetes anyagok felhasználásának lehetőségeit próbálgattam, egyre több gyermekkori emlékem merült fel. Tanyasi gyermekként láttam, játszottam, dolgoztam: enyém volt a világ! Nem is emlékszem olyan játékokra, amit szobában, vagy zárt helyen játszottunk, viszont annál többre, amit folytonos barangolással, „felfedezőutakon” egyedül, vagy társakkal játszottunk. Lehetett bármilyen idő – hidegben, melegben, esőben, sárban – mi folyton a szabadban voltunk. Ismerkedtünk a növényekkel, az állatokkal – bogarakkal, madarakkal.

Az évszakok változásait, az időjárás hatását közvetlenül megtapasztalhattam: télen jó hidegek voltak, sok hóval, amit a szél az eresz aláig begyűjtött, körbefújta vele a tanyát. Mikor a teteje megfagyott ott csúszkáltunk, rohanguk, várat építettünk, lyukakat vájtunk: vége-hossza nem volt a fantáziálásnak.

Tavasszal jó volt látni a gyepterületét, a kibúvó vetés zöldjét. A tavasz virágait gyűjtöttem (kék ibolya, pongyola pitypang), koszorút fontam a sárga virágból, nyakláncot fűztem össze a szárából. Izletes csemege volt az akácvirág, ma is fel tudom idézni illatát. Eső után szívesen jártunk a sárban, a nagy víztócsákban.

Nyáron gyakran beültem a búzatábla közepébe pipacsot, búzavirágot szedni, koszorút kötni. A pipacs virágából baba is készült, sokszor a bimbót is kibontottam, hogy minél színesebbek legyenek; a baba feje a toktermés volt. Nagy lapulevelekből gyakran fűztem napernyőt vagy éppen esernyőt. A szalmából nyakláncot, gyűrűt fontam, szalmaszállal szappanbuborékot fújtam.

Szerettem, ha esett az eső: a melegben hamar langyossá vált a sár. Mivel nem volt gyurmánk, sárból mintáztunk embert, állatot, tárgyakat. Egész lakásokat tudtunk berendezni a tágas udvaron, ágakból kerítést dugdostunk körbe. Szerettük testvéremmel a sárdobálós játékot is: egy hajlékony vessző végére sárgombócokat szúrtunk és messzire elröpítettük. Cirokból, nádból papírsárkányt is készítettünk, a mezőn futkosva nagyon jól lehetett röptetni. Közben figyeltünk a szél járására is, hogy magasra repüljön.

Osszel csipkebogyót gyűjtöttem, szép nyakláncot fűztem belőle. A virágát is szívesen szedtem vázába.

A bogáncs terméséből mindenféle tárgyat, emberformát, állatot raktam össze.

Úgy érzem ezek az emlékek örök nyomot hagytak bennem. Néha elég egy-egy illat, ami emlékképeket hoz elő. A környezetemről való ismereteim nagy részben gyermekkori tapasztalataimból, megfigyeléseimből származnak.

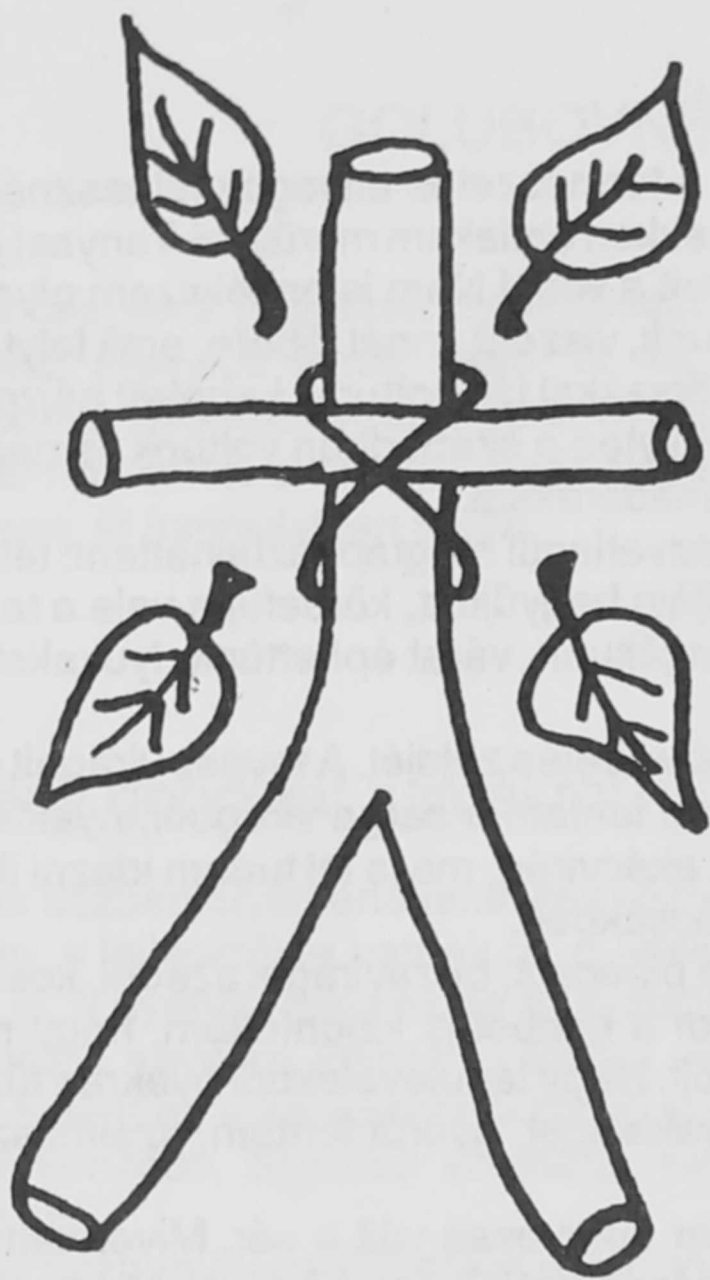
Most városban lakom, ahol szinte mindenhol beton, panel, műanyag vesz körül minket. Elgondolkodom azon, milyen távol kerültünk a természettől. A mostani gyerekek bele vannak kényszerítve ebbe az élethelyzetbe, persze, hogy nem is tudnak bánni a körülöttük élő világgal. Talán ebből is adódik, hogy nem értékelik: nem vigyáznak épségére, rongálnak, pusztítanak. Nekünk kell újra közelebb vinni gyermekeinket a természethez, környezetünkhöz, ismerjék meg, tapasztalják meg, s akkor talán vigyázni is fognak rá. Ha pedig egy-egy természetes anyagból játék is készülhet, akkor teljes lehet a gyermek öröme.

Játékok természetes anyagokból, természetes anyagokkal

Ősztündér

Sétáinkon elkészíthetjük ott helyben faágakból, levelekből (tavasszal is készülhet friss levélből, virágból).

Keresni kell egy Y (ipszilon) alakú faágat, ami a teste lesz. Keresztirányban ráerősítünk egy vékonyabb ágacska, ez lesz a karja. Keresztező kötéssel (raffiával) elől-hátul megerősítjük, hogy ne mozduljon el. Utána szép színes levelekből szoknyát és fejdísz készítenek „neki”. A leveleket a levélnyeleknél erősítjük rá.

1. ábra

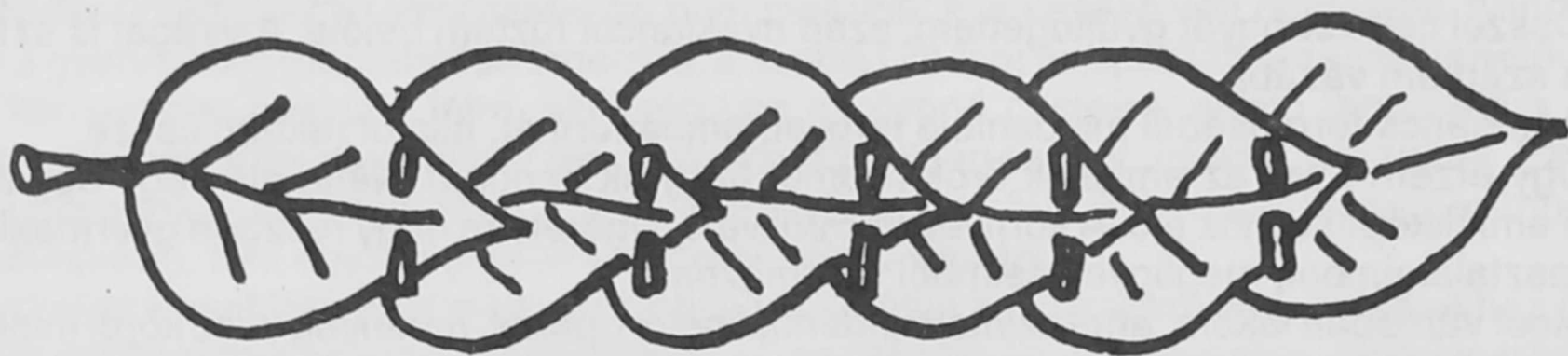
Közben a gyerekek rőzseágot válogatnak testnek, karnak, majd leveleket gyűjtenek. Színek, formák szerint csoportosítják. Megtapasztalják a faágak vastagságát, és azt, hogy melyik ág, levél, melyik fához tartozik. Beszélgethetünk arról, miért hullhatott le a fáról az ág, s miért hullnak le ősszel a levelek.

Korona őszi levélből

A színes levelek gyűjtését szinte alig lehet abbahagyni. A gyerekek rácsodálkoznak a színek, formák sokféleségére. Megnézik, melyik levél melyik fáról hullott le. Élvezettel járnak az avarban, hallgatják csörgését. Közben megbeszélhetjük miért színesednek el a levelek, miért hullanak le a fákról, mi történik a lehullott levelekkel, hogyan repíti, görgeti az avart a szél stb.

Az összegyűjtött szép levelekből koronát készítünk. Egymásra helyezem őket, s a letépett levélnyéllel összetűzőm. Közben a gyerekek megfigyelhetik a levél nagyságát, formáját, szélét, erezetét, megismerik a levélnyél fogalmát.

Minden kisgyermek fejére kerülhet egy-egy korona, mert nagyon gyorsan elkészül.

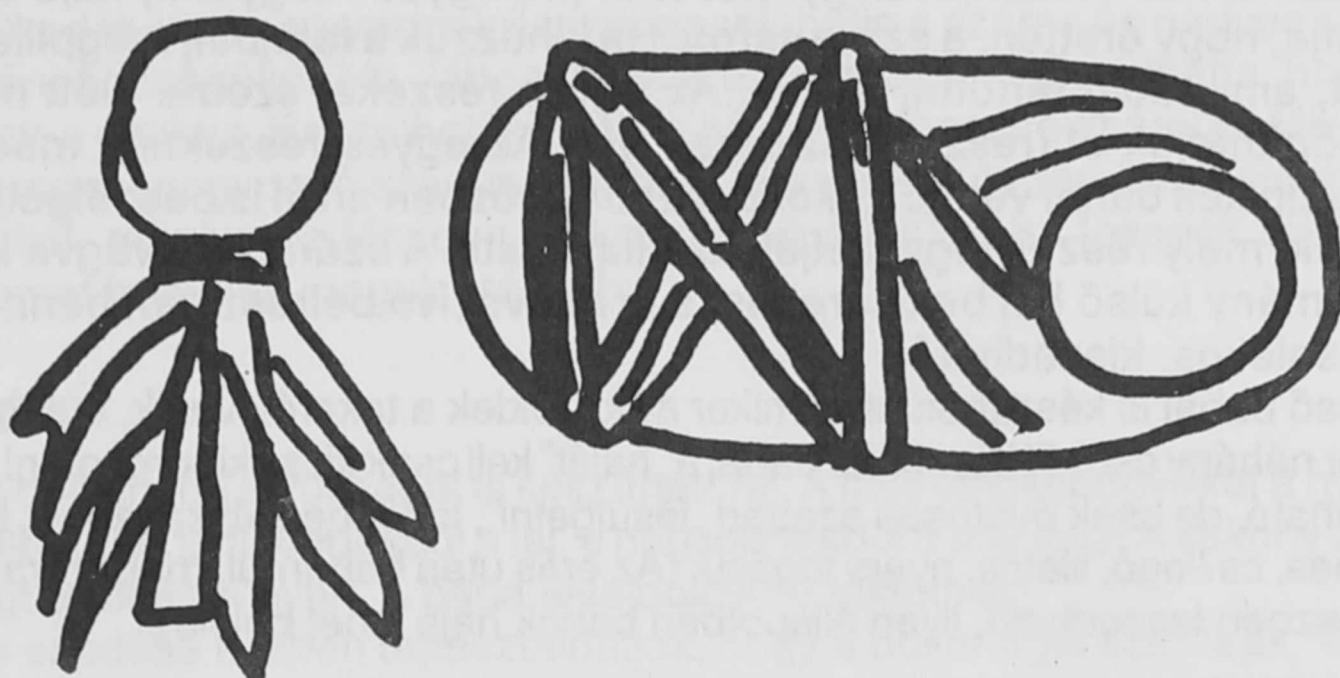
2. ábra

Pár nap alatt megszáradnak, összepödrődnek a levelek, ilyenkor már törnek is. Bármikor lehet újat készíteni.

Kukoricajátékok

Kukoricatörésnél az egész növényt érdemes gyűjteni, mert minden részéből készülhet valami.

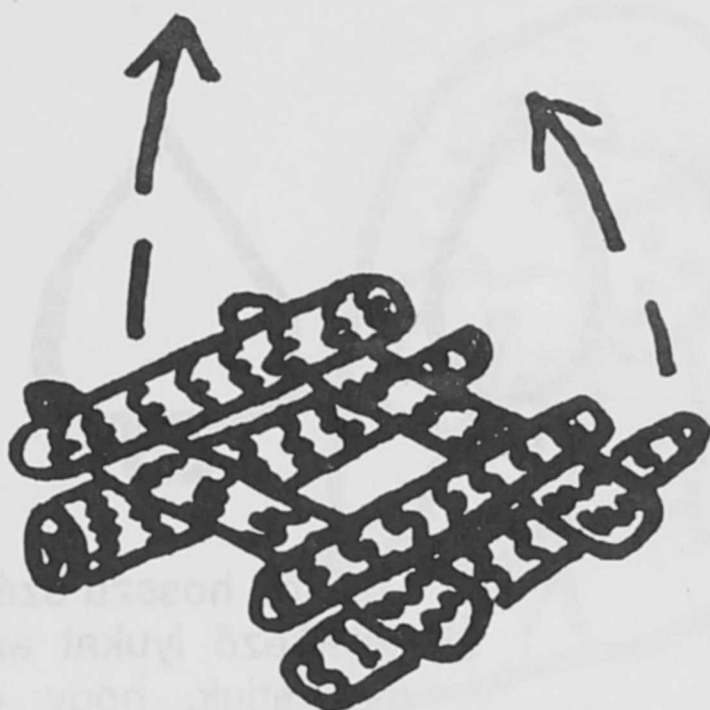
Csuhéból egyszerűen lehet pólyásbabát kötni. A fehéres belső lágyabb burkot használjuk, ajánlatos langyos vízben 1-2 órát áztatni. A fejet gombócoljuk vékony csíkokra tépett csuhéból, amit egy szép egész levél közepére helyezünk és alul megkötözzük. Majd ismét egy szélesebb levelet veszünk, és bepólyáljuk a babát, majd keresztező kötéssel raffiával, vagy csíkokra szabott csuhészállal elkötözzük.

3. ábra

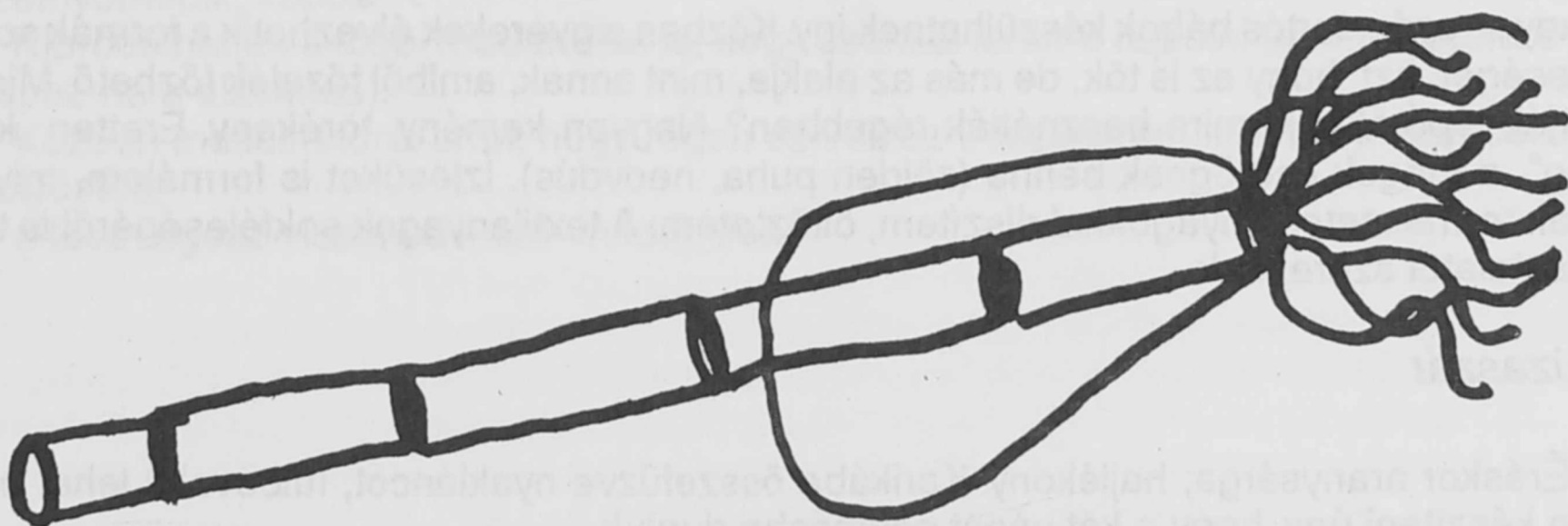
A kukoricaszár felhasználható ritmusbotnak, ha az ízeknél szétvágjuk. Keresztezve rakva építeni is lehet vele tornyot, kutat, házat. Ugyanez a lemorzsolt csutkából is meg-

oldható. A gyermek megtapasztalja, hogy van vastagabb, vékonyabb szár, s hogy a csutka egyik vége többnyire vastagabb. Ahhoz, hogy építeni tudjon belőle, nagyon óvatosan kell egymásra helyeznie, s megtalálnia azt a pontot, ahol egyensúlyban van. Ezzel a játékkal az óvodás kezűgyessége fejleszthető.

4. ábra

A kukoricaszemeket áztatás után felfűzhetjük, szárazon dobozba zárva csörgő lesz belőle, de mozaik készítésére is alkalmas. A gyökeres szárból lehet lovacska, aminek csuhéból fonhatunk kantárt. A ló feje a gyökérzet, kantárja csuhé, vagy spárpa.

5. ábra

A kukoricával való tevékenykedés közben a gyermek rájön, hogy a növény minden része felhasználható valamire. Begyűjtésénél (ha együtt megyünk) látja a talajban a növényt. Látja, hogy éretten, a színe sárga. Ha kihúzzuk a talajból, megpillantja bojtos gyökérzetét, ami eddig tartotta, élte. Az egyes részeket szeme előtt nevezhetjük meg és különíthetjük el (rész-egész viszonya). Az egyes részeknek más a fogása, illata, másképp kell bánni velük. Kukoricaszedés közben arról is beszélgethetünk, miért termesztik, mely részeit fogyasztják az állatok stb. A szárát szétvágva látják, hogy a fényes, kemény külső héj belül üreges, s jó nedvszívó bélrész van benne, ami szárazon morzsalékos, kiszedhető.

Kukoricacső babát is készíthetünk. Amikor még zöldek a takarólevelek, s a „bajusz” szép színes, akkor néhány csőből készülhet baba, a „haját” kell csak kicsit kibontogatni, elrendezni. Könnyen fonható, de csak óvatosan szabad „fésülgetni”, különben kiszakad. A „bajusz” sokszínű, selymes, csillogó, illatos, nyers fogású. (Az érés után bebarbul, megszárad, rátapad a csőre, s egészben leszedhető. Ilyen állapotban bábok haja lehet belőle).

Lopótök

Készülhet belőle bábfej, illetve ha érdekes, görbe formájú, akkor egy-egy vesszővel kiegészítve madár. Minél érdekesebb formája van a töknek, annál érdekesebb bábfejet lehet kialakítani belőle (pl. rücskös tökből öregembert).

6. ábra

A tök hosszú szárát levágjuk, a keletkező lyukat annyira megnagyobbítjuk, hogy egy WC-papír henger (fél) beleférjen. Ezt ragasztóval rögzítjük. A „fejet” termésekkel, magokkal, kenderkóccal tehetjük teljessé (pl. a haja kóc, a szeme bab vagy dióhéj, az orra cseresznyepaprika; a szája, ha szükséges, csipkebogyó stb.). A ruhája vászon, zsák stb. (amilyen természetes anyag van az óvodában).

Nagyon szép, tartós bábok készülhetnek így. Közben a gyerekek élvezhetik a formák sokféleségét, azt, hogy ez is tök, de más az alakja, mint annak, amiből főzelék főzhető. Miért hívják lopótöknek, mire használták régebben? Nagyon kemény, törékeny. Éretten „kopog”, a magok csörögnek benne (zölden puha, nedvdús). Ízlésüket is formálom, mivel csak természetes anyagokkal díszítem, öltöztetem. A textilanyagok sokféleségéről is tapasztalatot szereznek.

Búzaszár

Éréskor aransárga, hajlékony. Karikába összefűzve nyakláncot, fülbevalót lehet belőle készíteni úgy, hogy a két végét egymásba dugjuk.

Ha száraz szalmánk van, akkor felhasználás előtt be kell langyos vízbe áztatni (1-2 órát). Így újra puha, üreges lesz és nem törik. Fel is aprítható.

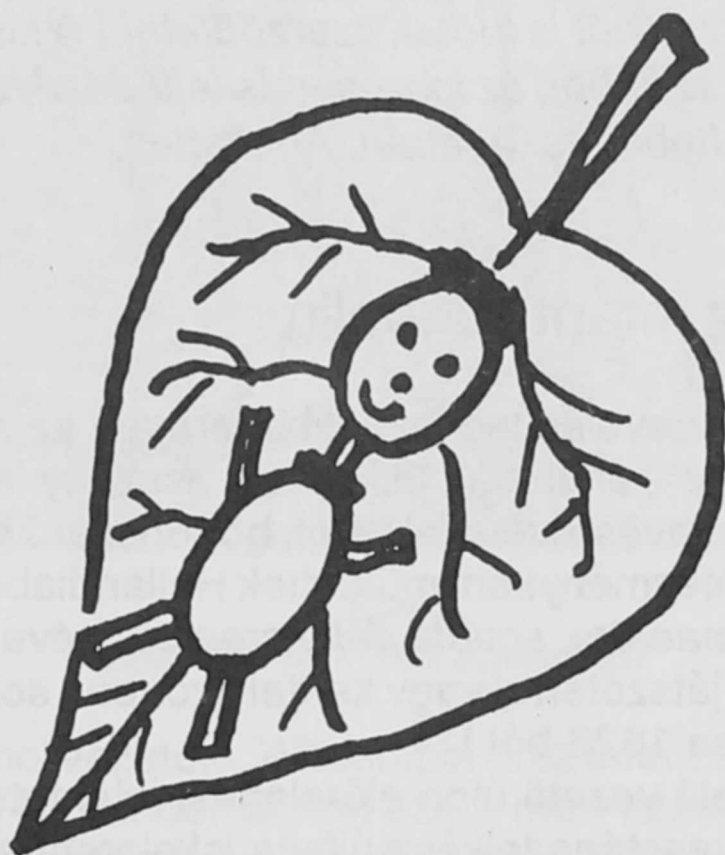
A kis darabokból fonatok, vasalás után felragasztott képek, és dobozházikóra tetők készülnek.

A munkálkodás során a gyermek összehasonlíthatja a száraz és nedves szalmát, észreveszi különbözőségüket. Ha „lábon” is látta a gabonát, megfigyelhette, hogy a növény szárából lesz a szalma. Beszélhetünk neki a növény felhasználásáról is. Mivel a szalma-szál belül üreges, nagyon jó szappanbuborék fújásra is. Közben össze lehet hasonlítani a buborékokat, amelyek a fényben „szivárványszínűek”, s ha leesnek elpukkadnak és nedves nyomot hagynak maguk után stb.

Csipkebogyó

E növényből láncon kívül babát is készíthetünk. A friss csipkebogyókat a gyerekek szedik le, a kisebb, gömbölyűbbekből a fej, a nagyobbakból a test lesz. A vékony ágacskákból pedig a végtagok és a nyak. A baba levélbölcsőre fektethető.

A termés szedése közben tapasztalhatják, hogy a bokor ágai szúrósak. Válogathatják a terméseket, az ágacskákat, a leveleket. Látják, hogy nehezen szűrhető az ágacska a termésbe, mivel az kemény, tele van magokkal.

7. ábra

Lúdtoll

A hegyezett lúdtollal sűrű temperával lehet írni, rajzolni, mint régen.

A gyermek látja, hogy a toll „szára” belül üreges, a sűrű tempera megtapad a hegyén, nyomot hagy a papíron. Állandóan mártogatni kell használat közben, és hegyezni is, mert szétnyomódik, kopik.

Kipróbálhatják a többi madártollat is, hogy azokkal lehet-e rajzolni (aminek puha a vége, az nem alkalmas).

Közben mesélhetünk arról, hogy régen ez volt az írószerszám, nem volt még ceruza, golyóstoll.

(Rész–egész viszonya – toll–madár, liba)

Az óvodakert kialakulása és története a századfordulóig

GELLÉR ZITA

A kisgyermekes iskolás kor előtti intézményes nevelésére már a XVII.-XVIII. században találkozhatunk kezdeti próbálkozásokkal Európa több államában és Amerikában. Ezeket az intézményeket a munkát vállaló családanyák kényszerültek igénybe venni, mivel másképp nem tudták megoldani gyermekeik napközbeni elhelyezését. (A gazdagabb, polgári családokban nem jelentett gondot a gyermekek elhelyezése, mivel a családanya többnyire otthon maradt és a gyermekek mellé dajkát, nevelőnőt is tudtak szerződtetni.) A kisgyermekes elhelyezése iránti tömeges igény azonban az iparosodás fejlődésével jelentkezett; elsőként Európa iparilag legfejlettebb országában, Angliában.

A dame schooltól az infant schoolig

Az intézményes gyermeknevelés legkezdetibb formája az Angliában kialakult ún. *dame school* volt: ezekben egy – általában idősebb – asszony felügyeletére bízta a gyermekeket. A dame schoolok kevés kivétellel sötét, börtönszerű helyiségek voltak. Az angol dame schoolhoz hasonló intézményként működtek Hollandiában a *játékiskolák* és Olaszországban a *scuola delle maestre*, *scuola delle creature* néven kialakult elő-iskolák. Bár ezek „...többnyire tágasak, játszótérrel vagy kerttel azonban soha nincsenek ellátva.” (Joseph Wertheimer tudósítása 1828-ból.)

Az óvodák kialakulása felé vezető úton előrelépést jelentett Jean Frédéric Oberlin tevékenysége. Az elzászi protestáns lelkész újfajta iskolarendszert alakított ki. Ennek legalsó foka az ún. *kötőiskola* volt, melyben a 3-7 éves gyerekeket gondozták és nevelték. Nevét onnan kapta, hogy fiatal lányok segítségével kötni tanította a kisgyermekeseket (ezzel megkezdődött a textilipari munkák meghonosítása Ban de la Roche-ban). A gyerekek a vezetőnővel „...sok időt töltöttek játékkal, jó idő esetén a szabadban sétákkal, kirándulásokkal, de ugyanakkor minden alkalmat megragadtak, hogy gyarapítsák a gyermekek ismereteit. A sétákat, kirándulásokat is arra használták fel, hogy a gyermekek megismerjék a természeti jelenségeket, a fákat, virágokat.” Itt találkozhatunk először a kisgyermekes környezeti nevelésének gondolatával.

Az óvodai mozgalom fejlődéséhez a kiinduló pontot Robert Owen *infant school*-ja adta. A később utópista szocialistaként ismertté vált Owen a skóciai New Lanarkban 1816-ban alapította az első infant schoolt („kisgyermek-iskolát”), melynek első lépése egy szabadtéri játszótér létrehozása volt – valószínűleg 1812-13-ban. Az első óvoda megépítése tehát a játszótérrel kezdődött, amihez később építettek egy fedett részt, „ahová rossz időben húzódnak gyermekek.”

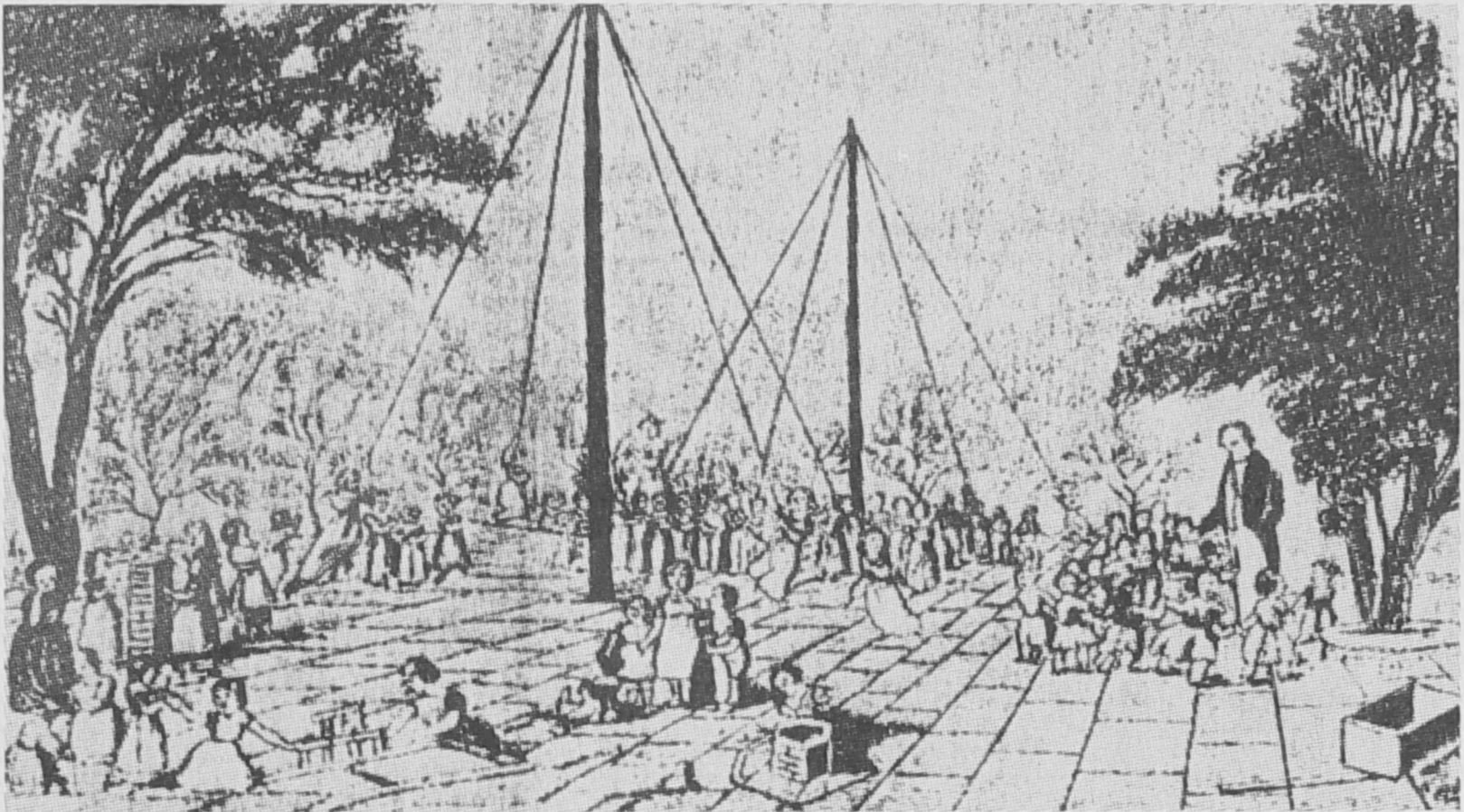
Az óvoda – illetve játszótér – feladatáról maga Owen írja: „A játszóteret éppen azért állítottuk fel új intézményünk területén, hogy megakadályozzuk, és amennyire lehet, el-lensúlyozzuk azokat a korai káros hatásokat, amelyek a szegény és munkásgyermekeket kisdéd korukban fenyegetik. Ez a játszótér fogadja be a gyermekeket, mihelyt egyedül járnak tudnak, és itt felügyelet és gondozás alá kerülnek.”

Magáról a játszótérrel mindössze egy rövid említést tesz Henry Grey Macnab, aki 1819-ben készített jelentést a New Lanark-i telepről: „... [A gyermekek] a fennmaradó idő-

ben teljes szabadságban szórakozhatnak egy nagy kövezett udvaron az Intézet előtt egy fiatal nő felügyelete alatt...”

Az infant school legfontosabb eleme volt a játszótér; Owen a játszóteret tekintette az infant school központi elemének, a játékot a gyermekek fő tevékenységének. A játszótér nemcsak az időtöltés és a szabadban tartózkodás színhelyeként volt fontos Owen nevelési koncepciójában, hanem olyan helynek tekintette, ahol a legjobban kialakulhatnak a gyermekek társas kapcsolatai; ahol elsajátíthatják a társadalmi együttélés szabályait; ahol a játék során a jellem formálódik.

Egy másik infant school – a spitalfieldsi – játszóteréről valamivel részletesebb leírás maradt fenn: „A játszótér, akárcsak New Lanarkban, kövezett volt, helyenként fákkal beültetve, virágoskerttel övezve. A játszótéren körhinták és más eszközök álltak a gyermekek rendelkezésére.” (*Wilderspin: Infant Education*)

1. ábra
Játszótér az infant schoolban

A spitalfieldsi infant school vezetője, Wilderspin is az infant school elengedhetetlen elemének tartja a játszóteret, de mindenekelőtt azért, mert ezzel távol lehet tartani a gyerekeket az utcától, ahol a déli szünetben játszótér híján kóboroltak volna.

Az első infant schoolokat továbbiak követték, de a szervezett infant school mozgalom elterjedését csak az *Infant School Society* 1820-as megalakulása tette lehetővé, mely a mozgalom anyagi támogatását is biztosította.

Óvodai kezdeményezések Európában

A Nagy-Britanniában kialakult infant school mozgalom nagy hatással volt az európai kontinensre is. A XIX. század első felére Nyugat-Európában is kialakult a kisgyermekek intézményes gondozásának és nevelésének szükséglete.

Elsőként Párizsban hoztak létre *salle d'asile* (asile = menhely) néven ilyen célú intézményt 1825-ben. Az elsőt továbbiak követték; Párizsban és más francia városokban, majd a Franciaországgal határos országokban. Az első svájci óvoda 1827-ben Genfben; az első belga óvoda 1828-ban Brüsszelben nyitotta meg kapuit.

Az óvodák elterjedését nagyban segítette a bécsi *Joseph Wertheimer*, aki 1826-ban Angliában megismerkedett az infant schoolok munkájával és német fordításban megjelentette *Wilderspin: Infant Education* című könyvét.

A könyv megjelenése ösztönözte Magyarországon is az első óvoda megnyitását: a *Brunszvik Teréz* által alapított óvoda 1828. június 1-jén Budán, a Mikó utcában nyílt meg. Ezt hamarosan követték további óvodák Budán, Pesten, Besztercebányán és Pozsonyban, Nagyszombaton és Kolozsvárott.

Az első magyar óvoda kertjéről a korabeli sajtó – nevezetesen a *Hasznos Mulatságok* 1829. második félévi 14. száma a következőképpen tudósít: „... van azonkívül egy árnyékos játszó hely, melly arra nézve van felállítva, hogy a' gyermekek testöket a' szabad levegőben is feléleszthessék 's megerősíthessék.”

Az első budai óvoda megnyitása nagy hatással volt a Habsburg-Monarchia egészére: 1830-ban jött létre az első óvoda Bécsben, majd Grazban és Linzben; 1829-ben Cremonában és 1832-ben Prágában.

A magyar óvodai mozgalom hatással volt Németországra is – részben a magyar óvodákról szóló beszámolók, részben Brunszvik Teréz németországi látogatása révén.

2. ábra

Német óvoda játszótere a XIX.sz. 30-as éveiben

Friedrich Fröbel hatása az óvodai mozgalomra

Az óvodai mozgalom fejlődésének új korszakát nyitja meg a német *Friedrich Fröbel*, akinek hatására a XIX. század második felében az óvodai nevelés új alapokra helyeződik.

Fröbel tevékenységének jelentősége abban áll, hogy elsőként alakított ki átfogó képet a kisgyermekek iskoláskor előtti nevelésének szükségességéről; hangsúlyozta a játék és a testmozgás szerepét. Összekapcsolta az óvoda fogalmát a játékkal, szemlélődéssel és a tevékenységgel. Azt tartotta, hogy „... nemcsak ugrálásra és játékokra kell helyet biztosítani a szabadban, hanem [...] egy kertet is, ahová ki lehet őket engedni, hogy örülhessenek a fák, virágok, füvek látványának.”

Fröbel hatása – ha késleltetve is – az Újvilágban is jelentkezett. Hosszas küzdelem és vita után 1873 szeptemberében nyílt meg az első amerikai óvoda Saint Louis-ban.

Fél évszázaddal az első Fröbel-óvoda megnyitása (1840) után *Dömötör Géza*, az Országos Óvóképző-Intézet igazgatója, a *Kisdednevelés* szerkesztője tanulmányutat tett Nyugat-Európában, és tapasztalatait *A kisdedóvás ügye Európa főbb államaiban* címmel könyv formájában adta közre.

Könyvében több helyen találhatunk utalást a meglátogatott intézmények kertjeire is.

Szászországban „... a gyermekkertek [...] tágas kertekkel vannak ellátva, hol nyári időben a kisdedek a nap legnagyobb részét vigan játszadoxva töltik el. A kertekben, csaknem kivétel nélkül, el van kerítve a gyermekek számára egy homoktér, hol a mindenkor frissen és bő készletben tartott homokban a kicsinyek szabadon játszadoxhatnak.[...] A kert másik része parcellázva van, hol minden gyermek megtalálja a maga ágyacskáját a saját maga által ápolt növényekkel, miközben a természet csodás működését figyelemmel kísérheti.

[...] Épen ez képezi a Fröbel-féle gyermekkertek legerősebb oldalát, ez adja meg legnagyobb becsét.”

Hannover városában a gyermekkerteket általában Fröbel módszere szerint vezették. Itt azonban „... (az intézet) többnyire egy teremből áll és az intézet címének valódi gúnyjára még sok helyütt kert sem létezik, úgy, hogy pl. a város egy központi részében létező gyermekkertben a kisdedeket az emeleti ablakon át a szomszéd földszintes ház lapos tetejére vezetik sétálni.”

A *hollandiai* Anna-Paulowna-School Fröbel módszere szerint vezetett óvoda volt. Dömötör Géza leírása szerint tartozott hozzá „... egy terjedelmes kert, homokkal meghordott térrel és fedett csarnokkal. A homokban való szabad játszához apró ásók, kapák és faedények tartatnak készen, melyekre, úgy látszik, Hollandiában, valamint egész Németországban nagy súlyt fektetnek.”

Belgiumban is Fröbel szellemében működő óvodákkal találkozott. A tanterv (!) előírta, hogy „A meddig az időjárás engedi, a gyakorlatokat, társalgást és játékokat szabad levegőben kell tartani. Szükséges ennél fogva, hogy minden kisdednevelő-intézet mellett egy megfelelő kiterjedésű kert legyen. Ennek egy része apró kertecskékre osztandó, melyeket a gyermekek művelnek. Ezen kis kertecskékben [...] megtanulnak észlelni, megszeretik a természetet; megismerik a munka becsét s ezenfelül tanyát út lelkükben azon édes öröm és megelégedés érzete, mely kicsinyénél, nagynál a jól végzett munka után egyaránt be szokott következni.”

Ausztriában a csász. kir. vallás és közoktatásügyi miniszteri szabályrendelet (1872. évi 4.711. sz.) szabályozta a kisdednevelés ügyét. Ennek 7. §-a rendelkezett a kertről: „Alkalmas terméken kívül szükséges még egy eléggé tágas, barátságos és csínos tér a játékra és a szabadban való mozgásra. Kivételek e szabály alól csakis nagyobb városokban és ezekben is csupán magánygyermek kertekben engedhetők meg.”

A rendelet megvalósításáról csupán egy mondat szól: „A kertben vagy udvaron padok vannak elhelyezve s azonkívül legtöbb helyen egy kosárszerű hinta is található.”

Jellemzőbb volt azonban Dömötör Géza tapasztalata szerint, hogy a nagyobb városokban (Bécs, Prága, Brunn) az óvodák számára gyakran kertek nélküli emeleti lakásokat béreltek; ilyen sajnálatos példaként említi a bécsi és prágai „gyermekkertésznő-képezdek” minta-gyermekkertjeit is.

Az óvodák helyzete tehát országoként – sőt településként – igen változatos képet mutatott. Tevékenységüket befolyásolták a területi elhelyezkedés által meghatározott keretek, a pénzügyi lehetőségek és – nem utolsósorban – az óvodákban dolgozó „gyermekkertésznők” képzettsége, rátermettsége, lelkesedése.

Magyarországon a '48-as szabadságharc bukása után a kezdeti biztató fejlődés megtorpant, pangás időszak következett. Az újabb fellendülés a XIX. század végén indult meg.

IRODALOM

Marga Arndt et al.: Der Kindergarten zweckmassig und schön. Volk und Wissen Verlag, Berlin, 1978.

H. Baeseler et al.: Spielanlagen für Kinder und Jugendliche. VEB Verlag für Bauwesen, Berlin, 1979.

Dömötör Géza: A kisdedóvás ügye Európa főbb államaiban. Pesti könyvnyomda-részvénytársaság, Budapest, 1890.

Heribert Mörsberger et al.: Der Kindergarten 1. – Der Kindergarten in der Gesellschaft. Verlag Herder, Freiburg, 1978.

Michael Steven Shapiro: Child's Garden The Kindergarten Movement from Froebel to Dewey. The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania, 1983.

Vág Ottó: Az óvodai nevelés kialakulása. Tankönyvkiadó, Budapest, 1969.

Vág Ottó et al.: Brunszvik Teréz pedagógiai munkássága. Tankönyvkiadó, Budapest, 1962.

Önismeret, lelki jólét...

*Részletek a XVIII. ker. Tövishát utcai Óvoda
egészségmegőrző és környezetvédő programjából*

SIMON SÁNDORNÉ

Az óvoda Budapest egyik külvárosában (XVIII. kerület), máig is épülő lakótelepen, erdő övezte területen van. Az intézmény fenntartásához szükséges összegek egyre apadnak, éppúgy, mint más kerületekben. Gondjaink éppoly számosak, számtalanok, mint másutt. Megoldásukra éppúgy keressük az utat, mint mások. A szülők éppúgy megbíznak bennünk, mint másutt. A gyermekek érdeklődése, kíváncsisága, alkotóvágya is olyan, mint más óvodákban. S a környezet esztétikumát, a levegő tisztaságát éppúgy szomjazzuk, mint mindenhol a városban kicsik és nagyok! Teszünk is érte a magunk egyszerű eszközeivel. Az óvoda indulásától (1990 februárjától) dolgozunk az általunk kialakított környezet- és egészségóvó program szerint.

Óvodánk fő céljai a programon belül: a testedzés; mi az, mi szem-szájnak ingere; önismeret, lelki jólét; az erdő varázsa; Földünk védelme; bennünk lakozó derű és humor stb.

Egyszerűen teremtettünk meg egy nevelésközpontú óvodát, ahol a gyermeket természetes környezetben nyugalom veszi körül. Ahol tevékenységeire elegendő idő jut, ahol minden eszköz, eljárás, egyéb hatás az egészséges testi-lelki fejlődést szolgálja.

„Légy edzett!”

Felhívásunk tartalmát óvodásaink számára így tettük megvalósíthatóvá:

- Kora tavasztól késő őszig a játék, a mozgás szabad levegőn zajlik. Esetenként a reggelit és az uzsonnát is itt fogyasztjuk el. Belső teraszunk árnyas helyet ad a nyári csendes pihenők, az alvás számára.
- Rendszeresen járunk a közeli erdőbe kirándulni, s ilyenkor gyűjtjük, „hazahozzuk”, feldolgozzuk az erdő kincseit.
- A kisgyermek számára legfontosabb alapmozgások színteréül „fűvel-fával-bokorral borított” udvarunk szolgál, ahol bújni, csúszni, mászni a legnagyobb öröm!
- Az egyensúlyozást az óvatos járás testhelyezeteit különböző magasságú peremes járó rönkön, rudakon gyakorolják a gyermekek.
- Futni az 5-6 évesek rendszeresen szoktak, egyéni tempójuknak megfelelően, annyit, amennyire képesek. Gyakran „kocognak” a közeli dombon, még akkor is, mikor tapasztalják, hogy a nagy hóban csak lépegetni lehet, futni nem.
- Focizni nálunk igazi bőrfocival és kiskapura rúgással lehet.
- Kötélhúzáskor a szabály-, versenyjátékban alakul a csapatszellem. Ilyenkor kitárulnak a környező emeletes házak ablakai és a felnőttek buzdítása egybevegyül a gyerekek zsidvajával.
- Gyermeckmagasságú kosárlabda palánkjaik hálójába és különféle célpontokra dobhatnak, célózhatnak puha és kemény maroklabdákkal.
- Két fa között hálót feszítettünk ki, itt gyakorolják a labdadobást, -kapást.

– Box-zsákunk (puha zsákban tömítőanyag, amelyet fa törzsére kötöttünk) agresszivitásuk egészséges levezetésének eszköze. (Mi felnőttek nem kedveljük ezt a játékot, de a gyerekek igénylik és szeretik ezt a fajta mozgást!)

– Kar-, törzs-, lábgyakorlatokat végeznek különböző szerekekkel a fűben (pl. karikák, rudak, szalagok, kendők, labdák, fabuzogány).

– Dimbes-dombos füves terepeinken pedig gurulhatnak, borulhatnak és birkózhatnak!

Az épületen belül nemcsak a csoportszobák játéakai, berendezési tárgyai nyújtanak egészséges mozgásra lehetőséget, hanem jól felszerelt tornatermünk is van. Itt reggeltől délutánig hangos az élet! (A bölcsőde „nagyjai” is próbálkoznak itt alkalmanként.)

Kellemes, meleg érzetű, puha padlóján jólesik a „meztéllábas” gyakorlat, a bordásfalakon a függeszkedés, a Rotikon és Geschwenda készletek az ügyességi mászó-bújó gyakorlatokra adnak módot, míg a mászógulák néha kuckókká alakulnak, a tornaszőnyegek tutajjá, birkózópáttá vagy épp elnyújtózásra szolgáló varázstóvá szelődülnek. Jelenleg hetente egy délután néptáncot tanulnak itt a nagycsoportosok, két nap pedig a felnőttek zenés tornájának színhelye e terem.

– Ovis tornára a szemközti iskola óriási „igazi” tornatermébe járnak át a legügyesebbek.

– Úszótanfolyamra – ősztől tavaszig – 54 kisgyermek járt. Gyalog tesszük meg az óvoda és az uszoda közötti utat. A *Park Uszoda* látogatását a *Nemzeti Ifjúsági és Szabadidősport az Egészséges Életmódért Alap* Kuratóriumától elnyert pályázati összeg tette lehetővé. Sajnos, az idén nem nyertünk!

Nyáron az udvaron, medencében lubickoltak a gyermekek, vízzel, homokkal, sárral játszottak, napoztak és fokozatosan leburnultak. Mezítláb járták be a kertet, a homokozót nagy melegek idején és pancsoltak, fürödtek, locsoltak, mostak.

Télen a hó adta örömeiket használjuk ki, szánkózzunk, csúszkálunk és igazi favárunk mellé hóvárat, hóállatokat „szoborítunk”.

Az egészséges életmód szokásaira változatosan neveljük a gyermeket az „ép testben ép lélek” útját követve.

A kisgyermek egészséges testi fejlődését biztosító óvodai eljárásainkban az életkultúra elvei, s az „alkotás” szellemi öröme ily módon találkozik a hétköznapi gyakorlatával, s napról napra igazolódik helyessége!

„Mi szem, szájnak ingere”

Óvodánkban naponta háromszor étkeznek a gyermekek.

Feladataink között kiemelkedő az egészséges táplálkozásra, a kulturált étkezési szokásokra való nevelés.

Ebben egyre jobban partnerünk a *Junior Gyermekelelmezési Vállalat*, amely például az alábbi, vitamindús étrenddel szolgált egy decemberi héten: – rágórépa, alma, körte, retek, savanyúkáposzta, cerbona szelet, gyümölcsjoghurt, ivólé, paradicsomszós, szójas káposzta.

Ma már közkedvelt a barna Junior-kenyér, és nagy öröm, mikor cukor helyett mézet kapnak! A gyerekek szeretik az ivóleveket – paradicsom-, körte-, almalé, őszibarack- és rostos gyümölcsle többször is van egy héten.

Sok a nyers, illetve előkészített zöldség (cékla, csalamádé, savanyúkáposzta, fekete retek), s egyre kevesebb a zsíros sertéshús, a szalámi-féleség, a főtt tészta. Örülnek a gyerekek a kockasajtoknak, a személyre szóló pástétomoknak, a színes képes dzsemeknek, melyeket szívesen fogyasztanak. Nemcsak az ízükért, hanem a bontogatás izgalma miatt is élvezik.

Most nézzük, mivel tesszük még gazdagabbá a Tövishát utcai óvoda kulináris örömeit!

A természet iránti érdeklődést könnyen felkelthetjük az óvodásokban, hiszen minden csoportnak külön veteményes kertje van, amelyben kora tavasztól késő ősziig tevékenykednek.

Nyár utótól folyamatosan „szüreteltük” az általuk termelt terményeket. Ezek feldolgozása az óvónők-dadusok közreműködésével aktív és örömmel végzett tevékenységekké váltak – sokféle módon szerezhettek tapasztalatokat, ismereteket.

Például:

– Sárgarépát, karalábét, sőt még burgonyát is frissen szeletelve, reszelve vagy főzve fogyasztottak;

– A csoport előtt készült el a zöldségleves. Kertünkben valók a főznivalók, s egy nagy tálból merhettek mindannyian!

– A petrezselymet szárították, csokrokba kötve tették el télire, frissen metélve naponta szórták levesük tetejére. Néha Anyunak is hazavitték egy-egy szálát a vasárnapi levesbe!

– A babot felfuttattuk a kerítésre, s mikor megért, hüvelyéből kibontogatták, szárították a magokat a gyermekek. Mi felnőttek babzsákot készítettünk belőle (tornaszer lett).

– A napraforgó tányérját – míg sárgán virított – lefestették a gyerekek, ősszel a terméseket szemeztették. Megpirítottuk vagy a madarak téli etetésére kis vászonzacskókban félreraktuk.

– Az egyik kertben aprófejű vöröshagyma termett. Szokásos volt úgy fogyasztani, hogy vékonyra felszeltük, sóztuk, s mindenhez kínáltuk. Délután a szülők hitetlenkedve nézték, hogyan tömik a gyermekek szájukba a „katonákat”. „Otthon ezt meg nem ennék!” – mondták csodálkozva. Ilyen varázsa van a „saját termésnek”.

– Ősszel a tökevés dívott. A körtetökből szeleteket sütöttünk. Magvaival együtt, pirítva gyakran fogyasztottuk. Ugyanígy konyhai sütőnkben készült a sült alma. Tobzódtunk az illatokban, ízekben!

– Az étkezések közötti időben akkor nyúlhatnak a gyerekek a gyümölcskosárba, mikor kedvük, étvágyuk van. A „szedd magad” mozgalom keretében almát, körtét, szőlőt és még dinnyét is kaptunk, mert a szülők boldogan elfogadták azt a javaslatunkat, hogy kizárólag gyümölccsel ünnepeljük a gyermekek születés- és névnapját (az eddig szokásos szörp és aprósütemény helyett).

– Kilószámra dolgoztuk fel a gyümölcsöt, aszaltunk almát, szilvát; a leszemelt szőlőből „mazsola” készült, vagy éppen az ablakot díszíti a szőlőfürtök füzére, s télidőn mindenki csipegethet, kóstolgathat onnan...

No, és a befőzés! Amit lehetett, eltettünk apró üvegekben. Így van zöldparadicsomunk, uborkánk, körte-, alma-, szilvabefőttünk, lekvárunk. Az őszi befőzésben is segítkeznek a gyermekek, üvegeket gyűjtenek, mosnak; előkészítik a gyümölcsöt. A befőzést a dadus végzi, a lekötést az óvónők. Ebben az évben „műveinket” karácsonyra tartogattuk.

Volt az óvodában paradicsompasszírozás, gesztenyesütés, citromos tea kortyolgatás. Nemcsak az elkészítés módjába vontuk be a gyermekeket, hanem megtanítottuk őket a tevékenység közbeni fogásokra, viselkedésre, higiéniai szokásokra.

Mikulás-ajándékaink idén a termésekből és magvakból készültek (alma, narancs, mogyoró, tökmag).

Karácsonyra mézeskalácsot sütöttünk, s minden csoport nagy igyekezettel tervezte a karácsonyi asztal díszét, a terítőt, a gyümölcs- és édességdíszeket, hangulatos ajándékokat. A gyertyafény mellé, az ünnep fényéhez egy-egy szem szaloncukor is került, hiszen a cukor egy évben egyszer a csillogáshoz, ajándékváráshoz, az ünnephez szorosan hozzátartozik!

„Az erdő varázsa”

Óvodánk pedagógiai gyakorlatában a szabadidős játékokat gazdagítja, sokszínűvé varázsolja, megihleti a közeli erdő, ahová gyakran ellátogatunk.

Az erdőben lehet: futni, lopakodni, csendet hallgatni. Nyomokat keresni és hagyni. Körbetáncolni egy fát. Tisztást bekeríteni lehullott ágakból. Dombokat, halmokat létrehozni fűből, avarból. Irányjelzőket készíteni. Megfigyelni a növényeket, állatokat. Lehet kirándulni és jókat enni. Lehet festeni, dalolni. Lehet ültetni, locsolni, ásni, vermeli, egyszóval játszani, munkát végezni és tanulni!

Az erdőben rádöbbenhetjük a gyermeket, hogy milyen csodálatos az élet, a mozgás! Az erdő a rácsodálkozás, a kíváncsiság forrásává válhat! A tapasztalt érdekességek, a változások, a rend és a harmónia, a természet szépségének felfedezéséhez vezet.

Egyik évünk tavaszán e témakörben a szülők támogatásával a környezet- és levegő tisztaságáért indított helyi akciót szerveztünk. Tettük mindezt azért, hogy az óvo-

dánk (és a lakótelep) közvetlen közelében fekvő erdő megtisztuljon, s a levegőszennyezettség csökkenjen.

A tél végén minden csoportunk meglátogatta kedves tisztását, ahol halomba gereblyézték a télről megmaradt avart. Hóvirágot kerestek és találtak!

Március 13-án az iskola és a lakótelep családjaival együtt mi is erdei nagytakarítást végeztünk.

Március 15-én két nagycsoportunk tagjai kirándultak az erdőbe, s ott versenyjátékot játszottak (kerülgetés, futó- távolugró versenyt).

Az erdőben eddigi rendszeres kirándulásaink alkalmával gyűjtögetett terméseket, leveleket stb. felhasználva különféle képeket, „szobrokat”, esztétikus tárgyakat készítettek a gyermekek, amelyeket kiállításon mutattunk be.

Naponta rajzolgattak az óvodások tavaszváró, erdei ihletésű képeket. Némelyikkel bevezettünk a kerületi rajzversenyre, ahol 10 óvodásunk díjat is nyert.

Március 31-én 49 fő nagycsoportos gyermekkel felsétáltunk az erdőben levő Péterhalmi utca 1. sz. alatt található Meteorológiai Állomásra, ahol a levegő-, szél-, időjárásmérő ballon feltöltését és sok-sok műszert figyeltünk meg.

Mindez igen rövid időszak egyszerű, de gazdag programja volt, melyet azóta is ismételünk, s bátran ajánlunk mindenkinek, aki rendelkezik hasonló lehetőségekkel.

Erdei óvoda

*a „Kék Cinke” természet- és környezetvédelmi
óvodai oktató központ szervezésében*

LABANC GYÖRGYI

*„Mentsétek meg a reményt”
(Konrad Lorenz)*

*„Az óvodai környezeti nevelés célja, hogy olyan szokásokat, szokásrendszereket, viselkedésformákat alakítson ki, amelyek meghatározzák a természet és az ember által létrehozott környezettel való harmonikus együttélést.”**

Óvodánk a „Kék Cinke” környezet- és természetvédelmi óvodai oktató központ Budapest VIII. kerületének egyik legforgalmasabb helyén, a Horváth Mihály téren található, ahol a zaj, a por, a szemét mindennapos kísérői életünknek. Ennek ellenére, vagy éppen ezért az óvoda kollektívája évek óta kiemelten foglalkozik a környezeti neveléssel, a természet szeretetére neveléssel, a környezetbarát életmód kialakításának lehetőségeivel. A mi gyerekeink nem csak idejárnak óviba, hanem itt is laknak. Legtöbbjük többemeletes régi házban, vagy az „új” lakótelepen 16 emeletes „panel csodákban”. A zöld terület minimális, talán egy négyzetméter jut minden emberre. A magas házakból a fák apró pontoknak látszanak, és a „fű” a kutyáké. A közeli játszótéren sem jobb a helyzet, galambok százai lepik el, piszkítják a mászókákat, hintákat, padokat, és kiszorítják a gyerekeket arról a csöpp helyről is, amit a kutyák (kutyások) meghagytak.

Így gyermekeink furcsa helyzetbe kerültek, hiszen ahol élnek ott csak elviselni lehet az ember által létrehozott környezetet, ami a negatív példák sokaságát sugallja. Ha a mi ovisaink el tudnák olvasni az óvodai környezeti nevelés céljait, biztosan megkérdeznék – hogyan lehet ezzel a környezettel harmóniában élni? De ők nem kérdeznek, „évek óta” itt élnek és gyakran ingerültek, fáradtak, köhögnek, sokan közülük éjjel fuldokolnak az „asztmás” rohamoktól.

„Az embert meghatározzák szokásai...” Gyakran feltesszük a kérdést a szülőknek, miért is hozzák gyermekeiket a természetbarát, környezetbarát óvodába? Kiderül, azt szeretnék hogy gyerekeik „mások” legyenek, hogy ami hiányzik a ma élő emberek többségéből az belőlük már ne hiányozzon (pl. helyes szokások, megfelelő értékrend, érzelem stb.). Látják, tapasztalják, hogy évek óta keressük a pedagógia adta lehetőségeket.

„Add nekem a gyermek első négy évét és tied a gyerek...” Hiszünk a kínai mondás igazságában, de a magyar óvodapedagógus 7 éves korig kéri a gyereket! Tudjuk, hogy a személyiségjegyek éppen ebben az időszakban alakulnak ki. Így lehetőségünk van arra, hogy nap mint nap alakítsuk gyerekeink „világlátását” és megmutassuk a világot olyanoknak amilyen, és minden erőnkkel azon vagyunk, hogy ezt „örömmel szabottan” tegyük, minden kényszer nélkül, hogy az eredmény ne maradjon el.

A szóbeli közlés a világlátás alakításában semelyik életkorban – különösen kisgyermekkorban – nem elegendő. Az óvodáskor az érzelmek időszaka, az érzelmek tartják hatalmuk alatt az egyén személyiségét, az érzelmek határozzák meg kapcsolatát a környezettel, a „környezetben élőkkel”. Természetbarát gyerek csak természetbarát környezetben nevelődhet.

* Vízny L.: Környezeti nevelés az óvodában. KVM, 1990. 3. p.

Életformára pedig magával az élettel lehet nevelni. A környezeti nevelés területén fokozott a felnőtt, a „modell” felelőssége. A mi „pedagógiánk” a példaadás.

Tudjuk, hogy „a tanulás tartalma, vagyis a tapasztalatok és ismeretek a gyerek közvetlen társadalmi és természeti környezetéből származnak. Magukba foglalják azokat a magatartási és viselkedési szokásokat, erkölcsi tulajdonságokat is, amelyek kialakítása ebben az életkorban kívánatos.” (ONP)

A nevelés igazodik a gyerek életkori sajátosságaihoz. Az óvódás gyerek tevékenységen keresztül, a játék segítségével ismerkedik a világgal. A gyerek közvetlen környezetével kerül kapcsolatba az óvodába lépéskor, benyomásokat szerez csoportjáról, az ovi udvaráról, a „mi” utcánkról, kerületünkről. A közös együttlétek alkalmával a pozitív viselkedésminták hatására fokozódik önállóságuk, intellektuális (megfigyelő, emlékező stb.) képességük. Az óvodai környezeti nevelés a gyermek és természet kapcsolatát helyezi a tevékenység középpontjába, a környezeti nevelés maga az élet. Játszunk, reggelizünk, ebédelünk, pihenünk, alakulnak emberi kapcsolataink, vigyázunk a vízre, az energiára, a termék tisztaságára, esztétikumára, ez mind „környezeti nevelés”. A szobákba minden-hova becsempésztük a természet egy-egy kicsiny darabját. A növényekkel gazdagon díszített termekben megtalálható az akvárium, a terrárium, a „zöld sarok”, ahol mindig csírázik, hajt valamilyen növényke. A „madárröpdében” kanárikat, pintyeket figyelhetnek meg, gondozhatnak gyermekeinknek.

Az óvódások gazdag tevékenységéhez tartozik a kertben végzett munka. Közben megfigyelhetik a növények növekedését és azt is hogy fejlődésüket milyen feltételek megteremtésével érték el (víz, levegő, fény, tápanyag). Megismerkedhetnek a kerti virágokkal, rovarokkal. A konyhakert gondozása közben ismerkedhetnek a gyógynövényekkel (citromfű, levendula), tapasztalhatják hasznát az egészség megőrzésében.

Az óvoda életében fontosak az ünnepek.: pl. a Föld Napja. A közösen tervezett gazdag program sokszínűvé varázsolja az együttlétet, megéreztetve az apró gyermekkel a távoli népek, országok gondjait.

A rendszeressé vált kirándulások, „terepjárások” során elsajátíthatnak olyan viselkedésformákat, amelyek alkalmasak arra, hogy gyakorlásuk közben megfigyelhessék az élő természetet, észrevegyék a legapróbb növényt, rovar, meghallják a madarak hangját, az állatok neszeit. Gyakran járunk a VIII. kerület ékessége, a Fűvészkert fái között. Rendszeres kirándulóhelyeink Normafa, Margitsziget, a visegrádi Mogyoróhegy. A Mezőgazdasági és Természettudományi Múzeum termeiben gyakori vendégek vagyunk.

„Erdei óvoda”

Az élő környezethez való pozitív viszony kialakításában, az erkölcsi, etikai értékek megteremtésében a család elsődlegesen meghatározó. A szülők viselkedésmódja a gyerek számára követendő példa (a negatív viselkedés oka gyakran az ismeretek hiánya). Ezért szükségesnek láttuk a szülők szemléletének, a természethez való pozitív kötődésük alakítását. Erre a hétvégeken szervezett családi kirándulások bizonyultak a legjobbnak. A mi viselkedésünk, a természethez és a gyerekekhez való fordulásunk, sok esetben a példa erejével hatott.

A VIII. kerületi családok életét ismerve a laikus azt gondolná, hogy itt nincs mit tenni, a „kisember” lemond a cselekvés lehetőségéről, hiszen a gondokat úgysem lehet orvosolni. Ennek ellenére a szülők segítőtársakká váltak a nevelésben, tudják, ismerik ők is a dalt: „egyedül nem megy ...” Segítségükkel szervezzük minden évben az „Erdei óvodát”. Igazságtalannak tartottuk, hogy gazdasági nehézségekre hivatkozva megszűntek a SZOT által nyújtott gyermeküdülések. Emlékeink nem hagytak bennünket nyugodni és elkértük a Fővárosi Tanács gerecsei kastélyát. Ide vittük el gyermekeinket két hétre. Ezek voltak az első lépések. A szülők vállalták az anyagi költségeket, hiszen az „erdőbe” vittük gyermekeiket, az „erdőbe” vittük az óvodát. A fantasztikus látvány, ami bennünket fogadott életre szóló élmény volt. A bükkös alját a medvehagyma és a szagos müge borította. A „természetes sziklakertben” magyar szekfű, varjúháj, tavaszi héric, kakukkfű virított. A madarak énekétől zengett az erdő, és minden-minden játékra hívott. Naponta túráztunk és közben felfedeztük a Gerecse világát, „simogatóskő”, „hangyabolygó” mellett vitt el

az utunk és gyakran szagolgattuk a „szagos ürgét”. A Gerecse világához hozzátartozott a hatalmas vörösmárvány-bánya látványa. Madarászokkal találkoztunk, akik elmesélték, hogy őrzik a kerecsensólyóm fészket, hiszen az egy védett madár. Két hét alatt gyermekeink többet éreztek a természet csodájából, mint otthon évek alatt a dipozitívok, könyvek, versek, történetek segítségével. Pedig akkor még nem tudatosodott bennünk, hogy ez az élmény meghatározó lesz óvodánk életében. Ez a pár hét olyan lendületet adott kollektívánknak, hogy elhatároztuk, hagyományt teremtünk. Ha van erdei iskola, gondoltuk miért ne lehetne erdei óvoda is, hiszen az elvek, a módszerek azonosak.

Az erdei iskoláról írja *Hortobágyi Katalin* a következőket: „Elővételez valamiféle idillikus kiszabadulást és felüdülést gyermekeink számára mindennapjaink agyonhajszolt életmódja, az iskola merev zártsága beszabályozott keretei alól; vidám együttlétet kalandos barangolásokat és felfedezéseket sejtet a természetben; örömteli kényszer nélküli tanulást és még sok mindent amire a „szabvány iskola” nem képes. De mindenekelőtt – legalább arra a természetben töltött rövidke időre – jó levegőt, egészséges feltöltekezést az év hátralevő időszakára. Romantikus elvárások? Lehetséges. Pedig az erdei iskola valóban képes ezek teljesítésére is [...] Komplex pedagógiai vállalkozás, a környezeti nevelés legalkalmasabb terepe.”

Az „erdei óvoda” megszületett 1986-ban Gerecsén. Közben „átköltöztünk” Zalakomárba az Ormándi kastélyba. A környezetvédő *Szabó Magda*, a szociális otthon igazgatónője, olyan feltételeket biztosított a nyári pavilonjában, ami az óvodás gyerek számára szükséges, de elsődleges az a szeretet volt, ami évek óta visszahív bennünket. Az évek során megszületett az „erdei óvoda” programja.

Az „erdei óvoda” céljai:

Óvodás gyerekek „üdültetése” védett természeti környezetben, ahol óvodapedagógusok irányításával élményszerű, felfedező jellegű játékos programokon, komplex cselekvésen keresztül találkozhatnak a természettel, a természetvédelem fontosságával.

Olyan viselkedésformák gyakorlása, mely segítségével elsajátíthatják az élő természet megfigyelésének módját.

A gyerekek közötti kapcsolatok erősítése, az együttérzés, a belélő, beleérző képesség, az empátia fejlesztése, az együttműködési készség fokozása.

Olyan ökológiai szemléletmód alakítása, mely lehetővé teszi a „természetben mindenre szükség van... nincsenek káros és hasznos élőlények...” elvek elfogadását.

Olyan aktivitás, felelős cselekvésre nevelés, melyben a legfontosabb elv az élet védelme és tisztelete.

Az „erdei óvoda” ideális lehetőség a „terepmunka” gyakorlásához. Fontosnak tartjuk az egyéni, differenciált bánásmódot. Minden gyerek máshonnan indul, máshol tart. A terepmunkánál, „pöszmötölésnél” hagyjuk, hogy a gyerek maga fedezze fel a táj jellemző élővilágát. Fontos a kíváncsiság ébrentartása, a rácsodálkozás örömeiben való osztozás. Akkor is gazdagodik az óvodás gyerek ökológiai szemlélete, ha tervezett úton nem csupán egy bizonyos meghatározott jelenséget kell megfigyelnie, hanem mindent, ami útközben akad alaposan megnézünk.

Azt hogy a gyerek ebből mit dolgoz fel élményként – rá kell bízni (hangyarajzás, madarak röpte stb.). Lényeges, hogy a kirándulásokon a cél a gyerek fő tevékenységi formája, a játék legyen. A játék során szerzett tapasztalatból lesz az ismeret, de a tudatos nevelői magatartás szükséges a lehetőségek megteremtéséhez!

Természeti megfigyelések

- kastély és védett környéke;
- rét és legelő;
- fenyőerdő (helyben);
- lombos erdő (helyben);
- forrás örökbefogadása;
- tó és környéke (helyben);
- mocsaras vidék (Kis-Balaton);

- „érintetlen” terület (Récsi legelő);
- iparilag szennyezett terület (Zalakomár).

A megfigyelések napi céljai, módszerei

- élőhely megfigyelés – a nap növénye –;
- gyógynövények gyűjtése, zöld teák készítése;
- állatok megfigyelése, „meghatározása” – a nap madara, a nap rovára –;
- nyomok kutatása, gipszöntés;
- a hőmérsékletváltozás jellemzői, következményei;
- szélirányok és azok hatása növények, állatok viselkedésére;
- hangok zörejek neszek a természetben;
- tájékozódás nappal és este;
- túrázás viselkedési szabályai,
- sátorverés.

Egyéb tevékenységek

- játékkészítés, felhasználás a környéken található természetes anyagokból (pl. gyékény, szalma, nád stb.);
- művészeti alkotások természetes anyagokból (pl. ágszobrászat, száraznövény-szobrászat, kavics-, természetszobrászat);
- diavetítés (pl. A fészeképítés művészei);
- tablókészítés (pl. A park állatai);
- zöld saláták készítése, kenyérsütés;
- pásztortűz, tűzifagyűjtés, tűzrakás szabályai, esti dalos programok.

Játék és sportfoglalkozások lehetőségei

- Helyi sportpályák (kézilabda, kosárlabda, röplabda, tollaslabda, foci);
- helyi erdei sportpálya;
- pavilonban és parkban kialakítható játszóhelyek.

Az „erdei óvoda” egy napja

6 ⁰⁰ -7 ³⁰	folyamatos ébresztő, futás, játék az erdei tornapályán, tisztálkodás, készülődés a reggelihez
8 ⁰⁰ -8 ³⁰	reggeli
8 ³⁰ -12 ⁰⁰	túrázás, terepséta a kakukkfüves réten, gyógynövény-gyűjtés, rovarvilág megfigyelése, „zöld” tízórai elkészítése, játék a kémiai zseblaborral stb.
12 ⁰⁰ -	készülődés az ebédhez, tisztálkodás, terítés stb.
12 ³⁰ -13 ⁰⁰	ebéd
13 ⁰⁰ -14 ³⁰	pihenő, egyéb csendes tevékenység, rajz, olvasás stb.
14 ³⁰ -18 ⁰⁰	csónakázás a tavon, vizi világ megfigyelése, játék természetes anyagokkal, szövés, agyagozás, rőzsegyűjtés, készülődés kenyérsütéshez, uzsonnázás, nap növénye, nap állata kiválasztása, elhelyezése tablókra stb.
18 ³⁰	készülődés vacsorához, vacsora
19 ⁰⁰ -20 ⁰⁰	fürdés
20 ⁰⁰ -	pásztortűz, dalos programok, csillagnézés, denevérles stb.
22 ⁰⁰ -	lefekvés folyamatosan

Szakmai napok az „erdei óvodában”

Óvodai oktatóközpont lévén feladataink sajátosak. Az érdeklődő óvodapedagógusok részére az erdei óvodában *szakmai napokat* szervezünk. A természet megszerettetésének alapvető feltétele az óvónő nyitottsága, érzékenysége. Ő is élményként élje meg a természet legapróbb rezdüléseit, hogy az érzelmeken keresztül részesévé válhasson a környezeti, természeti csodák felfedezésének.

A helyszínre látogató óvodapedagógusoknak terepsétákat szervezünk, helyszíni bemutatásokat tartunk.

Az előadások témái

- Környezeti nevelés lehetőségei az „erdei óvodában”;
- egyéni bánásmód a természetbarát életmód kialakításában;
- kreativitás, önkifejezés a természetes anyagokból készített játékokkal;
- egészséges életmód, egészséges táplálkozás;
- hagyományok ápolása mindennapi tevékenységeken keresztül.

„A jövőnek minden virága benne van a mai magvakban...”
(kínai közmondás)

Így is lehet?

*Továbbképzés a csepeli „Füstifecskék” óvodai
környezet- és természetvédelmi oktatóközpontban*

GECSE GÁBORNÉ

Intézményünket két óvoda alkotja: az Iskola tér 46. szám alatti bázisóvoda családi házas környezetben van, nagy kerttel rendelkezik, és csak egy oldalról határolja forgalmas úttest. Az Erdősor u. 2. szám alatti tagóvoda egy lakótelep, és két gyár között helyezkedik el, sivár környezetben. Három oldalról határolja forgalmas úttest. Az M0-ás autópálya bekötő útja halad itt el, amelyről az autóforgalom nagy része az óvoda körülkerülésével tér át másik útvonalra. A kanyarodó járművek gyakran fékeznek, leállnak, majd újra indulnak, és minden egyes fékezés és újraindítás zaja és bűze fokozza az amúgy sem csekély környezeti ártalmakat.

Testületünk semmiben sem különbözik más óvodákétól, hacsak abban nem, hogy néhányunkban erősebben élt a természet iránti tisztelet, a környezetünk esztétikájának igénye, és ez az érdeklődésünkben meghatározóvá vált. Hozzájárult ehhez még az, hogy a Budapesti Tanítóképző Főiskolán szervezett diplomamegújító intenzív továbbképzésen a kerület egyik szaktanácsadója környezetvédelmi nevelés témakörben írta záródolgozatát. Ehhez adatokat gyűjtve a mi testületünkben is végzett kérdőíves felmérést.

Ennek tükrében megdöbbenve tapasztaltuk, mennyire hiányosak elméleti ismereteink. Ezért örömmel vettük, hogy az 1988/89-es évben *Vízy Istvánné* szervezésében, kiváló előadók közreműködésével „Környezetvédelmi szabadegyetem” indult, amelyet mindkét óvodából egy-egy óvodapedagógus, és az óvoda vezetője elvégzett.

A többi kolléganő is hasonló, ebbe a témakörbe illő továbbképzéseken vett részt, illetve kerületi-munkaközösségi munkájához csatlakozott. („Népi hagyományőrző és kézműves”, „A környezet cselekvő megismerése”, és a „Játék”).

A továbbképzések témáiról és a munkaközösségekben folyó tevékenységekről rendszeresen és kölcsönösen tájékoztattuk egymást. Az új ismeretek önképzésre motiváltak bennünket. Rendszeressé vált, hogy felhívtuk egymás figyelmét a *Természetbúvár*, a *Süni*, az *Állatvilág*, majd annak megszűnése után az *Állatbarát* egyes cikkeire, illetve a természettudományi ismereteket tartalmazó különböző gyermek- és ifjúsági könyvekre.

Szűkös anyagi lehetőségeink mellett is gondot fordítottunk az óvoda könyvtárának ilyen irányú fejlesztésére. Az egyénileg beszerzett könyveket szintén behoztuk az intézménybe, és hozzáférhetővé tettük mindenki számára. Ma már a „Zöld” könyvtárunk kb. 60 kötetes – és elkezdtuk a „Zöld” videotéka kialakítását is. Könyvtárunkból a szülők kölcsönözhetnek a könyveket, videofilmeket.

Előtérbe került a természetes anyagok – pl. kukoricaszár, csuhé, gyékény, nád, fonal stb. – felhasználása a díszítésben és barkácsolásban. Munkaközösségünk kiállítást rendezett gyermekek, szülők, dajkák, óvónők által barkácsolt természetes alapanyagú eszközökből.

Nevelőmunkánk színvonalasabbá, tudatosabbá válásának igénye hozta létre az intézményen belüli környezetvédelmi munkaközösséget. Az első évben többnyire módszertani kérdésekre koncentráltunk, a második évben már természettudományi ismereteket is beterveztünk. Ennek szükségességére a Budapesti Tanítóképző Főiskola diplomamegújító továbbképzésének környezetismereti stúdiumán jöttem rá.

Az első évben (1989/90.) a környezetvédelmi munkaközösségi foglalkozások módszertani témái a következők voltak:

- Éves és havi ütemterv készítése.
- Természeti témák évszakonkénti feldolgozásának lehetőségei.
- A betakarítással és évelő növényekkel kapcsolatos ismeretek és feladatok.
- Szüreti népszokások.
- Tudnivalók az akvárium és terrárium létesítéséről és gondozásáról.
- Tudnivalók a madárvédelemről.
- A helyes veteményezés és palánta-kiültetés módjai, a talajelőkészítés feladatai.

Gyakorlati témák pedig:

– Az óvoda udvarán és közvetlen környezetében található növények és rovarok azonosítása.

– Különböző termények, termések azonosítása, csoportosítása, felhasználásukra javaslatok összegyűjtése.

- Csupából, kukoricacsutkából és szárból játékok készítése.
- Madáretetők készítése, helyének kiválasztása és elhelyezése az udvaron.
- Ismerkedés különféle anyagokkal (liszt, só, cukor) és tulajdonságaikkal.

A szerzett tapasztalatok megerősítettek mindenkit abban, hogy kitűzött célunk helyes. A résztvevő gyermekek és óvónők számára egyaránt élményt adók voltak az ilyen szervezésű és tartalmú foglalkozások. Az 1990. év decemberében kézhez kapott módosított *Óvodai Nevelés Programja* (ONP) iránymutatásával is megegyeztek törekvéseink.

A megbeszéléseket a tagok maximális aktivitása, együttgondolkodása és lelkesedése jellemezte.

A különböző fórumokon megismert módszereket összevetettük, új ötletek születtek, amelyeket a gyakorlatban rögtön ki is próbáltunk. Felfedeztük, mennyi lehetőségünk lenne még saját környezetünkben, amire eddig nem is gondoltunk.

Így állítottuk össze komplex nevelési tervünket, amely azóta szélesebb körben ismertté vált.

Az 1990/91. tanévben munkaközösségünk az alábbi témákkal foglalkozott:

- A módosított ONP Környezet megismerésére nevelés című fejezetének értelmezése.
- Alapvető ökológiai ismeretek.
- Légkörtani alapismeretek. Ezzel összefüggésben az óvodában végezhető egyszerű kísérletek „összegyűjtése”.
- Milyen állatokat tartunk az óvodában és hogyan?
- Alapvető növénytani és állattani ismeretek.
- Az óvoda udvarán és környékén előforduló növény- és állatfajták azonosítása.

Minden hónapban környezetvédelmi félórát tartottunk – ki mit látott, hallott? Látogatást tettünk a *Mezőgazdasági Múzeumban* és a *Fővárosi Állatkertben*.

Komplex környezetismereti tervünkbe szervesen beillesztettük a környezet- és természetvédelmi nevelés lehetőségeit, amely természetesen nemcsak a foglalkozásokra szorítkozik, hanem áthatja egész nevelőmunkánkat. Ismereteink bővülésével párhuzamosan ismertük fel, hogy a környezeti nevelés elsődleges helyszíne maga az óvodai környezet. A belső terek dekorációjában, kertünkben, és az óvoda környékén bőven adódtak feladatok. Tudtuk, hogy egy év kevés ahhoz, hogy mindent megvalósítsunk, ezért hosszú távú tervet készítettünk.

Az Erdősor u. 2. szám alatt, amely forgalmas úttesttel határolt, egyértelmű volt, hogy védőnövényzetet kell az óvoda köré telepítenünk. Ekkor még teljesen sivár, elhanyagolt, elgazosodott volt az utcafront. A kerítésen belül volt ugyan néhány szép fa, és udvarunk egy részén már a fűvet is sikerült meghonosítanunk, de sok növény itt sem volt. 1988-ban kezdtük meg az intenzív átalakítást, s mivel ekkor még „csak” magunkra és a szülőkre számíthattunk, így csak egy oldalra jutott a fagyalvesszőkből. Azokat a kerítés belső oldalánál helyben gyökerezettük. A sövény a negyedik évben már elérte a kerítés magasságát.

1990-ben segítséget kaptunk Csepel Önkormányzatától, így sikerült a másik két oldalra 500 db. töves fagyalt elültetnünk. Sajnos azokat egy tavaszi hétvégén ismeretlen tet-

tesek kiszedték, és elvitték. Elkeseredettségünknel nagyobb volt elszántságunk, ezért ősszel újra betelepítettük ugyanazt a két oldalt, tűztövissel és sóskaborbolyával. A természet, mintegy meghálálva erőfeszítéseinket, segítségünkre sietett. A fellazított, feljavított talajba a közeli juharfa magvaiból „erdő” kelt ki. A mi dolgunk csupán annyi volt, hogy a szabálytalanul kikelt fácskákat úgy ritkítsuk meg, hogy abból fasor legyen. S persze rendszeresen ápoltuk „őket”. Így 1993-ra a tűztövis- és fagyal-ültetvény előtt fasorunk is lett. A nagyarányú földmunkát minden esetben a szülők és az intézmény dolgozói végezték el.

Az udvaron évelő virágoskertet, és kis gyakorló zöldséges ágyást alakítottunk ki. A babaház hiányát pótolva, három lugast építettünk, s ezzel a gyermekek által igen kedvelt „kuckókat” biztosítottuk. A lugasokra, hogy minél több növényfajjal ismerkedhessenek meg az óvodások, futóbabot, vadszőlőt, borostyánt, kúszó loncot futtattunk. A szinte ruganyos futószőnyeget itt-ott megszakítja egy új telepítésű szelídgesztenye-, illetve bokréta- és diófa, valamint cserszömörce- és aranyvesszőcserje. Ezek tányérjában késő őszig virít az aransárga bársonyvirág és a vidámságot sugárzó tarkaszínű lepkevirág.

Kertünk díszé a gyönyörű fügebokor, melynek termését folyamatosan takarítják be a gyermekek, valamint a mandulafa, amely tavasszal, virágzáskor, mint egy rózsaszín ruhába öltözött tündér, ejt ámulatba bennünket. Terméséből karácsonykor marcipánt készítenek a gyerekek.

Így lett oázis a sivár környezetben óvodánk udvara, ahol 1992-ben már feketerigó és kerti rozsdafarkú fészkel. Ez arra kötelezett bennünket, hogy a téli madáretetésen túl, madáritatót is készítsünk a nyári hűsüléshez. Ebben viszont néhány vízinövény is jól elért, a bevezető tömlőt pedig sziklakerttel álcáztuk. Ez különféle kötőfajok beültetésére adott lehetőséget.

Az Iskola téri óvoda kertje más lehetőségeket kínált. A nevelőtestület ötletei alapján megterveztük a kert átalakítását, tiszteletben tartva a már meglévő növényzetet. Így alakítottuk ki tanösvényünket.

Itt is sok csodában van részünk, nem is lehet mindet felsorolni. Csak ízelítőül néhány:

- kora tavasszal egyik napról a másikra előbújó száfrányok;
- a májusfa, amikor tetőtől talpig hófehérbe öltözik – szinte mindig május elsejére;
- a piros koszorút alkotó, szemet gyönyörködtető futórózsák, háttérben a fák és cserjék összefüggő zöldjével;
- a nyári hőségben szemünk előtt fürdőző madarak;
- a verőköltő bodobács populáció, amely között a „legifjabbtól a felnőttekig” minden korosztály sütkérezik az erdőt határoló vesszőből font kerítésen;
- a kakas kukorékolása, amely szinte utánzásra szólítja fel a gyerekeket.

E kert átalakításában is a szülők és a dolgozók működtek közre. Földet hozattunk és terítettünk szét, növényeket telepítettünk, baromfiólat építettünk.

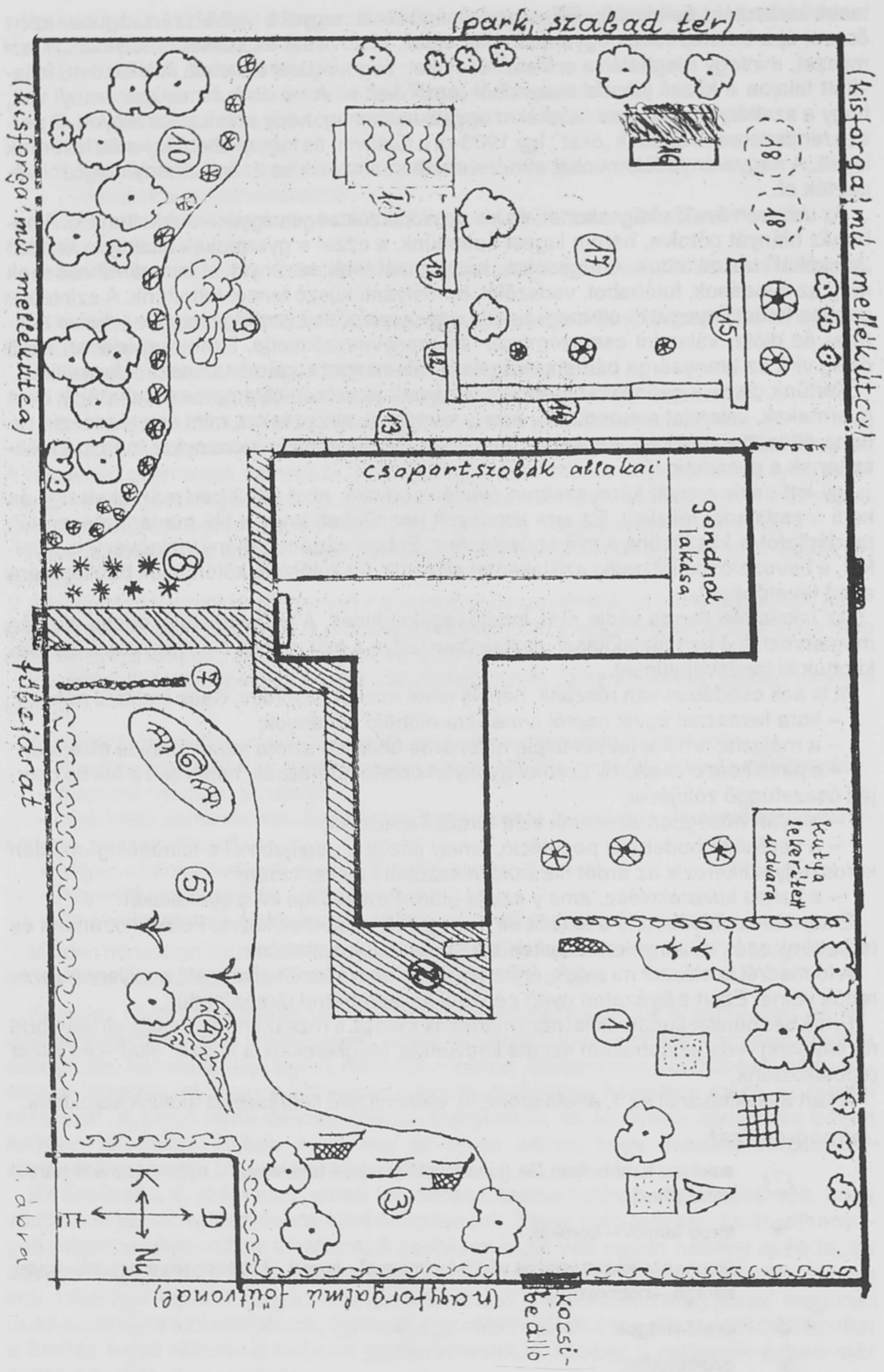
A tó medrét is először mi ástuk, építettük ki, de nem sikerült olyannak, amilyennek szeretnénk volna. Ezért pályázaton nyert pénzből szakemberrel újraépítettük.

Érték bennünket kudarcok is (nem maradtak meg pl. a rózsakertben a vásárolt teahibrid rózsatövek) – de ez sohasem szegte kedvünket. Megkerestük a kudarc okát – és ismét próbálkoztunk.

A kert átalakításánál az 1. ábrán szereplő, elkülöníthető kertrészeket tudtunk kialakítani.

Jelmagyarázat

- sokéves lombhullató fák (juharlevelű platán – feketenyár – nyír – kislevelű hárs – korai juhar)
- törpe fenyők – borókák
- újonnan telepített vegyes védősáv (magyal – fagyal – közönséges mogyoró – kecskerágó – hóbagyó)
- évelő virágok
- gyümölcsfák
- régi telepítésű vagy védősáv fiatal fákkal (jázmin – aranyvessző – fagyal – alatta árnyliliomok, gyöngyvirágok)

1. ábra
A Budapest XXI., Iskola tér 46. sz. óvoda kertjének vázlata

A terület felosztása

1. Hagyományos játszókert beépített mászókákkal, babaházakkal, homokozóval, zöldséges kerttel (mögötte tamariska-sövénnyel leválasztva a gondnok udvara).
2. Betonozott rész kő virágtartóval, amelyben egynyári, egész nyáron virágzó növényeket tartunk. (paprikavirág – bársonyvirág).
3. Mini lugasok és pergola, különböző kúszónövényekkel futtatva (japán vadszőlő – lilaakác – közönséges borostyán).
4. Mini kerti tó (náddal, sással, egyéb vízi növényekkel, sekély része madáritatóként funkcionál).
5. Gondozott pázsit, szoliter évelő virággal (tűzliliom – kék szamárkenyér), illetve májusfával.
6. Rózsaágyás (futórózsákkal, teahibrid rózsákkal, a létrák alatt pünkösdirózsa van, a két lugas között évelő virágágyás).
7. Pompás gyöngyvessző sövény, előtte talajtakaró növények (pázsitviola – molyhos madárhúr – szőnyegkankalin stb.)
8. Törpe fenyves, borókás, korai hagymásokkal (sáfrányokkal – nárciszokkal – tulipánokkal).
9. Sziklakert (kőtörőkkel, törpe íriszekkel, kövirózsákkal stb.)
10. „Erdő” – melyben vadon nőnek az avarban a növények. Itt vannak a fészekodúk, valamint az erdei menedékház és a magasles.
11. Gondozott pázsit pihenőpadokkal.
12. Árnytűrő növények – térelválasztóként. (Árnyliliumfélék – páfrányok)
13. Virágládák az ablakban, muskátlival beültetve.
14. Gyógynövény ágyás (borsmenta – fodormenta – körömvirág – citromfű – borsikafű – orvosi zsálya stb.) Szárazvirág-kötészethez ültetett növények. (Szalmavirág – len – borzaskata – búza – kakastaréj.)
15. Málnás – térelválasztóként.
16. Baromfiudvar.
17. „Vadvirágos rét” (Csak augusztusban kaszáljuk.) farönk-játékokkal, gally-kunyhóval, kijelölt tűzrakóhellyel.
18. Komposzthalom

Területhez kapcsolódó speciális tevékenységek

1. Homokozás – szerepjáték – mozgásos játékok – pancsolás – zöldséges kertben növénygondozás
3. Bábozás – manuális tevékenységek
4. Vízi életközösség megfigyelése
6. 14. Virágkötészet
10. „Bogarászás”, bolyongás, pihenés
11. Napfürdőzés, pihenés, mozgás
- 12, 14, 15, 16. Ültetés, gyomlálás – öntözés – termésbegyűjtés
18. Kerti hulladék összehordása

Minden területen megfigyelések – és a terep tisztántartása. (Szemét – pl. az utcáról az erdőnkbe bedobált papírok, műanyag zacskók stb. – összeszedése.)

Mindkét óvodában a kertünk folyamatos és rendszeres tevékenységet biztosít a gyermekeknek. E tevékenységek közben észrevétlenül erősödik pozitív érzelmük a környezetük, a természet iránt, s szereznek felejthetetlen élményeket, fejlődik manuális és értelmi képességük.

Eközben alakul az egymáshoz, a környezetükhöz, valamint a természethez való viszonyuk. Bizonyítja ezt az is, hogy a könyvtárban (minden nagycsoportos korú gyermek könyvtári tag) több gyermek is állatokkal kapcsolatos könyveket kölcsönöz ki. Otthonról is hoznak be ilyen témájú könyveket, amit már az ő kívánságukra vásároltak a szülők.

Ugyancsak bizonyíték, hogy az elültetett növényekre egyre jobban vigyáznak, és egymást figyelmeztetik, hogy ki ne tapossák. Természetesen ez kitartó, türelmes és következetes pedagógiai munkát kíván, mert sem a gyermekek, sem a növények fejlődési ütemét siettetni nem lehet, csak az optimális feltételek biztosításával segíteni azt.

A környezeti és természetvédelmi nevelést a családokkal való szoros, sokféle típusú együttműködésben végezzük.

Óvodánk a környezeti nevelésben elért eredmények révén 1990-től bekapcsolódhatott a környezet- és természetvédelmi oktató központi láncolatba. Azóta mint „Füstifecskék” Oktató Központ különböző típusú továbbképzési feladatokat is ellátunk.

Az 1987/88-as tanévben átfogó vizsgálat tárta fel a környezet- és természetvédelemre nevelés kerületi helyzetét. A vizsgálatot minden óvodapedagógusra és óvodára kiterjesztettük.

A kérdőíves felmérés a természeti ismeretek meglétére vagy hiányára derített fényt. Felmértük az óvodák ismerethordozókkal való ellátottságát. Vizsgáltuk a pedagógiai gyakorlatot és a dokumentációkat.

A vizsgálatból kiderült, hogy a kerületi intézmények többségében a testület tagjai a kérdés iránt nyitottak, cselekvésre készek. Kevesebb a száma azoknak, akiknél szemléletváltásra volt szükség.

Az átfogó vizsgálati eredményből konkrét feladatokat határoztunk meg, amelyek közül a legfontosabb: az óvónők környezet- és természetismeret módszertani felkészültségének elősegítése, javítása, szakmai segítségnyújtás, az egyéni kezdeményezések felkarolása, közhasznúvá tétele.

Az 1990/91-es nevelési évtől meghirdetett kerületi továbbképzések ezen feladatok megvalósítását segítik. A tematika összeállításánál jól tudtam hasznosítani a szabadegyetemen, a diplomamegújító főiskolai továbbképzésen, valamint a saját intézményi munkaközösségünkben szerzett tapasztalatokat.

Továbbképzési célok

- Az óvodapedagógusok természettudományi ismereteinek bővítése.
- Környezet- és természetvédelmi szemléletük formálása.
- A környezeti nevelés módszertani kultúrája színvonalának emelése, s ebben gyakorlati segítségnyújtás.

A továbbképzésen alkalmazott módszerek

- Irányított önképzés
- Elméleti előadások
- Egyéni és csoportos feladatmegoldások
- Konzultációk, viták
- Helyszíni foglalkozások
- Szemléltetés, bemutatás

Az első év témakörei összefoglalva (1990/91):

- A Föld helye a Világegyetemben. Mozgásai és annak következményei.
- Alapvető légkörtani ismeretek.
- Az állatok országával való ismerkedés (Rendszertani ismeretek).
- A fenti témákhoz kapcsolódó, óvodában végezhető egyszerű kísérletek, tevékenységek bemutatása. Kiemelten a madárvédelem, a kisállatok tartása az óvodában, és a rovarismeret (rovarcsapdák).
- Helyszíni foglalkozásokat tartottunk a Fővárosi Állatkertben, a Mezőgazdasági Múzeumban, a Pálvölgyi Barlangban, a Gördülő tanösvényen (Hűvösvölgyben).

A második évben (1991/92)

- A növények országával való ismerkedés (rendszerintani ismeretek).
- A fenti témához kapcsolódó – óvodában végezhető egyszerű kísérletek bemutatása:
 - csíráztatás – hajtás,
 - palántanevelés – veteményezési ismeretek,
 - egyszerű talajvizsgálati és talajjavítási módszerek,
 - bio növényvédelem,
 - szobanövények szaporításának és védelmének módszerei.

A harmadik évben (1992/93)

- Gyakorlati bemutatók óvodai csoportokban – a kerület különböző óvodáiban.

Témák:

- Játékeszközök a természeti nevelés szolgálatában.
- Egészséges táplálkozás – káposztasavanyítás.
- Tevékenységek vízzel – jéggel – hóval – zúzmarával.
- Csírazöldségek nevelése, fogyasztása. Kísérletezés csíráztatással.
- Festőnövényekből festék előállítása.
- Veteményezés szabadban lévő ágyásokba.

A továbbképzés résztvevőinek az első foglalkozáson javasoltam: gondolkodjanak olyan játékeszközök elkészítésén, amelyek a környezeti nevelést segítik. Az év végére ily módon elkészült játékgyűjteményben 18 féle játékeszköz leírása szerepel. Ez a gyűjtemény minden kerületi óvodához eljutott, és egy pályázaton nyert összegből, ezek közül 3 különféle játékeszközt az óvodánk legyártatott. A játékokat minden kerületi óvoda térítésmentesen átvehette tőlünk. A gyűjteményleírás jelenleg egy előkészítés alatt lévő kiadvány része.

Az 1993/94-es nevelési évben a továbbképzésünk újraindult, a már ismertetett tematikával. Úgy gondoltam, hogy az elmúlt évek továbbképzésének kiteljesedése lehetne a korábban résztvevő, illetve újonnan bekapcsolódó óvodapedagógusok részére egy szakmai vetélkedő

Felhívásunkra a 24 óvodából 15 óvoda nevezett be, 3 fős csapatokkal – ebből később 3 óvoda lépett vissza személyi ellátottságban adódó problémák miatt.

A vetélkedő komolyságát fokozta, hogy elismert szakemberek voltak a zsüri tagjai. Az érdekeltséget csapat- (óvodák), valamint egyéni díjazásokkal ösztönöztük. Összesen közel 200 000 forintnyi összeget fordítottunk díjazásokra, amelyet pályázatok révén és támogatóktól nyertünk.

A vetélkedővel több célt értünk el:

- gyarapodtak a résztvevők ismeretei,
- gyarapodtak a helyezést elért óvodák olyan eszközökben, amelyek a környezeti nevelést segítik,
- gyarapodott minden résztvevő óvoda játékeszközökkel.

A vetélkedőn a következő feladattípusok voltak (nem időrendi sorrendben):

1. *Bemutakozás szóban – dalban.*
2. *Módszertani kérdések a környezeti nevelésből.*
3. *Villámkérdések:*

- az Ének-zene az óvodában anyagából kigyűjtött fogalmak értelmezése (élőlények nevei, természeti jelenségek),
- a tömegkommunikációból sokszor hallott ökológiai fogalmak értelmezése.

4. *Csalafinta mese a természetről*

A mesében 13+1 téves információt rejtettem el, azt kellett megtalálni.

5. *„Asszociációs játék:*

3 ismert zeneművet – amelyek kapcsolatban vannak a természettel – képpel kellett párosítani, illetve felismerni a zeneszerzőt és a mű címét.

6. *„Kreativitás” játék:*

Előre megrajzolt köröket – megadott időn belül – állat vagy növény felismerhető ábrájává kellett átalakítani.

7. *„Irodalmi fejtörő” játék:*

Versidézetek – a természetről – a szerző nevének és a mű címének felismerése.

8. *„Levélvarázs” játék:*

Azonos típusú és mennyiségű levélből képalkotás megadott időn belül, illetve ugyan-ezen idő alatt 6 levél azonosítása – melyik, mely fának a levele?

9. *„Természet hangjainak” felismerése:* magnókazettáról.

10. *„Dal a természetről”* – előadás, saját készítésű hangszer kíséretével.

Előzetesen minden benevező óvoda posztert készített, amelyen az óvoda környezeti nevelésének eddigi eredményeit kellett bemutatni.

– Az előzőleg jelzett játékgyűjteményből játékokat kellett készíteni, és hangszereket, az utolsó pontban jelzett feladat megoldásához.

Az előzetes feladatok elvégzésébe a benevező óvodák összes dolgozója besegíthetett. A poszterekből és játékeszközökből a vetélkedő napján kiállítást rendeztünk. Ezzel a feladattal ösztönöztük az óvodák kollektíváit az eredmények átgondolására, az eszköztár bővítésére.

Visszatekintve az elmúlt évek munkájára, feladataira, úgy értékelem, hogy hatékony, eredményekben gazdag volt ez az elmúlt időszak, mind a környezeti nevelés feltételeinek javításában, mind a pedagógus kollégák szemléletének formálásában.

Állatok Világnapja

Néhány ötlet az óvodai és általános iskolai megünnepléshez

FEJES ERZSÉBET – KANCZLER GYULÁNÉ

A környezet- és természetvédelemhez kapcsolódó események és évfordulók közül háromnak – a Föld Napjának, a Madarak és Fák Napjának, valamint az Állatok Világnapjának – a megünneplését javasoljuk az óvodában és az általános iskolában. A Föld Napja április 22-én van, az Állatok Világnapja október 4-én, tehát ezek az események dátumhoz kötöttek. A Madarak és Fák Napjának nincs központilag kijelölt időpontja, ezért a nevelő-oktató intézmények pedagógusai az adott közösségnek – óvodai csoport, osztály, szakkör stb. – legmegfelelőbb időben szervezhetik meg ehhez kapcsolódó rendezvényeiket. Erre leggyakrabban májusban kerül sor.

A Föld Napja megünneplésének hagyománya természetesen csak most van alakulóban az óvodákban és az iskolákban. Hazánk már 1990-ben (a második Föld Napján) bekapcsolódott a mozgalomba és a kezdeményező *Denis Hayes*, amerikai környezetvédő felhívásának szellemében igen sokféle módon ünnepeltek a résztvevők. „...A városi tömegfelvonulásoktól kezdve szabadegyetemi előadásokig, faültetéstől a hulladékok újrahasznosításának megszervezéséig, a nemzetközi hírközlési rendszerek bevonásától falusi majálisokig sokféle akciót el tudok képzelni. Azt remélem, hogy minden országnak, városnak, falunak, sőt minden iskolának saját szervezői lesznek sajátos programokkal, de a környezetbarát társadalom közös vágyával” – írja levelében *Denis Hayes*. (*Gaia* magazin, 1990. szept.) A mozgalom népszerűsítésében, az ünnepelő programjainak közreadásában jelentős szerepe van a Független Ökológiai Központnak.

A Madarak és Fák Napjának megtartását *Herman Ottó* kezdeményezésére 1906-ban rendelte el az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter, gróf *Apponyi Albert* (1846–1933.). Az 1987-es kazincbarcikai „Környezetvédelem a közoktatásban” pedagógiai tanácskozás állásfoglalása javasolta a nagy hagyományú ünnep országos méretű felelevenítését és évenkénti megrendezését az oktatási intézményekben. Az utóbbi években folyamatosan nőtt azon óvodák és iskolák száma, ahol a madarak és fák ünnepének néhány napja a két élőlénycsoportról szerzett élmények, ismeretek felidézésének, a róluk készült gyermekmunkákból, az élőhelyeikről, életmódjukról összegyűjtött fényképekből, tárgyakból (fakéregdarabok, fészkek, törött tojások, tollak stb.) készített kiállításoknak az ideje. Az ünnepelés hagyományairól rendszeresen tájékoztatják egymást a pedagógusok a módszertani folyóiratok (például az *Óvodai Nevelés*) hasábjain. Sok ötletet ad *Nádai Magda* is a nap megtartásához *Madarak, fák, gyerekek* (Legány és Társa, 1990.) című könyvében.

Az Állatok Világnapját azonban még kevesen ismerik és ezáltal az ünnepben rejlő környezeti nevelési lehetőségeket is kevesen kamatoztatják. Egyébként *Assisi Szent Ferenc* (1182–1226) híres középkori prédikátor, hittérítő, költő, az állatok első oltalmazója tiszteletére választották ezt a napot halálának évfordulójára, október 4-ére.

Mivel a „világnap” újabb keletkezésű ünnep, nálunk nincsenek még hagyományai. Talán ezért is szép feladat, hisz mi pedagógusok teremthetjük meg ennek mikéntjét. Ha jól tesszük, majd ezek válnak hagyománnyá.

Szentelhetik a napot a Magyarországról kipusztult vagy eltűnt madár- és emlősfajokról való emlékezésnek is. Kipusztultnak azok a fajok tekinthetők, amelyek a múlt században

vagy 1935 előtt már nem szaporodtak hazánk területén. Elűntnek pedig azok, amelyek legalább 10 éve nem mutathatók ki a magyarországi faunából. (*Vörös Könyv*, Akadémiai Kiadó, Bp., 1990.) A madarak közül ide tartozik például a rózsás gödény, a kékcsőrű réce – próbálkoznak visszatelepítésével a Kiskunsági Nemzeti Parkban –, a siket- és nyírfajd, a daru stb. Az e csoportba tartozó madárfajoknak (a Siklós közelében lévő) Matty község határában kopjafás emlékparkban állítottak emléket.

Az emlősök közül az európai hód, a sakál, a farkas, a barna medve és a hiúz tűnt el hazánkból. Gyűjtsenek róluk képeket a gyerekek, természetesen közülük elsősorban azokról a fajokról, amelyek mesékben, versekben, mondókákban, dalokban gyakran előfordulnak, vagy amelyeket állatkerti látogatásaikon már láttak. Ők is készíthetnek róluk rajzokat. A gyűjtött és rajzolt képekből szép tabló állítható össze e napra is. Beszélgeszenek ezen állatok eltűnésének, kipusztulásának okairól, amelyek a mértéktelen vadászat, divathóbort, gyűjtési szenvedély, idegen fajok betelepítése, üldözés, élőhelyeik területének csökkentése vagy megszüntetése, átalakítása stb. Beszélgessenek a gyerekekkel arról is, hogyan kell a jövő felnőttjeinek – önekik – viszonyulniuk környezetükhöz, a nálunk ma még előforduló állatokhoz, növényekhez, nehogy azok is a felsorolt fajok sorsára jussanak. Hívják segítségül az irodalmi alkotásokat!

Mutassák be a gyerekeknek a farkasok „másik arcát” is *Szentmihályi Szabó Péter*: A farkas a kölykét tanítja, Farkasok verse, Farkaspanasz (= A Fekete Pompász, 1985.), *Veress Miklós*: Farkasriasztó (=Körhinta, 1977.), *C. Nagy István*: Csali csata (=Zebratánc, 1979.), *Csanádi Imre*: Farkas-üvöltő (=Állatok farsangja, 1981.) című verseivel.

Mint anya a gyermekének, úgy mesél a farkas kicsinyének – „Az nem a Nap, kicsikém, az a Hold / emlékszel, mikor éjszaka volt, / mutattam már ezüstveretű / tányérját.” – de meséjébe szomorúság vegyül. Megtudhatják „tőle” a gyerekek, hogy „mikor még nem volt tűz, nem volt emberi nyom, / farkasüvöltéstől zengett a vadon.” E sorok jelzik a farkasmama szomorúságának okát, a farkasok pusztítását, amely az ember felelőtlenségének következménye. A farkas „Kéri uszítsák másra a kutyákat, / a gonoszságba már belefáradt.” Kiderül az is, hogy a nádi farkast toportyánnak hívták még e század elején is.

Kedves hangulatú versek szólnak a „rengeteg erdő” vadjáról a „brummogva ballagó”, „...zamos, friss mézet” nyalogató, máskor meg „Éhesen csatangol”-ó barna medvéről. Például *Weöres Sándor*: Medve-nóta (= Óvodások könyve, 1975.); *Sipos Júlia*: Jön a barna mackó ... (= Zöld levelecske, 1977.), *Donászy Magda*: Odvas fában (= Csóka, róka, móka, 1969.) *Kányádi Sándor*: Nyírbocskor című költeményében (= Madármarasztaló, 1986.) a medve kedvesen ügyetlenke, butácska, a kis mókus segíti ki, ő készíti el a medve bocskorát. A kicsi így tud segíteni a nagynak, ez felel meg az óvodás és a kisiskolás életkori sajátosságából következő vágyának.

A darvakat *Szepesi Attila*: Vonuló darvak (= Harangvölgy, 1987.) és *Mátyás Ferenc*: Elszálltak a darvak (= Állatok farsangja, 1981.) alkotásokból ismerhetik meg a gyerekek. Szepesi Attila verse láttatja a darvak előre nyúló nyakkal való vonulását. Mindkét műben „megszólalnak” a madarak is jellegzetes „kru, kru” hangjukon.

Az ember és az állatok közötti kapcsolat egyidős az emberi faj megjelenésével. Minősége azonban a történelem során változott. Kezdetben csak vadászta, majd a folyamatos hasznosítás érdekében néhány fajt háziasított a vadon élők közül. Az ember mellé szegődött farkasok voltak a kutatók döntő többségének véleménye szerint a házikutya ősei. A kutyatartás nyomai a csiszolt kőkorszakig (kb. 10–12 000 évre) vezethetők vissza. E fajt az őseiktől örökölt és az emberi környezetben kialakult tulajdonságai képessé tették arra, hogy az ember védelmezőjévé, értékeinek őrzőjévé, vadászatában és állattartásában segítőtársává, sőt magányának feloldójává, „társává”, barátjává váljon. A házimacska – melynek őse a núbiai macska – tartása Európában a X–XI. században vált általánossá.

Napjainkban, különösen a városokban, lakótelepi környezetben élők jelentős részénél szinte a természettel való egyetlen kapcsolatot jelenti a kutya, a macska, a kisemlősök, főleg kistrágcshalók (pl. aranyhörcsög, tengerimalac, fehéregér stb.) és a díszmadarak (pl. pintyfélék, díszpintyek, papagájok) lakásban való tartása. Megfelelő feltételek között óvodában és iskolában is nevelhetők, elsősorban a kistrágcshalók és a díszmadarak.

Az állatok gondozása a másik élőlény tiszteletére, odafigyelésre, türelemre, felelősségre nevel. E nap lehet, legyen a gyerekek saját „állatairól” szóló történeteké. Elevenítsék fel a kutyákról, macskákról stb. szóló, már tanult költeményeket. Ki emlékszik többre? Ki ismer föl több fajt, fajtát az összegyűjtött képek alapján? Beszélgessenek az állattartás „12 parancsolatáról”! (*Schmidt Egon*: Hörcsögök, egerek, egyebek. Gondolat, 1989.) Éreztessék meg a gyerekekkel, hogy az állatoknak „is van szívük, csak éppen nem beszélnek.” E nap mottójául ajánljuk *Rónay György* üzenetét:

„...vidd közelebb / az állatokhoz az embereket, / hogy megértsenek végre minket. / S mi is őket, kisebb testvéreinket.” (Mondd szereted az állatokat? = Nefelejcs, 1987.)

Négyéves kortól a gyermek már nemcsak a háziállatok – a cica, a „vau-vau”, a „paci” – hanem más, a közvetlen környezetben lévő állatok iránt is érdeklődik. Ezek között már ott vannak – ahogy *Schmidt Egon* mondja – a „nemszeretem állatok” is. Őket a szülő, a pedagógus szerethetővé teheti a gyermek számára. Bár sajnos sokszor épp a felnőttek elutasító magatartása miatt válnak a gyermek számára „nemszeretemmé”. Fontos, hogy a néhány állat okozta félelmet, szorongást – esetleg undort is – oldjuk az óvoda és a kisiskola korban.

Ebben az irodalmi alkotásoknak nagy szerepe lehet, ha ismerjük és jól alkalmazzuk őket. Következzék néhány faj a „nemszeretem” állatok közül, és néhány róluk szóló vers.

A pókról: *Galambosi László*: Szomszédok (= Barangoló, 1987.);

A házilégről: *Tamkó Sirató Károly*: Légy (= Tengerecki Pál, 1970.); *Szilvási Csaba*: Erdei idill (= Terefere-telefon, 1991.); *Kopré József*: Légycsapó (= Zöld levelecske, 1967.); *Eörsi István*: A lusta légy (= A kalap és a villamos, 1992.);

A békafajokról: *Szepesi Attila*: Békák, A levelibéka, Csodalátó (= A bohóc seregélyek, 1985.); *Bornemissza Endre*: Brekeke (= Zöld levelecske, 1967.); *Kiss Dénes*: Békaszó (= Lova csönd, lova köd, 1984.); *Sarkady Sándor*: Kutykurutty (= Télkergető, 1989.); *Dénes György*: Nyári idill (= Zebratánc, 1991.); *Mátyás Ferenc*: Tudós béka (= Körhinta, 1977.); *Nemes Nagy Ágnes*: Bors néni és két béka (= Szökőkút, 1979.).

E nap lehet a településeken élő madaraké is, azoké, amelyeket szinte észre sem veszünk, pedig nélkülük élettelen, sivár lenne „betonvilágunk”. Költőink a szinte naponta látott élőlényben – házi veréb, vetési varjú, búbospacsirta, balkáni gerle stb. – észreveszik az egyedit, a csak rá jellemzőt, és képesek úgy ábrázolni azt, hogy felébredjen érdeklődésünk iránta, hogy a legközelebbi találkozásakor megálljunk mellette egy-egy pillanatra. *Szentmihályi Szabó Péter*: Verebek dicséretében (= Fekete Pompász, 1985.) „húségük-ről” ír. A veréb azok közé a madarak közé tartozik, aki: „hóban-fagyban is itt marad; nincs frakkja, nem tanul zenét; meghúzódik, ahol szabad.”

Több költemény is gyerekközelbe hozza a házi verebet. Például: *Csanádi Imre*: Pesti verebek (= Cini-cini muzsika, 1985.); *Zelk Zoltán*: Három morzsa meg egy fél (= Három morzsa meg egy fél, 1985.); *Szepesi Attila*: Zsinatoló verebek (= A bohóc seregélyek, 1985.); *Csanádi Imre*: Puha ködben (= Varázstrombita, 1988.).

Kiss Benedek: Búbospacsirta (= Fütty úrfi, 1986) és *Szepesi Attila*: A pipiske (= A bohóc seregélyek, 1985.) című verse a „Kontyos madár”-ral ismerteti meg a gyerekeket, aki „vasúti töltések lakója, sínek mentén futkosó, sarkantyús bakter.” Akinek: „szeplős” tojásai „lapulnak a töltésoldal kiégett fűvében.”

A leírtak bizonyítják, hogy bár az Állatok Világnapja egy naphoz kötődik, de a rákészülés hosszú folyamat, átfogó, igen szisztematikus munkát igényel.

Reméljük, hogy e nap is hozzájárul ahhoz, hogy a gyerekek megértsék, hogy az állatoknak „is vannak titkaik” –, hogy elgondolkodjanak azon, hogy a „maguk nyelvén mit mesélnek, vagy miről hallgatnak.”

A természeti jelenségek megismerése a téli évszakban

A havas téli időben nagyon sok lehetőség adódik a tapasztalatszerzésre, ismeretnyújtásra, a kreativitás fejlesztésére, az udvari játék során az egyik „legtermészetesebb” anyaggal, a hóval. A gazdag, sokszínű ősz után első dolgunk észrevétetni a gyerekekkel azt a hatalmas változást, amit a tél, a hideg jelent környezetünkben. Az „alvó természet” a pihenés és felkészülés időszakát éli. „Nem fáztok ti téli fák, / mikor meztelen az ág?” – kérdi Zelk Zoltán: Téli fák c. versében.

Régi szokás a hóemberépítés. Ennek kapcsán sok tapasztalatot szerezhettek a gyerekek a hó tulajdonságairól. Pl. arról, hogy mennyi hó szükséges a hóember készítéséhez, hogy a hó minősége sem egyforma, megfelelő tapadás szükséges ahhoz, hogy a kis hógolyóból a gurítás során megfelelő nagyságú gömb legyen. A gömböket egymásra helyezve körül kell tapasztani hóval, hogy ne guruljanak le egymásról. Utána lehet „felöltöztetni”, (Ahogy *Enyedi György* írja *A hóember* c. versében: Fekete szén a szemem, / orrom répa, / a fejem vaskalap. / Szám is van, / a fülemig ér, / hónom alatt seprűnyél.)

Miután elkészült a hóember, jó alkalom adódik arra, hogy körbetáncoljuk a *Hóember*, *hóember...* c. dalt énekelgetve.

A hógolyózás is a hagyományos téli játékok közé tartozik, melyet nagyon kedvelnek a gyerekek. Kézügyességüket fejleszti, mikor a hóból golyókat (gömbformákat) formálnak. Eszreveszik azt, hogy hóból egész más módon – összenyomással – készíthető gömbforma, mint pl. agyagból vagy gyurmából.

Hógolyózás közben, ha sokáig forgatják a kezükben a „gombócot”, azt is érzékelik, hogy milyen hideg. A kezük lehűl, a hógolyó olvadni kezd és vizes lesz a tenyerük.

A homokvár mintájára hóból is építettünk várat a gyerekekkel, ennek során tapasztalhatták, hogy mindkettő hasonlóan készül. Közös munkával tapasztották a vár „falait”, a díszítésre szolgáló tornyokat megformázták. A „várkertbe” fákat ültettünk, a tornyokon és a várkapun zászlót lengetett a szél. Temperával festettünk rá várkaput, ablakot, melyen a „Hókirály” néz ki téli kertjére.

Jó játéknak és hasznos természetvédelmi tevékenységnek bizonyult, hogy a fákat, bokrokat megszabadítottuk terhüktől, a „hóbundától”. A nagy súly alatt letörhetnek az ágak, a bokrok elfekszenek a földön. Még az sem volt zavaró, hogy a nyakunkba, fejünkre zuhant a hó, hiszen a fák, bokrok megkönnyebbültek.

Érdekes volt a „szűz” hóban a madárnyomok, állatnyomok felfedezése. A puha hó tején ott maradnak a madár vékony, gyufaszál lábujjainak és a kutya, macska tappancsainak körformájú, mélyebb nyomai.

Nem feledkeztünk meg itt telelő madaraink (a széncinke, a feketerigó, a városi galamb, a házi- és mezei veréb) etetéséről sem. Madáretetőinket az udvaron lévő fákon helyeztük el, úgy, hogy a csoportszoba ablakaiból jól láthatók legyenek. Mindennap vittünk napraforgómagot, dióbelet, tökmagot. A folyamatos etetés odavonzotta a madarakat. Ez jó lehetőséget adott annak megbeszélésére, hogy az olajos táplálék azért fontos a madaraknak, hogy állandó testhőmérsékletük megmaradhasson. Megbeszéltük, hogy milyen madarak telelnek nálunk. Miért óvjuk, védjük, etetjük őket. *Nemes Nagy Ágnes* idéztem: „Mi kell neked? Fatető! Fatető! Deszka madáretető!”

Fontos, hogy a gyerekek a téli levegőzés alatt sokat mozogjanak. Olyan mozgásos tevékenységet kell „kitalálnunk”, ami örömet jelent számukra, s fejleszti mozgásukat, ügyességüket, egyensúlyérzéküket. Ilyenek: a szánkózás (amikor hó borítja az udvart); a jégen csúszkálás (felöntöttük az udvar betonos részét vízzel, s azon tanultak csúszkálni: a kicsik segítséggel, a nagyok már teljesen önállóan csúszkálhattak); a hó eltakarítása (gyermekméretű hólapátokkal szabadították meg a járdát a hótól).

Igy a tél folyamán nemcsak a hóról szereztünk közvetlen tapasztalatokat, hanem a jégről is. Az ablakpárkányra és az udvaron lévő fára jégdíszeket készítettünk. Mindenki a neki legkedvesebb színű festékkel színezhette be a vizet, a festékek keverésével új, érdekes árnyalatokat kaptak, melyeket megneveztünk. Különböző műanyag formákba öntöttük, s ahhoz, hogy majd fel lehessen akasztani, félbehajtott színes fonaldarabot helyeztünk beléjük. Közben összemérhették az akasztókat, kié hosszabb-rövidebb. Figyelniük kellett arra is, hogy nehegy beleessen a festékes vízbe, mert akkor nem lehet majd felakasztani. Az edényeket kitettük az ablakpárkányra és másnap tapasztalhattuk, hogy a színes víz megfagyott, jéggé vált. A formából kivéve érzékelhették, hogy a jégnek a víztől eltérő tulajdonságai vannak. Hideg, szilárd halmazállapotú, nem folyik, nem önthető; ha a betonra leejtjük, összetörik. Csodálatos díszei voltak ezek a jégformák az udvar fenyőfáinak.

Hóval, jéggel, vízzel a csoportszobában is végeztünk „kísérletet”. Az ablakba vizet tettünk ki. Megfagyott, aztán a jeget rátettük a radiátorra, ahol sokkal hamarabb megolvadt, mint az asztalon lévő edényben. A gyerekek megfigyelhették, hogy az udvaron még havas a ruhájuk, az öltözőbe érve olyan vizes, hogy a radiátoron kell szárítgatni. Az épületbe behozott hógolyó hamarabb vízzé vált, mint a jégcsap. A víz pedig „eltűnik”, elpárolog, gőzzé válik, üres lesz a vizes edény. A tapasztalás során érzékelhették a gyerekek a folyamatot, melynek során a jégből – víz – gőz lesz, és a vízből – jég.

E „kísérletezés” kapcsán alkalmat teremthetünk arra is, hogy felhívjuk a gyerekek figyelmét a környezetszennyezésre. Vizsgáljuk meg például, hogy milyen a hó felszíne az óvodakert utcai frontján és a kert bokrok által védett belső terein. Gyűjtsünk havat egy-egy nagyobb edénybe egyik és másik helyről is. Olvasszuk fel és vattacsomón vagy szűrőpapíron szűrjük le. Figyeljük meg és hasonlítsuk össze, hogy mi marad vissza a szűrőpapíron az utcai frontról, és a kert belsejéből gyűjtött hóból.

Igyekeztünk kihasználni a tél kapcsán adódó minden lehetőséget, és azt, hogy a természetes anyagokkal (hóval, jéggel stb.) való tevékenykedés során fejlesszük a gyerekek képzeletét, esztétikai érzékét, érzékenységüket a környezet ártalmaitól, gondolkodásukat. Ezzel is segítjük őket a világ megismerésében, valamint abban, hogy közelebb kerüljenek a természethez.

RÁNER LÁSZLÓNÉ

Környezeti nevelő tevékenység egy óvodában

A dunakeszi 5. sz. Napköziotthonos Óvoda és Oktatóközpont

1991 szeptemberétől a *Környezetvédelmi Minisztérium* oktatóközponttá nyilvánította intézményünket. Az oktatóközponti címet egyrészt a korábbi években végzett környezeti nevelési munkánk, másrészt egy pályamunka alapján kaptuk meg. Ez utóbbi olyan hároméves programot foglal magába, mely mindhárom korosztálynak konkrét cselekvési feladatokat ad a környezetvédelemre és a természet megismerésére való nevelés területén.

A környezetvédelemre és természetszeretetre való nevelés komplexen jelentkezik az intézmény pedagógiai tevékenységében. Egyrészt a mindennapos nevelőmunkában, másrészt olyan kulturális és hagyományteremtő rendezvények során, melyek az óvoda körül élő lakótelepek részvételével valósulnak meg.

Az intézményben tíz éve folyik környezetismereti továbbképzés a város, valamint Fót és Göd óvodapedagógusai részére. A továbbképzésben elméleti előadások és bemutató foglalkozások egyaránt szerepelnek.

Az 1993/94-es nevelési évben az intézmény a továbbképzések „bázisóvodája” kíván lenni, de az eddigiektől eltérő formában. Három szakmai előadást terveztünk a környék óvodapedagógusai és tanítónői számára. Az előadókat az ELTE és a Budapesti Tanítóképző Főiskola tanárai közül kértük fel.

Az előadások témái: Speciális ökológiai ismeretek gyakorló óvónők számára; módszerek a természeti jelenségek közvetlen megfigyelésére; holisztikus látásmód a környezeti nevelésben, ismerkedés Dunakeszi flórájával, különös tekintettel a növényi ritkaságokra.

Az óvodáskorban szerzett tapasztalatok, ismeretek meghatározó jelentőségűek a gyermek személyiségfejlődésében. Sokszor egy életre szólnak. Nem közömbös tehát, hogy az intézményen kívül milyen hatások érik őket – többek között – a környezet-, és természetvédelem kapcsán is. Közvetve, vagy közvetlenül igyekszünk hatni a szülőkre és a gyermekek tágabb környezetére is. Ebből következően a lakótelepen élő felnőttekre is, ahol óvodásaink nagy része él. Évek óta tapasztaljuk a lakótelepen élő családok elszigeteltségét. Tudjuk, hogy e jelenségnek több oka van, de talán a legjelentősebb mind közül a közös programok, a családi rendezvények hiánya. Ezért tartjuk fontosnak az ilyen jellegű összejöveteleket minél többféle módon megszervezni oktatóközpontunkban.

1991 óta februárként többnapos rendezvénysorozatot tartottunk „Barátunk a természet”, illetve '94-ben „Óvodai Környezetbarát Napok” címmel.

Ezek a rendezvények nyitottak voltak a szülők, az óvodapedagógusok, az alsó tagozatos tanítónők és más szakemberek számára.

Programsorozatunk első napján termések és természetes anyagok felhasználásával barkácsolást szerveztünk az óvodásoknak.

A két hónappal korábban meghirdetett „Növények és állatok a természetben” című rajz és egyéb technikával készült gyermekmunka pályázat anyagából, valamint az alkotó napon készült alkotásokból kiállítást rendeztünk.

A következő napon zöldség- és gyümölcssalátákat készítettünk a kis- és középső csoportos gyerekekkel közösen, valamint a nagycsoportosok bemutató foglalkozásokon vettek részt. Mivel az időjárás lehetővé tette, a foglalkozások egy részét terepen, természetes környezetben tartottuk. Ezeken a napokon a gyermekmunka-kiállítások mellett egyéb kiállítási anyaggal is bemutatkozott oktatóközpontunk. Így pl. a csoportokban megtekinthetők voltak a nevelési év elejétől folyamatosan kialakított élősarkok, valamint a gyermekek és szülők segítségével összeállított gyűjtemények (szép kavicsok, egyéb kőzetek, csigaházak, kagylóhéjak, magvak, fakérgék, elhullajtott madártollak stb.).

Ezt követő napon tartottuk a gyermekek jelmezes mulatságát. Salátabárt nyitottunk, melynek kínálata a gyerekek által készített mókás szendvicsekből és az előző napon összeállított salátákból állt. A hét utolsó napján a szülők számára rendeztünk szintén a farsanghoz és a hét jellegéhez kapcsolódó bált. A szervezésben részt vállaló szülők délután készítették elő a felnőttek salátabárjába szánt vitaminos salátákat, gyógyteákat, egyéb étel- és italféleségeket.

Az óvodapedagógusok és a szülők vállalták a rendezvény propagálását, ami nemcsak a plakátok és meghívók készítését jelentette, hanem olyan kitűzőkét is, melyek figurái a természet szépségére és sérülékenységére hívták fel a figyelmet. Ezeket minden gyerek és látogató ajándékként kapta meg.

A Föld Napjának jelentőségét szintén igyekszünk évről évre lehetőségeinkhez mérten propagálni. Hagyományosan a szülők segítségével, a gyermekek bevonásával az óvónők az óvoda udvarára vagy a közelben levő parkba fát, cserjét és virágokat ültetnek.

A többi óvodának is ajánljuk, hogy hasonló módon vagy egyéb ötletek alapján emlékezzenek meg a Föld Napjáról.

További hagyományos és nagyobb jelentőségű programcsokrunk a május végi „Nyitott óvodai nap”-ok sorozata.

Ez évben is szabadtéri hangversennyel kezdünk. A hangversenyt a *Vácducai Nevelőotthon* fúvós zenekara adja. A hallgatóság a mi óvodásainkon kívül a lakótelepi gyermekekből, felnőttekből, vendég óvodásokból tevődik össze.

A következő napokra az óvónők olyan játékos vetélkedőket szerveznek, ahol a szülők és a gyerekek egyaránt versenyezhetnek. Mókás feladatok, ügyességet és némi szellemi felkészültséget is igénylő feladványok váltják egymást a két nap során. A szülők és egyéb látogatók számára készített szellemi totó kérdései és díjai a természet- és környezetvédelemhez kapcsolódnak.

Az utolsó nap estéjén szalonasütést rendezünk. Ez a zenés, tábortűz körül eltöltött est már annyira népszerű lett az ittlakók körében, hogy volt óvodásaink és szüleik is rendszeresen visszatérnek erre az alkalomra.

A fent említett „Nyitott napok” közönségcsalogató hatását szeretnénk egy-egy képzőművészeti kiállítás és vásár megszervezésével is fokozni. Elképzeléseinknek szeretnénk megnyerni a környéken élő képző-, népművészek és iparművészek közreműködését.

Óvodapedagógusaink kezdeményezésére és nagyrészt az ő részvételükkel 1991-ben megalakult óvodánkban az Óvodásokkal a Természet Megóváásáért, rövidebben OTM környezetvédő egyesület, ami nyitott, bárki csatlakozhat hozzá. Az egyesület elsősorban a gyermekek kirándulásait tervezi és valósítja meg.

Segíti az oktatóközponti tevékenységet is lehetőségeihez mérten, eszközökkel, és az oktatóközponti programok lebonyolításában való részvétellel.

Céljaink, jövőbeli terveink a következők:

- Azon munkálkodunk, hogy oktatóközpontunk olyan alkotóműhellyé váljon, mely a körzetében hatékonyan menedzseli és propagálja a környezeti nevelést, a környezeti kultúra terjedését.

- Olyan bázisovodát illetve „zöldóvodát” szeretnénk létrehozni, mely a környezet megismerésére való nevelés területén a gyakorló óvónők munkáját új témakörökkel, módszerekkel, ötletekkel, eszközjavaslatokkal segíti. Oktatóközpontunk nyitott minden érdeklődő szakember számára.

- Szeretnénk eljuttatni a gyermekeket arra a szintre, hogy érezzék: a növények, az állatok is élőlények és óvni, védeni kell azokat, csakúgy mint az emberi alkotásokat, például az épített környezetet.

- A jövőben minél több kirándulást, természetjárást szervezünk. Ezek során is igyekszünk alakítani azokat a helyes viselkedési és magatartási formákat, amelyek a környezetért felelősséget érző ember sajátjai. (Pl.: ne tördeljék le a fák, bokrok ágait, ne tépjék le a rügyeket, leveleket; a szemetet a kijelölt helyre dobják; ne bolygassák az állatok lakhelyeit stb.)

- Folytatjuk az évente több alkalommal megvalósuló környezeti neveléssel, a környezetvédelemmel kapcsolatos előadások szervezését neves szakemberek előadásában szülők és az óvodapedagógusok számára.

- Folyamatosan tájékoztatjuk a szülőket a környezetvédelemmel kapcsolatos terveinkről és kérjük a családok együttműködését. Szeretnénk tudatosítani a család szerepét a természet szeretetének megalapozásában. (Pl.: a családi séták, kirándulások során, különböző termések és természetes anyagok gyűjtése. A szülők is vegyenek részt lehetőségük szerint a nagyobb kirándulásokon, rendezvényeken stb.)

- Az eszköztárunkat tovább fejlesztjük, melyben a foglalkozásokon használt eszközök mellett megtalálható lesz a szakmai és módszertani dokumentumok széles köre is.

Terveink nem lezártak, a fejlesztésre folyamatosan gondot fordítunk. Régóta szükségessé vált az épületünk bővítése. Ismerteteink szerint a tervezés már folyamatban van. Reméljük, hogy az önkormányzat támogatásával a jövő tanévben elkezdődhet az emeletráépítés. Ha ez megvalósul, oktatóközpontunk tartalmi munkájának színvonalasabbá válását a jobb körülmények is elősegítenék.

DÁSZKÁL ISTVÁNNÉ – KEREZSI ANDRÁSNÉ

Óvodakert, kirándulások

*Részletek a Budapest, II. ker. Hűvösvölgyi út 133. sz. alatti
Napközi Otthonos Óvoda komplex környezeti nevelési munkájából*

A magyarországi környezetvédelem a világ más országaihoz képest gyerekcipőben jár. A legnagyobb elmaradás a társadalom nevelésében, tájékoztatásában van. A természetvédelmi kultúra, az ökológikus szemlélet megteremtését kisgyermekkorban lehet, s kell elkezdeni, hiszen ők még nagyon fogékonyak mindenre, – a jóra és a rosszra is egyaránt. Rajtunk, pedagógusokon múlik, hogy megalkotjuk a jövő nemzedékének természethez fűződő pozitív érzelmeit, bővítsük ismereteit és megtanítsuk őket környezetünk védelmére. Ezt felismerve, gyakorlatilag 1984-ben kezdtünk kiemelt feladatként foglalkozni a gyerekek környezeti nevelésével.

Első feladatként olyan óvodai környezet megteremtését tűztük ki célul, amely a kisgyermek számára valódi élményt jelent. Abból a gondolatból indultunk ki, hogy az óvoda számára az óvodakert jelenti a „természetet”, ahol napjainak nagy részét eltölti.

Óvodaudvarból „óvodakert”

Az óvoda 2450 négyszögöles, részben ősfás telken fekszik. Nevelési elképzeléseinknek megfelelően, a hajdani szakszerűtlenül kezelt, kietlen, poros udvart teljesen átalakítottuk. A kert mai arculata tízéves munkánk eredménye.

Először sövények ültetésével tagoltuk a hatalmas területet, hogy az egyes csoportoknak saját, áttekinthető helye legyen. A díszfák, a többszáz díszcserje életet, színt, változatosságot hozott az óvoda kertjébe. A két tucat elültetett örökzöld ma már több méter magasra nőtt és télen-nyáron üde hangulatot áraszt.

A kertbe vezető utat gyümölcsfasorral szegélyeztük, hogy a gyerekek életközeli megismerhessék azokat. Ma már termőre fordultak és ellátják az óvodát friss gyümölccsel. Minden csoportnak lehetősége nyílik egy kis veteményeskertben kertészkedni. Mivel az óvoda kicsi, természeténél fogva is a virágok vannak hozzá legközelebb. Ezért ültettük tele az óvoda kertjének minden arra alkalmas szegletét virágokkal. Vigyáznak rá. Rendbehoztuk a fürdőmedencét is. A nyári élet igazi gyermekparadicsomban zajlik. A kert nagy részét újra kellett füvesíteni, és ezt a munkát ma is folyamatosan végezzük. Szerencsére a talaj javításához minden évben kb. 10 köbméter saját komposzt termelődik. A nagy fajtátékokat nem a fűre tesszük. Különös gondot fordítunk arra, hogy a kertben elegendő, jó minőségű és természetes anyagból készült játék legyen. Azt tapasztaltuk, hogy a gyerekek akkor „feledkeznek meg magukról”, ha nincs a kertben elegendő játék. Hogy legyen mivel játszani, minden évben vásárolunk a Pilisi Állami Parkerdőgazdaságtól egy-egy nagy fajtátékot. (Immár a tizediket.)

A pénzt a játékokra magunk teremtyük elő oly módon, hogy minden évben tonnaszám gyűjtenek a gyerekek papírt. A kiolvasott újság nem szemét, újra felhasználható, és sok-sok fát ment meg a papíripari célú kivágástól. A gyerekek tudják ezt és behozatják szüleikkel az óvodába az újságokat. Hagyományai vannak a gesztenyegyűjtésnek is. A gesztenyéből nemcsak babát, hanem gyógyszert is lehet készíteni.

A fürdőszobák déli ablakaiban minden évben több ezer palántát nevelünk fel. Ezek nagyobbik fele a nyári kertet díszíti, a maradékot a szülők veszik meg, – ezzel is anyagi háttérrel szolgáltatva a kert fenntartásához, további fejlesztéséhez.

Az egészséges életmódra nevelés is része programunknak. Ezért úgy alakítottuk ki a kertet, hogy a lehető legjobban elősegítse a szabad mozgást. Több „sportolásra” csábító

játékot is építettünk, pl.: magaslest, focipályát, rönkvárat és autópályát lépcsősorokkal. Észre sem veszik a gyerekek, hogy hányszor másszák meg a játék hevében.

Amikor az új kiscsoport bekerül ebbe a kertbe, még nem ismeri a szokásokat. Kezdetben nemcsak az óvónénik, hanem a nagyobb gyerekek is segítik őket. Könnyebben megy a beilleszkedés, ha mindjárt szeptemberben a kiscsoport választ egy bokrot, amelyet három évig gondozhat és folyamatosan megfigyelheti változásait.

A gyerekekkel veleszületik a környező világ iránti érdeklődés, amire nevelőmunkánk során támaszkodhatunk. Számukra nem csúf, undorító pl. a cserebogár lárvája, a pók, vagy a földigiliszta. Hálásak, ha felhívjuk a figyelmüket a pókháló finom szépségére, egy virág illatára, és boldogan lesik, hogyan pattan ki a rügyből a levél. Mindig izgalmas dolog, hogy mit csinál a kertész, miért csinálja? Figyelik a fűmagvetést, várják, hogy kikeljen. A világért sem lépnek készakarva a „gyerekfűre”. Boldogan segítenek mindenféle kerti munkában is.

A dús növényzet otthont ad az óvodában sokféle állatnak is. Gyakran találkozunk sünnel, mókussal. Az öreg, odvas nyárfába harkályok, seregélyek költöztek. A komposztban számtalan érdekes rovar él. Mire a gyerekek nagycsoportosak lesznek, mindegyikükkel megismerkedhetnek.

A kert nagyon sok lehetőséget kínál a megfigyelésre, a tapasztalatgyűjtésre, – de csak a rendszeres, állandó ismétlésekkel, magyarázatokkal, a sok beszélgetéssel és közös élménnyel tudjuk megteremteni a természetvédelem és a környezetvédelem alapjait. Ebben az óvodában mi már elértük azt, hogy a gyerekek virágok közé jönnek az első nap, virágok között játszanak, – és ez nem zavarja a játékukat. Ez a természetes környezetük, ezt szokták meg. Tiszteletben tartják a többi élőlényt, legyen az növény, vagy állat. Erre élő bizonyíték az óvoda kertje.

Kirándulások, természetjárás

Óvodánk abban a szerencsés helyzetben van, hogy erdőhöz közel, a Hárshegy és a Vadaskert között helyezkedik el. Ezt az adottságot ki is használjuk. Az erdő nemcsak természetjárásra hívogat, de végtelen lehetőséget biztosít érdekes, izgalmas dolgok felfedezésére is. Természetesen csak akkor pillanthatunk be a természet csodáiba, ha ott megfelelően viselkedünk, és tudjuk, hogy mit kell megfigyelni. Vagyis a kirándulásra készülni kell. Ezúttal egy középső csoport, a „Fűrész Törpék” kirándulási szokásait mutatjuk be.

Ez a csoport jár leggyakrabban kirándulni. Sokszor választják ugyanazt az útvonalat, ill. úticélt. Ezáltal jobban megfigyelhetik a természet, az erdő változásait, a részleteket, és összehasonlításokat is tehetnek. Kötődnek az ő erdőjükhöz, az ő tisztásukhoz és kilátójukhoz. Mindig megállnak a kócsagos táblánál is és megbeszélik a jelentését. A kirándulásra két-három nappal előbb felkészülnek. Elkészítik a jelvényt. Mindig azt rajzolják rá, amit meg akarnak nézni. Az idén már a csoport jelvényét is rárajzolták. A „Fűrész Törpék” már tudják, hogyan kell a kirándulásra felöltözni. A hátizsák kötelező. Benne csak alma, esőkabát, papírzsebkendő és kulacs lehet. A belevaló teát reggel közösen főzik meg az óvodában. A többi felszerelést (nagyító, könyv, szemeteszsák) egy önként jelentkező hozza. A szemeteszsák cipelése kitüntetés! Indulás előtt pontról pontra újra megbeszélik minden alkalommal, hogyan kell az erdőben viselkedni. (*Gerald Durrell: Amatőr természetbúvár* c. könyve alapján.)

Azoknak a „zöld” szabályoknak a betartása a nehezebb, amelyeket nincs alkalma a gyerekek naponta gyakorolni a kertben. Például eleinte problémát okozott a kiabálás. Ezt úgy oldotta meg az óvónő, hogy gyakran megállt és a füléhez emelt kézzel hallgatózott. A gyerekeket is erre biztatta. Így meghallották az erdő hangjait, a madarak énekét, a szél susogását. Most már megtalálják a megfelelő hangerőt és vendégekhez illően viselkednek az erdőben. Egy-egy kirándulás után még napokig beszélgetnek róla, rakosgatják kincseiket (kavicsok, tobozok), lerajzolják, megfestik élményeiket.

A negyedik éve járó edzett nagycsoportot tavaly nyáron búcsúzóul elvittük egy igazi felnőtt túrára a Pilisbe. Hajóval utaztunk Dömösig, majd a Malom-patak völgyén át felmásztunk Dobogókőre. Ez már komoly ügyességi- és erőpróba volt. Mindenki remekül

helytállt, és ezek az iskolába készülő gyerekek átérezték: „Képes vagyok rá, hogy egy ekkora feladatot is megoldjak!”

Egy ilyen túrának nevelő értéke van. Ezért ebből hagyományt szeretnénk teremteni.

AZ ÓVODA NEVELŐTESTÜLETE

Környezetkultúra az óvodában

Óvodapedagógus továbbképzés

A környezetkultúra fejlesztése a képzés minden szintjén fontos feladat. A környezeti nevelést már az óvodában kell elkezdeni, tekintettel arra, hogy bizonyos alapvető szokások, viselkedési formák, amelyek a szocializáció szempontjából elengedhetetlenek – és ilyenek a környezetkultúra alapvető szokásai és viselkedési formái is – egész életre kihatóan csak ebben az életkorban alapozhatók meg. Ehhez azonban nemcsak az óvodapedagógusok alapképzésében, hanem a gyakorló óvónők továbbképzésében is meg kell jelennie a környezeti kultúra, a környezetismeret elemeinek.

Néhányan ettől a gondolattól vezérelve terveztünk meg egy olyan típusú óvodapedagógus továbbképzést, amely az óvodai gyakorlatból indul ki és sajátos óvodai megközelítésből tárja fel az ember – a gyermek – és a környezet kapcsolatát.

A Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium Oktatási Osztálya fogékony volt a gondolatra és lehetővé tette az ötlet megvalósítását.

A Nemzeti Szakképzési Intézet (NSZI), a Budapesti Tanítóképző Főiskola Természettudományi Tanszéke, a visegrádi Erdei Művelődés Háza és a Fővárosi Gyakorló Óvoda „Kék cinke” Oktató Központjának közreműködésével 1993-ban realizáltuk a programot.

A továbbképzést az évszakoknak megfelelően 4 alkalomra, alkalmanként 3 napra szerveztük, az NSZI esztergomi továbbképző központjában – idilli környezetben a Kis-Duna partján, a védett platánsor árnyékában. A terepgyakorlatokat pedig a visegrádi Erdei Művelődés Házában, a Makovecz Imre által tervezett, esztétikai élményt is nyújtó jurta-központban és a Visegrádi hegység fajokban, reliktumokban gazdag lankáin folytattuk, eszményi környezetben.

Célunk az volt, hogy bővítsük – elméletben és gyakorlatban – az óvodapedagógusok környezeti ismereteit és ezek közvetlen felhasználási lehetőségeit az óvodai nevelő-oktató munkában.

A szerteágazó program gerincét azok a természettudományos ismeretek adták, amelyek a természeti jelenségek, az élőlények megfigyeltetéséhez, megmagyarázásához szükségesek az óvodában.

Ehhez kapcsolatosan foglalkoztunk az irodalomban rejlő környezeti nevelési lehetőségekkel, a környezetetika és -esztétika óvodai aspektusával, valamint a környezeti nevelés óvodai követelményeivel.

Felhívtuk a figyelmet a globális környezeti problémákra és a lokális cselekvési lehetőségekre. Így például a környezetszennyezés egészségkárosító hatására és arra, hogy mit lehet tenni ellene az óvodában. Szó esett a környezetbarát életmódról, meg arról is, hogyan lehet ezt az óvodában megvalósítani.

Gyakorlatban mutattuk be, hogy a környezetszennyezés hogyan figyelhető meg az óvodásokkal és hogyan lehet őket a hulladékszelektálásra játékosan megtanítani.

Sor került környezeti ismereteket, szemléletet fejlesztő – szabadtéri és óvodatermi – játékok, módszertani ötletek, játékszerek gyakorlati bemutatására, természetes anyagokból történő játékkészítés fortélyainak elsajátíttatására, biotermékek, gyógyteák megismertetésére és óvodai alkalmazására.

Igen nagy sikere volt a visegrádi Erdei Művelődés Házában és környékén szervezett terepgyakorlatoknak. Bejártuk évszakonként a környéket. Ismerkedtünk a tavasz és a nyár virágaival, az őszi termésekkel, az erdő hangjaival és madároduival, a vízpartok és a vizek élőlényeivel, a téli madárvédelemmel.

A résztvevők a továbbképzés legjobb programjának tartották a terepen való tevékenységet. Véleményük szerint nagy segítséget adott számukra a természeti jelenségek megfigyeltetéséhez, a társulások növény- és állatfajainak, valamint azok évszakonkénti változásának a felismeréséhez.

A továbbképző tanfolyam iránt igen nagy volt az érdeklődés. A 60 főre tervezett tanfolyamra egyetlen megyéből (Komárom megyéből) 80 fő jelentkezett és ebből 75 fő részt is vett a továbbképzésen, s közülük csak 2 fő morzsolódott le.

A résztvevők rendkívül hasznosnak, az óvodai gyakorlati munkában jól felhasználhatónak ítélték meg a programot. Úgy érezték, hog nagyon sokat tanultak belőle és elmondták, hogy a jövőben sok mindent másképpen fognak csinálni az óvodában.

Ez inspirál bennünket arra, hogy a meglévő tematika és program alapján, hasonló személyi és tárgyi feltételek mellett a továbbképzést 1994-ben megismételjük.

Bízunk benne, hogy hasonló sikerrel.

KOHL ÁGNES

Óvodapedagógusok és tanítók továbbképzése Kazincbarcikán

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a sokat jelentő Sajó folyó völgyében helyezkedik el Kazincbarcika. Környékének változatos felszínformái megragadják az ide látogatót. A vidék jelentős szerepet játszott – reméljük a jövőben is játszani fog – hazánk iparában. Az idetelepített üzemek technológiájukkal nem kímélték a környezetet. A Borsodi-medence települései az utóbbi években sokat szenvedtek az általuk kibocsájtott környezetkárosító anyagoktól. Nem lehetünk büszkék a levegő, a víz, a talaj szennyezettségére – ennek ránk, emberekre gyakorolt negatív hatásaira.

A környezetünkért aggódó, felelősséget érző emberek régóta tisztában vannak azzal, hogy az ember fizikai, szellemi léte összefügg a természettel, mert az ember a természet része és függvénye, és az is marad emberi „sikerei” ellenére is. Mindannyiunk számára bebizonyította a mögöttünk lévő pár évtized a következőket:

- Felelőtlenségünk környezetünkkel szemben beláthatatlan következményekkel jár.
- Tönkretenni sokkal könnyebb, rövidebb időt igényel, mint regenerálni.
- Csak az emberi értelem szabhat határt, állíthat gátat a felelőtlen cselekedeteknek.

Biztos vagyok abban, hogy ezek a gondolatok vezették az itt élőket, amikor az országban a legelsők között határozták el, hogy a fiatal nemzedék nevelésében, felkészítésében

ben fontos helyet szánunk a környezetbarát gondolkodás megteremtésének. Már 1985-ben csatlakoztunk az országos Környezet- és természetvédelmi oktatóközpont hálózathoz. Azóta működik Kazincbarcikán a *Regionális Környezetvédelmi Központ*. 1986-ban elkészítettük az *A környezetvédelmi nevelés lehetőségei* című tanulmányt. Az ajánlásban arra hívtuk fel a pedagógusok figyelmét, hogy már „Egészen kicsi gyermekkorban kell elkezdni a nevelést ahhoz, hogy környezetünk tiszta, kevésbé szennyezett legyen! Védjük és tartsuk meg természeti, kulturális, történeti emlékeinket! Bízunk benne, hogy az ilyen szellemben nevelkedett gyermek – bárhová is kerül felnőtt korban – közvetve vagy közvetlenül, de ilyen szellemben fogja végezni munkáját!”

Környezeti nevelőmunkánk mottója: „Megismerni, megszeretni, megvédeni!”

Munkakapcsolat az Aggteleki Nemzeti Parkkal

1987-ben városunk szervezte meg a „Környezetvédelem a közoktatásban” című országos tanácskozást. Már akkor és ott sok lehetőség adódott különböző intézményekkel való kapcsolatfelvételre. Kedvező a helyzetünk, hisz két nemzeti park is van a közelünkben.

Miért az Aggteleki Nemzeti Parkkal alakítottunk ki szoros munkakapcsolatot? Azért, mert hasonlóak voltak a jövőre vonatkozó elképzeléseink, egyformán láttuk, hogy a természetvédelem alappillére a tömegek széles körű bevonása a környezetvédő munkába. A nemzeti park munkatársaiban szakmai segítőkre, támogatókra találtunk. Az 1989-es év első közös programja egy háromfordulós hagyományteremtő játék meghirdetése volt.

20 csapatban, 300 fő dolgozott folyamatosan egy tanéven át. A jól megtervezett program sok embert mozgósított.

Együtt tevékenykedett gyerek, pedagógus, szülő. Az akkori sikeres együttműködés lett az alapja a mára kialakult sokirányú kapcsolatrendszernek.

Az 1990-es év a „Fiatalok a természet megismeréséért!” program éve volt.

A két tanév munkájának tapasztalatai után úgy láttuk, hogy az eredményesség érdekében szükséges több évre előre terveznünk.

A város és vonzáskörzete pedagógusai által megfogalmazott igények figyelembevételével terveztük és szerveztük meg az 1991/92-es tanévben az óvodapedagógusok, az 1992/93-as tanévben pedig a tanítók továbbképzését. Mindkettőben sikeresen valósítottuk meg az elmélet és a gyakorlat egységét. A foglalkozások többségét természeti környezetben tartottuk, ahol minden lehetőség adott volt a bemutatásra, a megfigyeltetésre. A tanítók továbbképzési programjára meghívást kaptak az óvodapedagógusok is.

A továbbképzések egyik célja az óvodapedagógusok és tanítók felkészítése az információk, az értékek közvetítésére, a környezetvédő tevékenységekre történő mozgósításra. Tehát felkészíteni (esetleg alkalmassá tenni) őket a gyerekek környezetvédő szemléletmódjának kialakítására, bennük a természetesebb, emberségesebb közös jövőért való felelősségérzet tudatosítására, vagyis a Regionális Oktatóközpont célkitűzéseinek megvalósítására.

Az óvodapedagógus-továbbképzés témái között szerepelt az Aggteleki Nemzeti Park részletes bemutatása, a fokozottan védett barlangok, a védett geológiai feltárások. Tájföldrajzi és bioföldrajzi viszonyok, a Hadik-kastély bemutatása, a tornanádaskai kastélypark megtekintése, valamint a terület növénytani és állattani értékeinek bemutatása. Érdekes színfolt volt az Aggteleki Nemzeti Park területén található fajok meghatározási gyakorlata.

Foglalkoztak a környezetvédelmi nevelés hazai helyzetével, lehetőségeivel, a környezeti világkép és kultúra kialakításával, az óvodai környezeti nevelés feladataival stb. is.

A tanítók továbbképzési programjában az előbb felsorolt témák mellett helyet kapott a környezetszennyezés, a környezetvédelem és a környezetgazdálkodás, a természet- és környezetvédelem feladatai, szervezeti keretei, vízszennyezés, vízvédelem, levegőszennyezés, levegővédelem téma is. Megismertek a természetvédő szervezetek szerepével, valamint a szaktáborok szervezésével is.

Mindkét továbbképzés a Szatmár-Bereg vidékre tett kétnapos szakmai kirándulással zárult.

Az óvodapedagógus-továbbképzés tapasztalataira építettük az óvodás csoportoknak meghirdetett „A természettel együtt élni, szeretve, védve azt” című pályázatot. Ezt is az Aggteleki Nemzeti Parkkal közösen írtuk ki. A pályázat célja az óvodáskorúak természeti környezetben való tájékozódási képességének fejlesztése, a természetvédő viselkedés gyakorlása.

A pályázat az évszakokhoz kapcsolódóan 3 forduló volt. A felhívásra 59 óvodai csoport jelentkezett.

Az őszi fordulóban szerepelt három kirándulás megszervezése, amelyen az őszi természet jelenségeit figyeltették meg a gyerekekkel. A kirándulásokon gyűjtött természetes anyagok, termések felhasználásával rendezték be a természet-sarkokat. Feladat volt a természetes anyagoknak a játékba való beépítése és a csoportszoba díszítésében való felhasználása. A környezetben előforduló 2-3 gyógynövény megismertetését is javasolta a pályázati felhívás.

Néhány a téli forduló feladatai közül:

Madár- és állatvédelem. A növényi élet fejlődéséhez szükséges feltételek vizsgálata, a természet- és környezetbarát személyiségjegyek alakítását szolgáló társasjáték készítése stb.

Tavasszal az őszi kirándulás helyszínein vizsgálódtak a gyerekek. A Vadasparkban különleges állatokat figyeltek meg, végeztek kerti munkát, részt vettek szemétygyűjtő akcióban és megemlékeztek a Föld Napjáról.

A pályázatot a fordulók során szerzett élmények alapján készült munkákból rendezett városi kiállítás és „Egy nap a természetben” címmel, a fordulónként legjobban teljesítő csoportok közötti játékos versengés zárta, a Madarak és Fák Napján.

A pályázat munka közbeni tapasztalatairól a következőképpen vélekedett egy óvónő:

„Az óvodások lelkes óvónőik irányításával több alkalommal túráztak, sétáltak, erdőn, mezőn, vízparton. Élményeiket, az őszi tarka tájakat, színes, sokféle termését, pihenni készülő állatvilágát nemcsak fotókkal, rajzokkal dokumentálták. Óvodai életük szerves részeivé is tették azokat azáltal, hogy csodálatos díszeket, mesedíszleteket, bábokat, különféle figurákat, mesehősöket barkácsoltak mákgubóból vagy káposztából, kukoricából vagy csipkebogyóból. A lopótökből kismalac lett, a dióhéjból teknős és vitorlás készült. A nád beáztatott „bojtjából” formázott mókus felkerült az őszi hangulatot árasztó csoportszobába a leveleit már megszínező és zörgőssé száradt fa ágaira egy elhagyottan talált madárfészek mellé. Az óvónők és az óvodások ötleteinek tára kifogyhatatlannak bizonyult.”

Többéves tervezgetés után az 1992/93-as tanévben lehetőség nyílt óvodáskorú gyermekek nyári táboroztatására Nagyszón. A tábor megszervezését szintén a Regionális Környezetvédelmi Központ és az Aggteleki Nemzeti Park végezte, anyagi támogatást is ők nyújtottak.

Következzék néhány gondolat a táborvezető óvónő beszámolójából:

„Láttunk igazi nagygazdaságot a legkülönbébb háziállatokkal. A gyermekek nem tudtak betelni a látvánnyal, kérdések özönével árasztották el vendéglátóikat. Felfedeztük szálláshelyünk gyönyörű parkját, veteményeskertjét. Ámulva figyelték a gyermekek az ősfákat, megismerték nevüket, megmérték, hányan érik át. Ebben a parkban sokat játszottunk, versenyeztünk, gyakoroltuk a természetben való viselkedés szabályait. A nevelőotthon tanulói népi játékeszközök használatát ismertették meg az óvodásokkal. Gólyalábakon próbálgattak egyensúlyozni, bekötött szemmel tanultak tájékozódni jól megismert terepen hangok és tapogatózás alapján. Tábor tűznél szalonnát sütöttünk nyárson. Megbeszéltük a tűzgyújtás szabályait, a tűz veszélyeit és hasznát. Teljesen természetesnek vették, hogy vigyázzanak egymásra és magukra, nem kellett fegyelmezni őket. A legnagyobb élményt a Hernád parti kirándulás jelentette. Hosszú út vezetett a folyópartra, így lehetőségünk nyílt felfedezni a környék élővilágát. Felismertek gyógynövényeket, növényhatározó segítségével azonosítottuk az ismeretleneket. Szamócát is szedtünk, ezzel oltottuk szomjunkat. Gyíkok, hangyák élőhelyét figyeltük. Nagyító, távcső használatát is megismerték közben.

A folyóparton csigaházat és kagylóhéjat gyűjtöttek és azon versenyeztek, kinek van több. A sekély folyóban a kishalak cikázó mozgása keltett nagy izgalmat.”

A nemzeti park munkatársaival közösen állítjuk össze a továbbképzési programokat, a nemzeti park továbbképzésekhez helyiséget, jól felkészült szakmai előadókat, ingyenes barlanglátogatási lehetőségeket biztosít kollégáknak, csoportoknak.

A programok értékelésében folyamatosan részt vesznek a nemzeti parkban dolgozó kollégák, anyagi támogatással járulnak hozzá a jutalmazásokhoz. Szakanyagokat írnak, s az országos tanácskozásokon való részvételhez nyújtanak támogatást, segítik a tanulmányutak szervezését.

Bízunk abban, hogy rövid időn belül sikerül összeállítanunk a sokéves együttes munka szakmai ismertetőjét, melyből részletesen is láthatják majd az érdeklődő pedagógusok az elért eredményeket és a hozzá vezető utakat.

KISS BALÁZS

Óvodapedagógusok továbbképzése

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye

A Környezeti nevelés-oktatás és képzés Magyarországon című kiadvány a következőképpen fogalmazta meg az óvodai környezeti nevelés személyi feltételeivel kapcsolatos sürgős teendőket: „Az óvónők képzése során tovább kell hangsúlyozni a természettudományos és azon belül az ökológiai ismereteket. Ki kell továbbá alakítani egy folyamatos, néhány év alatt minden nevelőt érintő, a képesítés értékét növelő továbbképzési rendszert.” (Környezetgazdálkodási Intézet, 1990. 8. p.)

Ezeket a javaslatokat szem előtt tartva kezdtünk hozzá a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Pedagógiai Intézet pedagógiai munkatársa, és a megyei biológia szaktanácsadó aktív közreműködésével egy 6x6 órás intenzív környezeti nevelési tanfolyam szervezéséhez, programjának összeállításához. Kellemes meglepetésként ért bennünket, hogy 1990/91. tanévben 180, 1991/92-ben 80 óvodapedagógus tartotta szükségesnek ezen a főként ökológiai ismereteken alapuló előadás- és gyakorlatsorozaton való részvételt.

A tanfolyam tematikáját az óvónők igényeinek, javaslatainak, kéréseinek figyelembevételével alakítottuk ki. Nagy hangsúlyt helyeztünk arra, hogy az elméleti jellegű foglalkozások témái között a gyakorlati megvalósítás lehetőségei is helyet kapjanak. Terep-gyakorlatokon, gyűjtőutakon az óvodai élősarkok elemeit is igyekeztünk bővíteni. Az élősarkoknak az óvodai környezeti nevelő-oktató munkában betöltött szerepéről, alkalmazási lehetőségeiről videofilmet készítettünk, mely a nyíregyházi Pedagógiai Intézet stúdiójából kölcsönözhető.

A továbbképzés résztvevői elméleti és módszertani segédanyagokat kaptak. Ezek egyike az életközösségek sajátos vonásait ismerteti. A madárfelismeréshez nyújt segítséget az óvónőknek az a 24 lapos (összesen 41 madárfaj kontúrrajzát ábrázoló) sorozat, melyet a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület „Madarász-Sulija” bocsájtott rendelkezésünkre. Az óvodai madárvédelmi bemutatókertek készítéséhez is kaptak segédletet a résztvevők, benne a legfontosabb odú- és etetőtípusok pontos, méret szerinti leírásával.

A foglalkozások egy részét a Megyei Pedagógiai Intézetben, más részét a jó tárgyi feltételekkel rendelkező óvodákban tartottuk.

A továbbképzés egyik célja az óvodapedagógusok növény- és állatfaj ismeretének bővítése és elmélyítése volt. Vagyis hogy képesek legyenek azon kb. 200 növény- és állatfaj felismerésére, amelyek a megye óvodáinak közvetlen környékén illetve a séta- és kirándulóhelyek társulásaiban a leggyakoribbak. Azokkal, amelyek a gyerekekkel is megfigyelhetők. A tanfolyam utolsó foglalkozásán a szatmár-beregi Tájvédelmi Körzetbe látogattunk. Megcsodáltuk a Dédai erdő évszázados magaskőrisei alatt pompázó későtavaszi virágszőnyeget és a Beregdaróc határában lévő Nyíres-tó dagadó tőzegmohalápját.

A sokirányú környezet- és természetvédelmi elméleti ismeretek mellett, azoknak a mindennapok óvodai gyakorlatában való alkalmazására is sokféle példát láthattak, hallhattak a továbbképzés hallgatói.

Reméljük, hogy kezdeményezésünkkel hagyományt teremtünk, s az elkövetkező években a megyei óvodákban egy szilárd szakmai munkaközösségi bázisra építve kiemelkedő környezeti nevelőmunkát biztosíthatnak, melyre mind „ismeretekben”, mind érzelmekben építhet az általános iskola. Más megyék hasonló tartalmú továbbképzéseinek segítésére adjuk közre az alábbiakban a továbbképzés tematikáját.

1. foglalkozás

A környezeti nevelés helye a nevelés rendszerében. A környezet- és természetvédelem mint globális probléma. Az ember környezetátalakító tevékenysége, és annak következményei. A hazai környezet- és természetvédelem története és szervezeti keretei. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye védett természeti értékei. Ökológiai alapismeretek, az ökológia fogalma, jelentősége, kölcsönhatások az élőlény és környezete között, a környezeti hatásokra való reagálás. Az élettelen és az élő környezeti tényezők. Az életközösségek jellemzői (kapcsolatok, tömegviszonyok az életközösségekben, időbeni változásai, térstruktúrája). A nyíregyházi Tanárképző Főiskola botanikuskertjének megtekintése.

2. foglalkozás

A rét, a levegő, a víz, a vízpart és az erdő élővilága. Ezekkel kapcsolatban: növény- és állatfajok felismerése, diafilm készítése, a tanösvény és élősarok kialakításának módszertana, az „évszak fal” természeti vonatkozásai, a tanulmányi séta módszertana, az óvoda gyermekei által megismerhető növény- és állatfajok. Az esztétikai nevelés és a környezeti nevelés kapcsolata.

3. foglalkozás

Állathangok felismerése. Növényélettani vizsgálódások az óvodában és azok elméleti alapjai. A kisállattartás szabályai. Mit tartalmazzon az erdei óvoda programja? A téli erdő élővilága. Mit gyűjtsünk a gyerekekkel? Fészekgyűjtemény készítése. Odú- és etetőtípusok és azok készítése. „Madárkarácsony” megrendezése.

4. foglalkozás

A szabadban tartott óvodai foglalkozások „tartalma” (teafőzés, öhönfőzés, gyógynövény-gyűjtés, akadályversenyek, Madarak és Fák Napja program stb.) Látogatás a tiszavasvári óvodában és az odútelepen. Az alternatív óvodai környezetismereti „tanmenet” bemutatása. Madárvédelmi bemutatókert tervezése. A távcső és a mikroszkóp óvodai alkalmazási lehetőségei.

5. foglalkozás

Az óvodai környezeti nevelés módszertana. (A tanulás-tanítás folyamatainak korszerű értelmezése, a környezeti nevelés speciális módszerei és eszközei, játékkészítés stb.) Bemutató foglalkozások, tapasztalatcserék. Gyűjtőtúra a Ricsikai erdőben.

6. foglalkozás

Egésznapos terepgyakorlat a szatmár-beregi Tájvédelmi körzet területén.

AGÁRDY SÁNDORNÉ

A „Szivárvány Gyerekház” a környezeti kultúráért

Idestova 12 éve működik intézményünkön belül a „Madarász-suli”, amelyet a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület is támogat. A Madarász-suliban a gyerekek természetvédelmi nevelése mellett az óvodapedagógusok továbbképzését is vállaljuk, így reményeink szerint már a 3–6 éves gyerekek nevelése során is nagyobb hangsúlyt kap a természetismeret és természetvédelem.

Az évközi elméleti foglalkozásokat és terepgyakorlatokat nyári táborozással zárjuk a Kiskunsági Nemzeti Park területén.

A foglalkoztatásokat az iskolaévhez igazodva, heti egy alkalommal tartjuk. Egy másfélórás tantermi foglalkozást egy terepfoglalkozás követ. Ez utóbbira hétvégén kerül sor, általában délelőtt, esetenként egész nap.

A tantermi órákon a „dialógus jellegű előadás” módszerét alkalmazzuk, hagyjuk a gyerekeket mesélni, és a közben felmerülő kérdésekre is közösen próbálunk válaszolni. Minden alkalommal tartunk diavetítést, ahol a gyerekek a saját felvételeiket is bemutatják.

A madarakat mindig életközösségbe illesztve ismertetjük, hiszen csak így érthető meg az a rendszer, amelynek megóvása a madarak védelme szempontjából nélkülözhetetlen. Az ismertetések kapcsán a legfontosabb növényeket, gerinces és gerinctelen állatokat is bemutatjuk.

A bonyolult ökológiai összefüggések megértéséhez is nélkülözhetetlen az alapos fajismeret. Ennek könnyebb elsajátításához kidolgoztunk egy módszert. Elkészítettük az egész hazai madárfaunát bemutató munkalap-sorozatot. A munkalapokat a tantermi foglalkozásokon kiosztjuk a gyerekeknek.

A kontúrrajzokat határozókönyv segítségével kiszínezzik, az ismertetést és a madár életmódjának leírását a foglalkozáson tanultak alapján kitöltik. Legfontosabb a „saját megfigyeléseim” címszó, ide a terepfoglalkozásokon, vagy önálló „madarászatokon” észlelteket kell feljegyezniük.

Egyszerre 4-5 munkalapot adunk ki, mindig azokról a fajokról, amelyeket az előző terepfoglalkozáson együtt megfigyeltünk. A munkalapot a gyerekek „örökbe” megkapják, összegyűjtik és a „saját megfigyelések” rovatban folyamatosan jegyzetelnek.

A szerzett ismeretekről kéthavonta, játékos vetélkedők formájában, tesztlapok kitöltésével kaphatunk képet. A bátrabbak önálló kiselőadásokat tarthatnak egy-egy élőhelyről, témáról, vagy fajról.

A nyári szünetben a Madártani Egyesület oktató tanyáján a Kiskunsági Nemzeti Park területén táborozhatnak a gyerekek. Itt június közepétől augusztus közepéig (egyhetes váltásokban, 2 felnőtt vezetésével, 20 gyermek) fogadjuk az érdeklődőket. Ezt a tábort iskolákban is meghirdetjük. Sokan itt kapnak kedvet a Madarász-sulihoz is. A szakmai vezető irányításával a gyerekek 5 fős csoportokban munkanaplót töltenek ki az egy hét alatt. Önálló kutatási területeket kapnak, ahol a munkanapló útmutatása szerint különféle vizsgálatokat, megfigyeléseket végeznek.

A gyerekek több évig járnak a Madarász-suliba, itt nőnek fel. Attól nem kell tartanunk, hogy megunják, hiszen az élővilág bonyolult rendszereinek megismeréséhez egy emberöltő is kevés!

Sajnos napjainkban sok ember már nem fogékony a természet szépségei iránt. Különösen azoknál a városiaknál figyelhető ez meg, akiknek már nem adatik meg egy harmonikus természeti táj látványa, a madárdal, a békakonzert és hasonló élmények. A mai gyerekek többsége városokban nő fel, semmi kapcsolata nincs a természettel. Aki születésétől fogva csak toronyházakat és autókat lát, az csak a toronyházakat és autókat

találja szépnek, és egyszerűen nem veszi észre az erdő, vagy egy kis hegyi falu szépségét.

„...Ennek nem szabadna így lennie! Tenni kellene ez ellen valamit! Csak arra lenne szükség, hogy a gyerekeknek és a fiataloknak megfelelő képet adjunk a harmóniáról, és ezzel biztosan megakadályozhatnánk, hogy vakká váljanak vele szemben, másként nem is történhet. Tréning kérdése, hogy a harmóniát a diszharmóniától meg tudjuk különböztetni. Rettenetes az a gondolat, hogy mind több fiatal nő fel nagyvárosokban. Ezekkel a fiatalokkal szemben rossz a lelkiismeretem, mert én magam harmonikus környezetben nőttem fel. Hogy lesznek belőlük olyan felelősségteljes és főleg belátó felnőttek, akik egyszer majd politikusként vagy a gazdaság szervezőjeként irányítják a Föld mint biológiai egység sorsát, ha sohasem tanulták meg, mit jelent a természet szépsége és harmóniája?” (Konrad Lorenz)

Minket, akik már több mint tíz éve próbáljuk megismertetni az élővilág csodáival a városi gyerekeket, ez a cél vezérel: „Tenni kell valamit”.

A madarász-suli állandó programja:

Évek óta a „Természet csodálatos világa” címmel, vetítéssel, vetélkedőkkel egybekötött előadássorozatot rendezünk a gyerekeknek. Az előadók általában neves utazók, biológusok, botanikusok. A csodálatos diaképek, videófelvevételek felkeltik a gyerekek érdeklődését a természet iránt és fejlesztik érzéküket is.

Október:

1. foglalkozás: Egy kis madáranatómia.
(munkalap: a madár testtájai)
1. terepfoglalkozás: A parkban és a város szélén.
(munkalap: balkáni gerle, verebek, fekete rigó)
2. foglalkozás: A madarak érzékszervei, mozgásformái. Diavetítés.
2. terepfoglalkozás: Falu végén, kertek alján.
(munkalap: süvöltő, kenderike, csíz, erdei szürkebegy, ökörszem, karvaly)

November:

3. foglalkozás: A madarak szaporodásáról. Diavetítés.
3. terepfoglalkozás: A madáretetőnél.
(munkalap: cinegék, csúszka, erdei pinty, fenyőpinty, zöldike, meggyvágó)
4. foglalkozás: A madarak táplálkozásáról. Diavetítés.
4. terepfoglalkozás: A folyó partján.
(munkalap: búvárok, bukók, kerce-, kontyos-, barátréce, tőkés réce, hattyúk)

December:

5. foglalkozás: A madarak osztályozásáról. Diavetítés.
5. terepfoglalkozás: Séta a Margitszigeten.
(munkalapok: szürkevarjú, vetési varjú, szarka)
6. foglalkozás: A madárvonulásról. Diavetítés.
6. terepfoglalkozás: Az ócsai gyűrűzőtábor.
(munkalapok: függőcinke, barkós cinke, őszapó)

Január:

7. foglalkozás: A madártani munkamódszerről. Diavetítés.
7. terepfoglalkozás: A tölgyerdőben.
(munkalapok: fakúszók, harkályok, csonttollú)
8. foglalkozás: A technikai segédeszközök.
(távcsövek, fényképezőgépek, fogóeszközök).
8. terepfoglalkozás: Dombok hátán, völgyek alján.
(munkalap: egerészölyv, gatyásölyv, kis sólyom, héja)

Február:

9. foglalkozás: Az ökológiáról. Diavetítés.

9. terepfoglalkozás: A hegyi pataknál.
(munkalap: vízirigó, örvösgalamb)

10. foglalkozás: A madárvédelemről. Diavetítés.

10. terepfoglalkozás: A nádas szélén, patak partján.
(munkalapok: bibic, seregély, fenyőrigó, héja)

Március:

11. foglalkozás: A madármentésről. Diavetítés.
11. terepfoglalkozás: Szársomlyó.
(munkalapok: cigánycsuk, barázdabillegető, erdei, mezei, és búbospacsirta)
12. foglalkozás: A madártani munka etikájáról.
12. terepfoglalkozás: A szikes tavaknál.
(munkalapok: piros lábú cankó, pajzsoscankó, sárgabillegető, rozsdás csuk)

Április:

13. foglalkozás: Híres természettudósokról. Felolvasás.
13. terepfoglalkozás: A halastavaknál.
(munkalap: récék, halászsas, gémelek, kócsagok)
14. foglalkozás: A mesterséges madártelepítésről. Diavetítés.
14. terepfoglalkozás: Mezőgazdasági területek, fasorok.
(munkalapok: fácán, fogoly, kenderike, csicsörke)

Május:

15. foglalkozás: Újra az ökológiáról. Vetélkedő.
15. terepfoglalkozás: Ártéri erdők.
(munkalap: csilp-csalp füzike, nagy fülemüle, berki tücsökmadár)
16. foglalkozás: Az etológiáról. Diavetítés.
17. terepfoglalkozás: Erdő szélén, irtásokon
(munkalap: poszták, erdei pinty, citromsármány, vörösbegy)

Június:

18. foglalkozás: Mit tanultunk az idén? (Játékos vetélkedő)

Néhány téma a programból: Anatólia sziklacsodái; Mongólia érintetlen tájain; Vadlesen – Lencsevégen az erdő állatai; Madarak a téli etetőn; Az erdő – erdő védelme – feladataink; A barlangok titkai; Természetvédelem Svédországban; Skandináviai barangolások.

Harmadik éve szervezzük az óvónők és általános iskolai pedagógusok továbbképzését: *Környezetvédelem – természetismeret, természetszeretet – természetgyógyászat* címmel.

A továbbképzés 10 előadásból illetve terepgyakorlatból (Kiskunsági Nemzeti Park megtekintése) áll. Az előadók ismert szaktekintélyek.

A továbbképzés 1993/94. évi programja:

- Környezeti nevelésről – módszerek a gyakorlatban;
- Az ember helye és szerepe a természetben. A környezeti kultúra alapjai;
- Látogatás a Természetbúvár teremben. „Érintsd meg a mammut fogát!”;
- Környezetvédelmi terepmunka az általános iskolában. Vizsgálatok végzése;
- Természetgyógyászati diagnosztika; A test és lélek harmóniája;
- Ételed az életed;
- Mozgás az élet. Önmasszázzsal való megújulás művészete;
- A természetvédelem története. Nemzeti parkjaink;
- A Kiskunsági Nemzeti Park megtekintése. Fülöpháza; Tanulmányi kirándulás.

A továbbképzéshez kapcsolódik egy új kezdeményezésünk: a „Klub az egészségünkért”. Itt alkalma nyílik a résztvevőnek (szülők, pedagógusok, fiatalok) olyan beszélgetésekre, ahol dr. *Török Szilveszter* természetgyógyász és dr. *Tihanyi István* gyermekgyógyász és természetgyógyász segítségével megismerhetik az egészséges életmód titkait.

Néhány téma a programból: Iriszdiagnosztika a gyermekeknél; A gyermek vegetatív idegrendszeri problémái; tünetei, felismerése a betegségek megelőzésében; Egészségkárosító földsugárzások.

Intézményünk új kezdeményezése egy óvodások és kisiskolások részére készült egészségmegőrző program kipróbálása a második kerület (önként jelentkező) óvodáiban.

A „Szív-egészségügyi Oktatási Program”-ot az Amerikai Szív Egyesület Texasi Szervezete fejlesztette ki és az Amerikai Szív Egyesület Nemzeti Központjával közösen értékelte. A „Szív Kincsesláda” segít a kisgyerekeknek abban, hogy ismereteket szerezzenek és felismerjék annak fontosságát, hogy a szívükkel törődni kell; továbbá, hogy étrendjükkel, mozgásukkal, pihenésükkel kapcsolatban szívegészségügyi szokások alakuljanak ki bennük.

További feladatunk a programmal kapcsolatban az óvónők felkészítése, tárgyi és módszertani ismeretek átadása, azok közös adaptálása a hazai viszonyoknak megfelelően.

A csoportokban figyelemmel kísérjük az eseményeket, hangszalagon illetve videókazettán rögzítjük azokat. Az értékelés illetve összegzés orvosszakértők bevonásával történik.

Abból a célból, hogy az urbanizált körülmények között élő fiatalok figyelmét a kis kiterjedésű zöld területek jelentőségére irányítsuk, pályázatot írtunk ki „Budapest fás utcái és terei” címmel. A pályázat Budapest 10–14. és 14–18. éves korú ifjúságát célozza meg.

Régi hagyomány a Szivárvány Gyerekház hétvégi túraprogramja, melyet továbbra is folyamatosan szervezünk. Az elmúlt évben december 4-én Mikulás-túrával színesítettük ezt Makkosmárián (kb. 150 fő).

Kiemelkedő esemény a „Madarak-fák-virágok napja”, melyet az Erdei Művelődés Házával (Visegrád, Pilisi Állami Parkerdőgazdaság, Mogyoróhegy) közösen szervezünk 1994. május 4-én (120 fő).

Végül a környezeti nevelés témakörébe tartoznak a Gyerekház alaptevékenységének olyan szakköri foglalkozásai, ahol a gyerekek természetes anyagokkal (nád, gyékény, fűzfavessző, gyapjú, bőr) dolgozhatnak.

Őrizve a hagyományokat, továbbra is működik népitánc csoportunk, s az idén új programként táncházat is szervezünk.

Jelenleg gyermek-jóga beindítását tervezzük, mellyel elsősorban a légzési zavarokkal küszködő gyerekeken szeretnénk segíteni. Fenti foglalkozásainkat képzett nép- és iparművészek vezetik, s éppen ezért az ő szaktudásukat igénybe véve már több éve vállaljuk a kerület napközis csoportvezetőinek (80-90 fő) évi egy alkalommal történő szakmai továbbképzését.

A fentieken kívül igyekszünk helyet adni minden olyan tevékenységnek, mely az ember belső egyensúlyát és az élő és élettelen környezetével való harmonikus együttélést, valamint az egészséges életmód kialakítását tűzi zászlajára (pl. Gyerek-agykontroll).

1992 decemberében jelent meg lapunk a *Szivárvány Diákmagazin* első száma, mely ma már – örömünkre – jelentős olvasótáborral rendelkezik.

Néhány természetvédelemmel kapcsolatos kiadványunk – *Nádai Magda: Alma a tudás fájáról*, vagy *Fővárosunk tüdeje* – már megjelent és továbbiak megjelenését is támogatjuk. Kb. 1994 júniusában kerül a gyerekek kezébe a fenti szerzőtől *Földanyai gondok* című kiadványunk, amely az előzőekhez hasonlóan nagy segítséget nyújt pedagógusoknak, gyerekeknek, szülőknek egyaránt a természet- és környezetvédelem megértésében és gyakorlásában.

Reméljük, programjaink hatékonyságát növelik írásos anyagaink. Ezenkívül még rendszeresen készülnek feladatlapok a Madarász-suli, illetve egyéb segédanyagok (sablonok, minták) a kézműves foglalkozásokhoz.

1994-ben folytatjuk a 93/94-es tanévre meghirdetett programokat, s emellett még ebben a tanévben kiadjuk *Viktor András: Kísérletek kisiskolásoknak* című praktikus gyűjteményét is.

ROGNA EMÍLIA – GROSS ZOLTÁNNÉ – ZSOLDOS ÁRPÁD

Már az óvodásokkal és a kisiskolásokkal is járjunk múzeumba?!

Immáron egy generációja nőtt fel azon óvónőknek, akik egyazon könyvből (Babodi, 1993) tanulták az óvodai környezeti nevelés módszertanát. A Nemzeti Tankönyvkiadó 1993-ban a tizenhatodik változatlan utánnyomást jelentette meg, a jegyzet megírását 1972-ben, azaz 22 éve rendelték el. Ezen írásnak nem célja a mű kritikája, de néhány esetben vitatkozni fogunk vele. És feltétlenül fel kell hívni a figyelmet arra a mondatára, amit most már illene árnyaltabbá tenni. Így hangzik: „Észre kell vétetni az ember természetet átalakító munkáját, az emberi munka nagyszerű eredményeit.”

Ma ezt a mondatot azzal a kiegészítéssel írnánk, hogy „árnyoldalaival egyetemben”. Ebben a jegyzetben múzeum, múzeumok egyáltalán nem szerepelnek, mint a nevelés lehetséges színterei. Mindenekelőtt arról szólunk tehát, érdemes-e óvodásokkal, kisiskolásokkal múzeumba járni, majd megpróbálunk bemutatni néhány olyan területet, ahol a múzeumoknak szerepe lehet a környezeti nevelésükben és végül beszámolunk saját tapasztalatainkról is.

A jegyzet melegen ajánlja az óvodán kívüli foglalkozásokat s mi ezt természetesen elfogadjuk. A gyerekek környezete minden, amivel kapcsolatba kerülnek, akár tudatosan bennük, akár nem. A környezetből egyszerre sok hatás éri őket, és minden pillanatban egyszerre sok mindenre kell reagálniuk. Ily módon az élet, – s vele együtt a múzeum – nem felel meg annak a követelménynek, hogy „a szemléltető eszköz szoros kapcsolatban legyen a feldolgozandó ismeretanyaggal...”. Ráadásul amikor a múzeum mellett érvelünk, azt a környezeti nevelés szempontjából hasznosabbnak érezzük, mint a jegyzetben ajánlott iskolát, postát, tanácsolást. Sokfajta múzeum mutat be olyan tárgyakat, kiállításokat, amelyek megfelelnek „a tudatosság és aktivitás elve” alatt írottaknak: „Az kelti fel

(az óvodáskorú gyermek) érdeklődését, ami újszerű ingerhatással van rá, ami felhívó jellegével meglepetést, csodálkozást, érzelmi kötődést vált ki belőle... Az érzelem, az érdeklődés aktivizálja a gyermeki személyiséget." A művészeti, történeti, néprajzi jellegű múzeumok látogatása ugyanúgy kapcsolódik a környezeti neveléshez, mint a természettudományos jellegű múzeumoké, ha a környezetet a természeti, épített és társadalmi környezet egységének tekintjük. Egy másik fontos dologban is egységesek a múzeumok, mégpedig abban, hogy – minden korlátuk ellenére – közvetlen tapasztalatok szerzését lehetővé tévő, személyesebb, bensőségebb, élményt nyújtanak, mint a képek és rajzok, mint a TV és videó által elérhető csodálatos természetfilmek, sőt, bizonyos értelemben az egyre szaporodó szebbnél szebb könyveknél is.

A múzeumlátogatás nagyszerű időtöltés lehet. Dacára az évi több millió látogatónak, Magyarországon nem annyira bevett szokás, mint nyugaton, nem épült be a családok és óvodák, iskolák rendszeres programjai közé. Lehetséges volna itt már-már közhelyszerű összehasonlításokat tenni a tévézéssel, az elharapódzó akció-, horror-, szex- és egyéb filmekkel, vagy a sajnos egyre népszerűbb klippekkel. Érvelhetnénk, hogy mennyivel tartalmasabb, barátságosabb, építőbb a múzeumlátogatás, de e folyóirat olvasói számára ez nyilván szükségtelen. Másfelől fontos volna elérni, hogy a múzeumok is vonzóbbak legyenek, kiállításaik mondanivalója szóljon a kisebbekhez is és az egyszerűbb emberekhez is, és hogy a kiállításokon túlmenően kellemes légkört, gazdag infrastruktúrát (ruhátártól mosdón át az olcsó múzeumi boltig) nyújtsanak. Ez kell ahhoz, hogy a helyszín vonzó legyen. Külföldi felmérések szerint az, hogy valaki rendszeres múzeumlátogató-e nagy részben függ attól, hogy gyerekkorában vitték-e múzeumba és hogy ott mennyire jó benyomások érték. Mindezekből tehát összegzésként az vonható le, hogy ha elfogadjuk, hogy a múzeumok fontosak a környezeti nevelésben, akkor érdemes a múzeumoknak a közönségük felé fordulni, annak jobban megfelelni, és érdemes a gyerekeket minél kisebb koruktól múzeumba vinni.

Most szóljunk konkrétabban a természettudományi jellegű múzeumoknak az óvodások környezeti nevelésében betölthető szerepéről. A hagyományos, üveg mögötti kiállítások illusztrációs anyagul használhatók, amelyek segítségével közvetlen tapasztalatok szerezhetők arról, mekkora mondjuk egy állat, milyen a testfelszíne, színe, néha arról is, milyen környezetben él. Ezzel máris többet nyújtottunk, mintha képen, vagy videón néztük volna meg. *Főlnézni* a tehén pofájára, végignézni rajta, egészen más élmény, mint látni, hogy egy lapos rajzon vagy képernyőn egy apró gyerek kisebb, mint egy apró tehén. Ebben az értelemben az álló tárgy (pl. kitömött állat) és a mozgókép jól kiegészítik egymást. Még jobb a helyzet, ha meg is tapinthatjuk az illető állatot, mint néhányat a *Magyar Természettudományi Múzeum Természetbúvár-termében*. Mennél több érzékszervünkkel tapasztalunk meg valamit, annál valóságosabb ismereteink lesznek róla, annál érdekesebbnek, figyelemreméltóbbnak találjuk, annál inkább „aktivizálja a gyermeki személyiséget”. (Mindez persze nem pótolja azt az érzést, ha valakit a tehén meglegyint a farkával, ha beszívhatja szagát, ha megkóstolhatja a frissen fejt tejét...)

Ma már az 1990-től érvényes, módosított „Óvodai nevelés programja” van használatban, s ez megengedi, hogy az óvónő figyelembe vegye a helyi adottságokat a fejlesztés tartalmának kiválasztásakor. Gondolatmenetünkben azonban kis időre térjünk vissza a bevezetőben említett jegyzetre és annak alapjára, az óvodai nevelés régi programjára (1970-ből). Tartalmilag kifogásolható, hogy a kiscsoportban a legfontosabb állatokként a kutya, macska mellett a tyúkot, kakast, csibét említi. Ma Magyarország lakosságának nagyobb hányada él városokban, és sokuk nemigen találkozik háziszárnyasokkal, legfeljebb a mélyhűtőből kerül a gyermek szeme elé a bontott csirke, esetleg Húsvétkor kap bizonytalan jövőjű kiscsibét ajándékba. Lehet, hogy szerencsésebb lenne a galambról, verébről szólni. A középsősök már tanulnak nem háziállatokról is (szúnyog, légy, egér, veréb, varjú, meseállatok mint medve, nyúl, farkas stb.), nagycsoportban pedig a „kevésbé fontos háziállatok” (juh, sertés, kacsa, liba) is tananyag. Ha ezt „le akarnánk bontani”, a kivételes adottságú Budapestre, ahol az állatkertek mellett két természettudományos jellegű múzeum is van, akkor azt mondhatnánk: menjenek a kiscsoportosok a Mezőgazdasági Múzeumba, a középsősök a Természettudományi Múzeumba, a nagycsoportosok ismét a Mezőgaz-

dasági Múzeumba. (Lehet, hogy soknak tűnik. Nyugati országokban gyakran megvalósul ez, óvodák, iskolák évente is felkereshetnek széles kínálatot nyújtó környezeti nevelési intézményeket.) Valójában a múzeumlátogatás nem ilyen pragmatikus módon használható csak, mert nem mindenhol van megfelelően szakosodott kiállítás, és nem is kell a múzeumnak csak egyetlen egy dolgot illusztrálnia. A múzeum-élmény egyszeri lehet, de az emlékek lehet tartós hatása, felidéződhet újra és újra más-más tananyaggal kapcsolatban. Mert a látnivalók köre sokkal tágabb annál, amit a konkrét ismeretanyag megkíván. Ott van mindjárt az épület. Esetünkben a *Nemzeti Múzeum* épülete, a maga parkjával, hatalmas lépcsőjével és oszlopaival, kupolacsarnokával és újabb kongó lépcsőivel, melyek fölött magasan, félhomályban, freskók díszlenek. Innen kisebb falépcsőn továbbmenve a szűkös tetőtérben kialakított, nem nagyon barátságos légtérben fogadják a kisgyerekeket az állatok, de azokból mindjárt vagy háromezer darab. Ez Magyarország állatvilágának gazdag bemutatója. Nehéz elérni, hogy a gyerekek figyelme el ne kalandozzon, amíg a nyúlig, farkasig, medvéig eljutnak. De így van ez jól. Ahogy az élet is sokrétű és bonyolult egyszerre, úgy a múzeumok is azok. Meg kell tanulni ebben is, abban is eligazodni, s nem baj, ha ezt a gyerekek korán kezdik.

Várjuk tehát az óvodásokat, óvónőikkel is és családjukkal is a múzeumokba, és várjuk saját magunkhoz a Magyar Természettudományi Múzeumba is. Kiállításaink a Nemzeti Múzeum épületében vannak. Néhány nagy őslényünkön (köztük dinoszauruszokon) kívül a Magyarország állatvilága című hagyományos kiállítást és a megfogható tárgyakat bemutató, csoportosan, előzetes bejelentkezéssel látogatható Természetbúvár-termet ajánljuk látogatásra (138-27-28/32 m.).

Lássuk milyen tapasztalatokat szereztünk e legutóbbi kiállításon.

A Természetbúvár-termet látogató óvodások foglalkozásainak tapasztalatai

A második éve nagy sikerrel működő Természetbúvár-terem felszereltsége, a bemutatásra szánt anyagok sokfélesége a legkisebbektől a felnőtt korúakig mindenki számára érdekes ismeretanyagot nyújt. A nagycsoportos óvodások már sok mindent tudnak a természetről. Ismernek állatokat, növényeket, de a terem nagy barnamedvéje, sarkantyústeknőse, óriás kagylója lenyűgözi őket. A terembe lépés pillanatában rohannának a szembetűnő nagyobb tárgyakhoz, alig lehet nekik elmondani előzetesen néhány szót a terem használatával kapcsolatban. Az első 15 perc azzal telik, hogy megsimogatják a sünit, meghúzogatják a madár modellek zsinórját, dajkálják a galambot és a cinkét, csodálják a kajmánt, ámulva nézik az elefánt koponyáját stb.

A nagy birtokbavétel után kisebb csoportokra oszlanak. Értelemfejlesztő kirakós játékokat adunk a kezükbe, könyveket nézegetnek, állatokat rajzolnak. Megmutogatjuk az izgalmasabbnál izgalmasabb „kincseket” rejtő dobozokat és részletesebben beszélünk a denevérről, csigákról vagy rovarokról. Szívesen mesélünk is nekik mindezekről, mert azt tapasztaljuk, hogy az óvodások még nem undorodnak a bogarak, poloskák, pókok láttán, nem viszolyognak megérinteni a denevér selymes bundáját. Sőt, érdeklődőek és lelkesek. Később, sajnos ez megváltozik. Találkoztunk már olyan gyerekekkel, akik hozzá nem nyúltak volna ilyen „visszataszító és káros” állathoz, de volt már nálunk kisiskolás, aki még ránézni sem akart. Pont ezért látjuk nagy örömmel az óvodás csoportokat, mert úgy érezzük, hogy ez az a korosztály, ahol a természet szeretetének és tiszteletének magjait el lehet vetni. (Ismerünk amerikai múzeumot, amelyben már kétéveseket is fogadnak, szüleik kíséretében. Ez azonban nem annyira a gyerekek, mint inkább az anyukák „megfogását”, célozza.)

Mivel az 5-6 éves gyerekek figyelme 35 percnél hosszabb ideig ritkán köthető le, ezután már közös játékokat javasolunk, melyekhez az óvónők segítségét is kérjük. A legnagyobb tetszést és a legtöbb nevetést kiváltó játék, egy ismeretlen tárgy kitalálása hátratett kézzel, csak tapintás útján érzékelve. Mi pedig olyan tárgyakat választunk számukra, amelyeket látásból már ismernek, de valószínűleg még soha nem fogtak a kezükbe, így pél-

dául madár lábat, csontot, teknősbéka páncélt, patát, madárcsőrt és még sorolhatnánk. A játéknak nemcsak az a lényege, hogy az óvodások kitalálják, hogy mi lehet a kezükben, hanem, hogy jellemezni is tudják azt. Gömbölyű, hosszúkás, kemény vagy épp puha, nagy, közepes vagy esetleg kicsi. S így a többiek is találgathatnak, hogy mi is lehet a társuk markában. Másik igen izgalmas játék, hogy kimérjük, milyen hosszú például az afrikai elefánt, a kék bálna, a viza. Az állatok nagyságának megfelelő hosszú színes szalagot húzunk ki a terem hosszában, (a bálna persze nem fér ki). Végiglépkedhetnek mellette, hogy ki-ki hány lépéssel tud a fejtől a végéig eljutni. Népszerűek még a természettel kapcsolatos találós kérdések, az éneklés, a versmondás, sőt az állathang utánzás is. Arra törekszünk, hogy a gyerekek figyelme mindig le legyen kötve valami értelmes dologgal és ezen idő alatt játékosan tanuljanak is valamit.

A Természetbúvár-terem sok ismeretet ad az óvodások számára a kőzetekről, növényekről, állatokról és az emberről. Az 50 percben rájuk zúduló élménynek úgy van igazán értelme, ha a kísérő pedagógus a későbbiek során emlékezteti a gyerekeket a látottakra és azt felhasználja az óvodában. Találkoztunk már sok nagyon lelkes és érdeklődő pedagógussal, de olyanokkal is, akik leültek pihenni, vagy beszélgetni. Az utóbbiaknak sajnáltuk a csoportját. Leginkább akkor van szükség az óvónők segítségére, ha nagyobb létszámú (20-30) csoporttal jönnek, mert a terem látnivalóinak jó része a nagyobb gyerekeket vonzza s a kicsiknek kevés tárgy érdekes. Az ezek körüli tumultusok kezelése több felnőttet kíván.

Minden óvodás és kisiskolás „természetbúvár” úgy megy haza innen, hogy „nagyon jó volt itt lenni, de kár, hogy vége van”. Ilyenkor el szoktuk mondani, hogy szülőkkel is, testvérekkel is el lehet jönni a családi szombatokon (minden hónap második és negyedik hétvégéjén) amikor az egész család együttesen fedezheti fel a természet csodáit. Igazán hasznos, ha a gyerek a szülőktől is látja az érdeklődést és megbeszélheti velük a látottakat. Az ilyen családi napok nagyon jól szoktak sikerülni. Termünk ily módon valamelyest betöltheti azt a szerepét is, hogy családok érdekes körülmények közti együttlétét teszi lehetővé.

VÁSÁRHELYI TAMÁS – GÄRTNER VILMOSNÉ – SZIKOSSY ILDIKÓ

A kisiskolások környezeti nevelése

Néhány alapvető tartalmi és módszertani kérdés

Hazánkban az oktatási rendszer az 1970-es évek elejére ismerte fel, hogy a környezeti nevelés olyan feladat, amelyet feltétlenül meg kell oldani. Napjainkban ez a felismerés – kétségtelenül küzdelmes évtizedek után – számos és sokszínű törekvés létrejöttében mutatkozik meg. Vannak már önálló tantárgyak (Ember és környezete) megfelelő oktatócsomaggal, készültek „követelményrendszerek”, továbbá több olyan alternatív tantárgyi programot is ismerünk, amelyek alapvető céljukként a környezeti kultúra formálását tűzik zászlajukra.

Az alábbiakban vázolt elképzelés a környezeti nevelést – annak fő jellemzői, mondhatnánk természete szerint – mindig az adott intézmény egész nevelési rendszerébe ágyazva látja realizálhatónak és valóban hatékonynak.

Véleményünk és tapasztalataink szerint (a leírtakat sok éven át folytatott pedagógiai kísérletek eredményeként foglaltuk össze) a környezeti nevelés komplex pedagógiai folyamatának különösen nagy a jelentősége a kisiskolás korosztály esetében. Ha ugyanis ebben az életszakaszban nem alakítjuk ki a társadalmi beilleszkedés – köztük a környe-

zethez való pozitív viszony – alapvető szokásrendszereit, akkor a kialakítás lehetősége 10 éves korban lezárul.

Neveléseméleti szempontból a környezeti nevelés is értékközvetítés, mivel e folyamat során olyan szokásokat, szokásrendszereket, viselkedési formákat alakítunk ki, amelyek a közösség, a társadalom érdekeit szolgálják, miközben az egyént fejlesztik. Óriási jelentősége van annak, hogy ebben az időszakban (3–10 éves kor) lehet és kell a konstruktív életvezetés alapjait megteremtenünk. Ez azt jelenti, hogy bizonyos szokásrendszerek, magatartási formák begyakorlás folytán szükségletté válnak egy életre szólóan. Ilyen konstruktív szokás például az olvasás („szokása”), de ilyenné válhat az „élő”-höz való viszony, az élet tisztelete.

Noha tudjuk, hogy a nevelés és a tanítás-tanulás folyamata elválaszthatatlan, e helyütt a környezeti nevelésnek a kisiskolás korra jellemző céljait és feladatait nem tárgyaljuk. Ezekről a kérdésekről e cikksorozat bevezető munkájában részletesen szó esik.

Ezúttal tehát tekintsük át az alsótagozatos környezeti nevelés ismereteinek és módszereinek főbb vonásait.

Az ismereteket itt is, csakúgy mint az óvodában, három ismeretkörbe csoportosíthatjuk. Ezek az ismeretkörök szorosan egymásra épülnek, kapcsolatuk teszi lehetővé, hogy a későbbiek során a korszerű környezeti kultúra egyik lényeges feltétele: az ökológiai alapú gondolkodás kialakuljon.

Az ismeretek első köre a természetismeret. Célja, hogy a tanulók megismerkedjenek közvetlen környezetük, illetve lakóhelyük (településük) természetes környezetének jellemző élővilágával (élőlény-együtteseivel, mint pl. a patakpart növény- és állatvilága stb.).

Az ebbe a körbe tartozó ismeretekkel kapcsolatban alapvető követelmény, hogy azokhoz *közvetlen tapasztalás*, önálló vagy csoportos megfigyelések, egyszerű kísérletek révén jussanak a gyerekek.

Természetesen ezek az ismeretek a lakóhelyek különbözősége folytán, vagy a megfigyelt területek eltéréséből adódóan eltérhetnek egymástól. A városban például az alábbi növényekkel és állatokkal találkozhatnak a gyerekek.

Városi környezet (parkok élővilága):

platán, bokrétafa, juharfélék, hársak, fehérakác (egyéb díszfák és cserjék), gyermekláncfű, százszorszép, pásztortáska, dísznövények; balkáni gerle, házigalamb, csóka, fekete rigó, verebek, széncinege, kerti rozsdafark, seregély, harkályok, barátka, búbos pacirta, varjak, kutyák, macskák, (patkány), denevérek, kis fekete hangya, csótány.

A nevelés hatékonyságát is növeli és a pedagógus munkáját is könnyítheti, ha már az 1. osztályban kiválasztunk egy olyan területet, amely a folyamatos megfigyelések, vizsgálódások objektumaként szolgál. Lehet ez egy gyümölcsös, veteményes kert, a városi park egy jól körülhatárolható részlete, de akár egy árokpart vagy sövény is megteszi.

Ez a kiválasztott terület különösen a második ismeretkörben való tájékozódást segíti.

A második ismeretkör összefoglaló címe: *Jelenségek, kapcsolatok, összefüggések a természetben.*

Azok az ismeretek, amelyeket ebben a témakörben a tanulóknak megtanítunk, valóban csak bevezetik a következő korosztályok számára nyújtandó tényleges ökológiai alapismereteket. Ez az előkészítő munka megfigyelések révén, az összefüggések feltárásával, illetve a gondolkodás olyan irányban történő fejlesztésével folyik, melynek célja az, hogy a tanuló a természeti jelenségek vizsgálatakor mindig keresse az ok-okozati összefüggéseket, illetve azok magyarázatát. Természetesen életkorának megfelelő szinten. Mi az, amit tehetünk, tennünk kell ennek érdekében? Legyen a kiválasztott terület pl. a ligetnek egy részlete. Határozzuk meg a fekvését, becsüljük meg a nagyságát, vegyük számba az itt élő növény- és állatfajokat. Válasszunk ki egy bokrot vagy egy fát és próbáljuk meghatározni a környezetét (talaj, széljárás, fényhatás, a közelében élő, ráható növények, állatok). Vizsgáljuk meg a terület sajátos vonásait: a talaj színét, állagát, a széljárás irányát, számoljuk a napsütéses napok számát, a csapadék fajtáit és mennyiségét. Mérjük a hőmérséklet változásait. (Ezek az élőhely sajátosságai és a környezeti tényezők.) Figyeljük meg évszakonként a növényeket és állatokat, válasszunk ki közülük egyet-egyet és járjunk utána, hogy mi történik velük tavasszal, nyáron, ősszel és télen (évszakai változás).

Keressük a kapcsolatokat a *környezet és az élőlények*, valamint az *élőlények és élőlények* között. (Pl. napsütés – pillangók; víz jelenléte – békák, szúnyogok; odú – harkályok.)

Figyeljük a táplálkozási kapcsolatokat (táplálékláncok, táplálékhalózatok). Próbáljuk nyomon követni, mi történik az elpusztult növényekkel, állatokkal (hangyák, temetőbogarak, földi giliszták jelentősége).

Amikor az élőlények közötti kapcsolatokat vizsgáljuk, próbáljunk arra a kérdésre is válaszolni, hogy valóban vannak-e „hasznos” és „káros” élőlények vagy ezeket a „címkéket” csupán mi, emberek a saját szempontjaink alapján osztogatjuk.

Mint ahogyan korábban említettem, a környezeti nevelés ismeretei elválaszthatatlannak, szoros összefüggésben vannak egymással. Munkánk során soha nem tudunk csupán egy ismeretkörben mozogni. Mondhatjuk, hogy az oktató-nevelőmunka sokféle összefüggést realizáló komplex folyamat. Például, amikor a kiválasztott területen vizsgálódunk, bizonyára találkozunk a környezetszennyezés megannyi jelenségével, s amikor pl. egy kiránduláson olyan növényrel ismerkedünk, amely védett, fel kell hogy vetődjön a kérdés, mi az, ami veszélyezteti létét? Mégis az áttekinthetőség, a rendszerezés lehetősége miatt kénytelenek vagyunk az ismereteket csoportosítani.

A harmadik ismeretkör: a *természetvédelmi és környezetvédelmi ismeretek köre*.

Természetesen ebben a kérdéskörben is a közvetlen környezet, a lakóhely (a kiválasztott terület) a tapasztalatok gyűjtésének, a megfigyeléseknek, a kísérleteknek a színtere (tárgya).

Alapvetően fontos annak a belátása, hogy a környezetünkben élő növények és állatok (mindegyike) valamiért fontos! Vizsgálódjunk: mi az, ami az élőlényeket, közöttünk bennünket is fenyeget (veszélyeztet)? (Élőhelyek pusztulása, pl. erdők kivágása; a környezetszennyezés.)

Tudnunk kell, hogy vannak *intézmények és intézkedések*, amelyek az élővilág (területek, geológiai értékek) védelmét szolgálják.

Legyen számunkra törvény (az is), hogy nem gyűjtjük (pusztítjuk) a növényeket és állatokat.

Tisztában kell lennünk a víz, a levegő jelentőségével. Győződjünk meg környezetünkben egyszerű kísérletek révén a levegő és a vizek állapotáról.

Vizsgáljuk meg a szennyeződés okait, forrásait. Mit lehetne tenni, hogy ezek az okok megszűnjenek? Hogyan tudunk takarékoskodni otthon a vízzel?

Mit jelent egészségünk szempontjából a tiszta levegő és a szennyezett levegő?

Vegyük számba a közlekedés hatásait környezetünkre. Hogyan védekezhetünk ezek ellen?

Mit lehet és kell tennünk az iskolában, az utcán és az otthonunkban, hogy megőrizzük egészségünket (táplálkozás, mozgás, fűtés, fény, cigarettafüst, zaj, szemét és hulladék).

Úgy gondolom, az elmondottakból is kitűnik, hogy a környezeti nevelés nem könnyű feladat. Problémakörei életünk szinte minden területére kihatnak. Ezért is elengedhetetlen, hogy az iskola nevelési rendszerének részét képezze, hiszen helye és szerepe van az iskola egészének életében, minden tantárgyban, minden nevelési szituációban. Igaz, ha jól műveljük, az eredmény óriási jelentőségű, mert valóban előmozdítja a társadalom (a világ) érdekeit, és közben gazdagítja az embert a természettel való harmonikus együttélésben.

Végezetül: ajánlani szeretnénk néhány olyan könyvet, amelyek a pedagógus kollégák segítségére szolgálhatnak sokféle és szerteágazó teendőik végzésében:

Nagy európai természetkalauz (Officina Nova, 1993.)

Durell, G.: Az amatőr természetbúvár (Gondolat, Budapest, 1987.)

A. Wilkes: Első természetbúvár könyvem (Passage, 1990.)

Kis ökológia (Usborne tudományos kísérletek, 1990.)

Környezeti nevelés szobában és szabadban (A Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium kiadása).

VÍZY ISTVÁNNÉ

A Fifti-Fifti program és a környezetvédelem

a kerekegyházi Általános Iskolában

A kerekegyházi általános iskola az 1991/92-es tanévben a Fifti-Fifti kerettantervet kísérletként vezette be oktatási anyagába. Egy öt főből álló alkotóközösség a központi tanterv mellé egy kiegészítő helyi tantervet készített az 1., 2. és 3. osztályok számára. Az első és második évfolyamoknál már gyakorlati tapasztalataink is vannak.

Kerekegyháza egy nagyközség az Alföld közepén. Kiegészítő tervező munkánkat nagy mértékben befolyásolták helyi körülményeink, adottságaink. Ez főleg a társadalomismeret és természetismeret tantárgyakra volt érvényes. Kiemelt célunk, hogy tanítványaink minél mélyebben ismerjék meg környezetünket, mikrovilágunkat. Bizonyos emocionális kapcsolat megteremtésére törekedtünk szülőhelyünkkel. Arra számítottunk, hogy amit az ember ismer, megszeret, arra jobban vigyáz, így környezetvédelmi törekvéseink, melyek áthatják egész tervező munkánkat, hatékonyabbá válnak. Annál is inkább fontos ez számunkra, mert a jövőben tervezik Kerekegyháza „biofaluvá” való fejlesztését. Ennek megvalósítása pedig a felnövekvő korosztály feladata lesz. A szemléltetváltás megalapozását már itt a gyermekkorban el kell kezdeni.

Ebbe a munkába bevontuk a szülőket, a község világi és egyházi vezetőit, akik egyetértéssel és készséggel fogadták elképzeléseinket.

Néhány példával megpróbálom bemutatni, hogy az első és második osztályban mindent hogyan tudtuk megvalósítani.

Az első tanév kezdetén egy átfogó képet vázoltam a szülők elé, miért szükséges ezeknek a tantárgyaknak a bevezetése, milyen feladataink lesznek. Segítségüket, ötleteiket, tanácsaikat kértem, gondolkozzanak velem együtt a jó megvalósítás érdekében.

Az első osztályos központi tanterv anyaga, melyhez követő kiegészítő tanterv készült, „a gyermekek mindennapi életével, környezetük színtereivel foglalkozik, melyekről közvetlen és közvetett tapasztalataik vannak.” Ezen belül foglalkoztunk a tisztaság és az egészség összefüggéseivel. Megismerkedtünk néhány olyan anyaggal, amelyek az egészségre, a környezetre ártalmasak (filctoll, elem, ragasztó stb.). Megbeszélés után gyakorlatban is megvalósítottuk a takarékos papírfelhasználást, könyvek, füzetek megóvását, papírt gyűjtöttünk, miután megismertük annak szükségességét, további felhasználhatóságát. A társadalom- és természetismeret tantárgyakon belül integratív módon valósítottuk meg azt, hogy évszakonként ellátogattunk a falunkat körülvéő erdőségbe. Mindig ugyanazt a helyet kerestük fel, így közvetlen tapasztalás útján figyelhettük meg a változásokat.

Felfedezhettük a környezet és az élővilág közötti kapcsolat összefüggéseit. Arra is lehetőséget nyújtottak ezek a szabadban lebonyolított órák, hogy rájöjjenek arra, milyen fontos a levegő tisztasága, az erdő, a fák légtisztító szerepe, ezzel szemben mennyire káros a légszennyezés. Látogatásaink során tapasztalhatták az erdő szeméttel való szennyezését is. Felmerült a kérdés, mindezek elkerülésére mit tehet egy kisiskolás.

Ellátogattunk az erdészethez, ismerkedtünk az ott folyó munkákkal, természetvédelmi feladataikkal, az erdő- és vadvédelemmel. Betekintést nyertünk jellegzetes környezetünk kialakulásának történetébe, a természetes és mesterséges átalakulások folyamatába (természetes talajtakaró, futóhomok megkötése, erdőtelepítés stb.).

A természetismereti központi tanterv integratív módon kapcsolódik mindehhez, melyben „a környezetünkben fellelhető anyagok, jelenségszintű értelmezésére kerül sor” (természetes, mesterséges, élő- és élettelen anyagok). A természetes anyagok előtérbe helyezésével szemléltük, vizsgáltuk környezetünket.

A kiegészítő helyi tanterv alapján végigkísértük a fa útját az erdőből a mindennapi felhasználásig. Első osztályban ismerkedtünk a fával, megfigyeltük a nagyüzemi fakitermelés folyamatát. Második osztályban követtük a rönkfa útját a feldolgozó telepre, majd egy asztalosműhelybe. Az itt gyűjtött és kapott fadarabokból téralkotásokat készítettünk.

Az iskolakertben facsemetéket ültettünk, ezeket ápoljuk folyamatosan. Így tapasztalati úton ismerkedtünk a fa fejlődésével.

A „Virágzik a rét” témán belül a növény részeit természeti környezetben szemléltettem és ismertettem. Kirándulást tettünk a Kondor tóhoz, mely az Alföld kiszáradt szikes tavainak egyike. Tipikus példája a természet ökológiai egyensúlyát károsító hatásoknak. Ismertté vált előttünk a tó múltja, jelene, ismerőseinkké lettek az itt föllelhető védett növények. Találkoztunk különféle rovarokkal, gyíkokkal, megannyi felfedezendő „csodával”.

Második osztályban a társadalomismeret tantárgy témáin belül az ember által kialakított környezettel foglalkoztunk. Behatóan megismertük a település múltját, jelenét, intézményeit. Természetesen közben odafigyeltünk arra is, mennyire rendezett és tiszta lakóhelyünk. Mit tehetünk annak érdekében, hogy a fellelhető gondokon változtassunk? Példaértékű volt a múlt emlékeinek megóvására tett látogatás a tanyamúzeumban. Ezt az egyik tanítványunk nagymamája hozta létre saját tanyáján.

A második helyi természetismereti tanterv a Kiskunság jellegzetes talajával és növényvilágával foglalkozik. Ebben az évben is ellátogattunk a már ismert Kondor tóhoz, de most más volt a célunk. Egyik feladatunk a szikes talaj vizsgálata, és az itt élő jellegzetes növényvilág megismerése volt. Másodikként a múlt nyomainak keresésére fordítottuk figyelmünket. A tó néhai szigetén még áll egy halászkunyhó, benne régi halászati szerszámok, eszközök. Itt az egyik gyerek nagypapája beszélt nekünk arról, hogy ő még csónakázott, fürdött meg halászgatott ezen a helyen. Ennek kapcsán szóba került az is, hogy a víz fontos éltető elemünk, vigyázni kell rá, óvni kell tisztaságát.

Más alkalommal a futóhomok élővilágával foglalkoztunk, különös tekintettel a védett növényekre. Mindezek a vizsgálódások a Kiskunsági Nemzeti Parkban történtek, mely körülveszi településünket.

A harmadik osztály anyaga a környezetünk állatvilágával ismerteti meg a gyerekeket. Ennek is fontos része a természetvédelem.

Elképzeléseink szerint a negyedik osztályos helyi tanterv teljes egészében a környezetvédelemre épül majd. Eddigi tapasztalataink szerint az iskolán kívül lebonyolított órák mély nyomot hagynak a gyerekekben, megtanulnak meglátni olyan dolgokat is, melyeket egyébként nem vennének észre, nem tartanának fontosnak, így viszont a környező világról alkotott képük részévé válik.

Mindezt a Fifti-Fifti kerettanterv koncepciója és szemléletmódja teszi lehetővé.

Néhány gondolat a Fifti-Fifti programról

A Művelődési és Köznevelési Minisztérium 1993-ban jóváhagyta a Fifti-Fifti programot, amely az általános képzés első szakaszára, alapvetően az 1–4. osztály számára készült.

A programcsomag négy tantárgyi programot ölel fel, úgy mint a társadalomismeret, a természetismeret, az irodalmi és a vizuális nevelés.

Alapvető sajátossága, s egyszersmind előnye az, hogy csak a tanítási idő felére dolgozza ki a tananyagot, a tanítási idő másik felének tervezését a helyi igények és lehetőségek alapján az oktatási intézményre, a pedagógusra bízta.

Egyebek között lényeges vonása a Fifti-Fifti programnak az is, hogy a tanulók ismereteit és képességeit mindig konkrét tevékenységek révén kívánja fejleszteni, s így fokozatos átmenetet biztosít az óvodai foglalkozások és az iskolai tanítási módszerek között.

A program szakértői:

társadalomismereti program:	<i>Mátrai Zsuzsa</i>
természetismereti program:	<i>Szakály Márta</i>
irodalmi program:	<i>Kardos Margit</i>
vizuális nevelési program:	<i>Kárpáti Andrea</i>

Az Olvasó figyelmébe ajánljuk a Fifti-Fifti programról a Tanító c. szaklapban 1991. február és május között megjelent cikksorozatot.

CSÓSZI SÁNDORNÉ

Természetismereti szakértői tanfolyam

a Budapesti Tanítóképző Főiskolán

Korunk pedagógusai és diákjai olyan kihívásoknak vannak kitéve, illetve olyan változásokat élnek meg napjaink iskoláiban, melyek jó néhány évvel ezelőtt már jelentkeztek, de még egy-két éve sem voltak a mostanihoz hasonló súlyú és jelentőségű hatással a különböző iskolatípusokban folyó nevelő-oktató munkára.

Gondoljunk a magyar közoktatásban napjainkban végbemenő átalakulásokra, változásokra, mint például a merev struktúrák, a mindenki számára egyformán kötelező központi tanterv, tantárgyi rendszer lebomlása, megszűnése. Ezek egyrészt új lehetőségeket jelentenek a tanítók, tanárok számára, de elvárásokat is támasztanak velük szemben. Lehetőséget a nevelési és oktatási feladatok végzésekor saját pedagógiai elgondolásaik érvényesítésére, elvárást a döntési, választási helyzetek helyes megoldását illetően.

Mindehhez a pedagógusoknak alapos szakmai felkészültséggel, új szemléletű gondolkodással, nagyfokú önállósággal és felelősségtudattal kell rendelkezniük, melyek kialakításában a képző intézményeknek, vagyis a felsőoktatásnak kiemelt szerepe és felelőssége van.

Itt van például a környezet pusztulásának az emberi létet is veszélyeztető reális volta. Annak érdekében, hogy a szükséges teendőket minél többen megismerjék és megértsek, hogy a „fenntartható fejlődés”, „fenntartható élet” fogalma által megkívánt módon megváltozzon az emberek gondolkodása, értékrendje, életvitele, viselkedéskultúrája, szükséges, hogy minden oktatási intézmény megtervezze, megszervezze és működtesse a maga sajátos viszonyaira épülő környezeti nevelési és oktatási struktúráját. Ez azonban csak akkor valósul meg eredményesen és hatékonyan, ha a pedagógusok személyes példamutatásra, megfelelő szaktárgyi ismeretekre és módszertani kultúrára épülő, az életkori sajátosságokat figyelembevevő, képesség- és készségfejlesztő, tudat- és magatartásformáló nevelő-oktató munkára képesek.

Egyetértve azzal, hogy környezeti nevelés bármely életkorban, bármely műveltségi területhez kapcsolódóan lehetséges és szükséges, hangsúlyozni kell a fejlesztés folyamatjellegét és ki kell emelni a természettudományi terület meghatározó szerepét. Világosan látni kell, hogy a fejlett környezetkultúra korszerű természettudományos alapok nélkül elképzelhetetlen. Ebből viszont az következik, hogy az életkori sajátosságokat hangsúlyosan figyelembevevő és annak megfelelő természettudományos nevelés, oktatás egyben környezeti nevelést is jelent, de nem azonos azzal. Az ismeret, a tudomány, a környezeti nevelésnek csak egyik tényezője, amit tudni kell alkalmazni a mindennapi életben a problémák felismerésére, megoldására és megelőzésére.

Ha tehát helyesen értelmezzük a természettudományok tanulásának előkészítését és alapozását, ha a fejlesztési feladatokat a szóbanforgó szakterületre helyesen határozzuk meg, ha mindehhez megfelelő tananyagot választunk, akkor nevezhetjük bárhogy a tantárgyat, melynek keretei között feladatunkat végezzük, az a 6-10 éves korú gyermekek számára az őket körülvevő világnak tevékeny, saját tapasztalatokra épülő, érzelmekkel

átítatott megismerését, a helyes szokások és viselkedési formák elsajátítását fogja jelenteni.

A Budapesti Tanítóképző Főiskola Természettudományi Tanszékén az elmúlt évek tanterv- és tantárgyfejlesztő tevékenységét az előzőekben összefoglalt gondolatok alapján végeztük. Az így kialakított tantárgycsoport cél-, feladat- és követelményrendszere, struktúrája és tartalma magában hordja a lehetőséget arra, hogy főiskolánkról a természet és környezet ismeretére, értésére és védelmére sokoldalúan felkészített, fejlett környezetkultúrával bíró, a 6-10 éves gyermekek fejlesztési feladatait helyesen értelmező, módszertanilag jól felkészült tanítók kerüljenek ki.

Feladatunknak éreztük és érezzük ugyanakkor, hogy segítséget adjunk a gyakorlatban már több éve dolgozó tanítóknak is, akik – attól függően, hogy mikor szerezték diplomájukat –, más szemléletű és tartalmú természettudományos képzésben részesültek, vagy egyáltalában kimaradtak az ilyenfajta felkészítésből. Ezért teszünk mindig szívesen eleget azoknak a felkéréseknek, melyek külső intézmények, iskolák által szervezett tanfolyamok és továbbképzések keretei között alkalmat adnak a gyakorló tanítókkal való találkozásokra és a 6-10 éves korosztály természettudományi, környezetvédelmi nevelésével-oktatásával kapcsolatos szakismereti és módszertani kérdések tárgyalására és tisztázására.

Ezért indítottunk az 1988-89-es tanévtől és indítunk rendszeresen – az igények és anyagi feltételek függvényében – a tanítói intenzív diploma-megújító továbbképzés keretei között választható jelleggel környezetismeret stúdiumot. A továbbképzés célját, feladatait, tartalmát a társadalom elvárásainak és a közoktatás igényeinek megfelelően alakítottuk. Ezt bizonyítja, hogy az 1988-89-es tanévben indított továbbképzésünkkel az alsó tagozatos környezetismeret tantárgy tanításával kapcsolatos problémák megoldásához, illetve annak a szemléletmódnak a terjesztéséhez kívántuk hozzájárulni, mely a természet megismerésében a gyermek tapasztalatszerzését tekinti elsődlegesnek. Ezért a képzésben arra törekedtünk, hogy sor kerüljön az 1988-ban elkészült módosított tananyag és követelményrendszer értelmezésére, a szaktárgyi ismeretek felelevenítésére, elmélyítésére, pontosítására és bővítésére, a környezetismeret tantárgy tanulásához szükséges tanulói ismeretszerző, kutató módszerek és ehhez kapcsolódó tanítói feladatok elméleti és gyakorlati feldolgozására.

A Fővárosi Pedagógiai Intézettel való jó szakmai együttműködésünk az alapképzés és továbbképzés tartalmának összehangolása céljából hosszú évekre nyúlik vissza. Ennek bizonyítéka az az 1991/92-es és az 1992/93-as tanévekben indított közös továbbképzési program, melyet „Természetismereti szakértői tanfolyam” címmel szerveztünk.

A tanfolyam koncepcióját és tematikáját a két intézmény közösen alakította ki. Ebben az időszakban a Nemzeti Alaptantervvel kapcsolatos munkálatok már olyan stádiumban voltak, hogy sejteni engedték a közoktatás területén bekövetkező változások irányvonalait, az elemi szint kezdő szakaszának fejlesztési feladatait, illetve a pedagógusokkal szemben támasztott új elvárásokat.

Ezeket figyelembe véve a tanfolyam olyan képzést kívánt nyújtani, melynek eredményeként a résztvevőkben kialakulhatott a kisiskolások korszerű természettudományos neveléséhez szükséges helyes szemléletmód és gondolkodás, illetve ami a lehetőség szintjén felkészítette őket a szakmai és módszertani segítségnyújtásra, hatékony módszertani eljárások bemutatására, továbbképzések szervezésére, helyi tantervek kidolgozására.

Ennek érdekében feldolgozásra kerültek a természettudományos ismeretszerzés folyamatában funkcionáló módszerek (megfigyelés, leírás, összehasonlítás, csoportosítás, mérés, kísérletezés), a módszerek tevékenységek formájában történő alkalmazásával fejleszthető tanulói képességek és szokások (megfigyelő, leíró, azonosító és megkülönböztető, mérési technika, kísérletezéshez szükséges szokások), a fejlesztés során eszköz szerepet betöltő ismeretanyag kiválasztásának szempontjai, az ismeretanyag lehetséges tartalma és lehetséges szintje az egyes fejlesztési szakaszokban. Mindez tevékenységorientált formában, a jelenségek közötti összefüggések felismertetésével és magyarázatával valósult meg.

A tanfolyam befejezéseként a hallgatók záródolgozatot írtak, melynek eredményétől függően igazolást kaptak arról, hogy a természettudományos nevelés terén szakértői feladatok ellátására alkalmasak. A tanfolyamot a résztvevő tanítók mindegyike eredményesen elvégezte, melyről dolgozataik színvonala tesz tanúbizonyságot.

Munkánkat, lehetőségeinket nem tekintjük befejezettnek. Ezt bizonyítja, hogy az 1994/95. évi intenzív tanítói továbbképzés keretein belül két programot is meghirdettünk.

„A környezetüket ismerő, szerető és védő kisiskolások nevelése természetismeret órákon” című tanfolyam olyan képzést kíván nyújtani, melynek során a résztvevőknek alkalma nyílik:

- azoknak a lehetőségeknek a feltárására és megismerésére, melyek a természettudományos szaktantárgyak tanulását előkészítő és alapozó természettudományos nevelés keretein belül adódnak a környezeti nevelésre;

- a közoktatás igényeinek megfelelően a környezeti adottságokat figyelembevevő, úgynevezett helyi (alternatív) természetismereti tantárgyi programok összeállítására;

- a szakmai ismeretek és a tananyag feldolgozása módszereinek elméleti és gyakorlati feldolgozására.

A „Növényteni, állattani, természetföldrajzi és ökológiai ismeretek alkotó alkalmazása az általános iskola kezdő szakaszában” című továbbképzés keretein belül áttekintést kapnak a környezet- és természetvédelmi neveléshez szükséges ismeretekről tevékenységorientált formában. A foglalkozásokat tanulmányi kirándulások és terepgyakorlatok egészítik ki, ahol morfológiai, rendszertani, természetföldrajzi és ökológiai ismeretek alkalmazásának gyakorlására kerül sor.

JEGYZET

Victor András: A környezeti nevelés szaktárgyi megalapozása hazánkban, egy nemzetközi vizsgálat tükrében. (Környezeti nevelés és biológiatanítás hazánkban (1970-1990)) IUCN Magyar Nemzeti Nevelési Bizottság 1991. 5-12. p.

Földünkért. Az élet fenntartásának stratégiája: Az IUCN, az UNEP és WWF közös kiadása alapján. KTM 1991.

Környezeti nevelés követelményrendszere. Összeállította a Természet- és Környezetvédő Tanárok Egyesülete, Elnöksége, Közgyűlése és a KTM 1992.

VÉGHÉLYI JÓZSEFNÉ

Egy új tantárgy kisiskolásoknak – a környezetkultúra

1993-ban új alternatív tantárgyat engedélyezett a Művelődési és Közoktatási Minisztérium (eng.sz.: 47079/1993.X.) „Környezetkultúra” néven az általános iskola 1-4. osztálya számára. A tantárgy gondolatának csírája még 1980-ban fogalmazódott meg egy pályázat kapcsán, amelyet Az építészeti kultúra terjesztése témában írt ki többek között a Magyar Építőművészek Szövetsége és az Országos Pedagógiai Intézet.

A tantárgy középpontjában az épített környezet, az ember által átalakított természet megismertetése áll. Ebbe a környezetbe tágabb értelemben minden beletartozik, amit az ember hozott létre: az épületeken, építményeken kívül a tárgyak és a „műtárgyak” is, a települések részei és egésze, sőt a még nagyobb léptékű regionális összefüggések is.

A természeti környezet védelme mellett ugyanolyan fontos művi környezetünk védelme, titkainak feltárása, a vele való helyes együttélés módozatainak elsajátítása, hiszen a minket körülvevő tér és tárgyak világa döntő módon visszahat ránk, egyénekre és közösségekre. Az ezzel való foglalkozást már 7 éves kor körül célszerű elkezdni.

A környezetünkkel való ismerkedés döntő módon manuális és vizuális megközelítéssel történik, indokolt tehát a „technika” és a „rajz” tárgyakba integrálása. A környezetkultúrával komplex módon célszerű foglalkozni – ez is indokolja a rajzi, technikai és környezeti tudnivalók egy egységben történő feldolgozását. A környezetkultúra tantárgy tehát *a rajz és a technika tárgyak helyett kínál komplex alternatívát*. Megtartja mindkét tárgy követelményrendszerét, de új szempontok szerint rendezi az anyagot, mégpedig úgy, hogy a bővebb ismeretanyag semmiképpen se rójon többletterhet a tanulókra, sőt, ha lehet, könnyítsen rajtuk. Ez utóbbit olyan módszerekkel kívánja elérni, mint például a játékoság, a tanulók alkotói szabadságának tiszteletben tartása, oldott légkör stb.

A komplex megközelítést „alátámasztja” – különösen ebben az életkorban – a valóság egységes tapasztalása, átélése. Tantárgyunk gyakorlati, alkotó munkán keresztül próbál a személyes tapasztalás által alaposan rögzülő ismereteket kialakítani. Fontos, hogy a technika ne szakadjon el egy-egy téma, illetve feladat tartalmi-művészeti vonatkozásaitól. Valamely technika vagy elvont ismeret kiemelt, öncélú megtanításával legfeljebb csak ideig-óráig tartó látszat-teljesítményeket lehet elérni. Ha egy tevékenységnek a gyerekek tudják vagy érzik a célját és értelmét, maga a tevékenység motiválja őket, s a közben elsajátított technikai tudásuk is alaposabb lesz.

Az éves tanmenet egyes foglalkozásait komplex témakörök mentén építettük fel. Alapelvünk, hogy a témák kiválasztásában, a módszerek alkalmazásában, a technikai megoldásokban *az életkori sajátosságokhoz kell alkalmazkodni*, s az egyéni eltérésekre is tekintettel kell lenni. Tananyagunk feldolgozásakor a helyi adottságok is döntően befolyásolhatják a részletes tanmenet kialakítását: az egységes alapelvek nem szabnak gátat a helyi sajátosságok messzemenő érvényesítésének, a tájegység és az iskola, a tanár és a gyerekek személyiségének szempontjából egyaránt. A tantárgyunkat választó pedagógusoknak a tanterv és tananyag alapos megértése és elsajátítása után pedagógiai szabadságuk tudatában kreatív képességeiket kell kamatoztatniuk részletes munkamenetük megtervezésekor.

E tárgy tanítása során valamennyi pedagógiai módszer felhasználható. Az „akkor és ott” alkalmas módszert a tanítónak kell megválasztania a következő alapelvek szerint. A tanító szerepe *segítő* szerep, a gyerekek *önálló* ténykedését kell maximális módon segítenie. A foglalkozásokon olyan légkört kell teremteni, hogy a gyerekeket saját elvárásaik motiválják tevékenységükben, ne pedig rájuk erőltetett külső elvárásoknak kelljen megfelelniük. A kellően inspiráló légkör felkelti a gyerekek alkotókedvét, s belső indíttatásuk magas követelményekre sarkallja őket.

A leggyakrabban használatos módszerek a megfigyelés, kísérletezés, gyakorlati munka. Ebben az életkorban a térbeli (háromdimenziós) alakításoknak kell elsőbbséget élvezniük (pl. agyagozás, építés, tárgykészítés), a lépték minél nagyobb legyen (gyereknagyságú kunyhó, saját testre szabott jelmezek, festéshez nagy papír), s eleinte a puhább, lágyabb, viszonylag könnyen és szabadon alakítható anyagokkal célszerű többet dolgozni (agyag, természetes anyagok, festéshez tempera, rajzoláshoz kréta).

Az életkornak megfelelően a tantárgyhoz kapcsolódó tevékenységek közül különösen fontosnak tartjuk a mesélést, a játékot, a dramatizálást, a kirándulást és műhelylátogatást – ezek mind olyan élményt jelentenek a gyerekek számára, amelyek felkeltik alkotókedvüket, inspirálják őket nagyobb igényű, minőségi munkákra is. Az alkotáshoz elegendő időt kell nyújtani. Ebben az életkorban különösen káros a tevékenység félbeszakítása. Mivel tantárgyunk a rajz és a technika tárgyak órakeretét veszi át, úgy tűnik, elegendő az adott időkeret, de fontos, hogy *összevont órák legyenek*, egymás után minimum két óra! Legjobb, ha azt is meg tudjuk oldani, hogy a tanóra után is befejezhessék a munkát a gyerekek.

A környezetkultúra tanításához (akárcsak a technikáéhoz) a tanár-tanítvány személyes, közvetlen kapcsolatára van szükség. Az egyes technikák pontos és tökéletes átadása csak személyes, jól látható, esetleg többszöri bemutatás révén valósítható meg.

Ehhez 15 főnél nagyobb létszám esetén két pedagógusra van szükség (végzettségükre nézve csak annyi a megkötés, hogy olyan *tanító* vagy *szaktanár* tanítsa, aki szívesen vállalja).

A tanterv és a tananyag tanári kézikönyvben – címe: *Környezetkultúra: Egy alternatív tantárgy programja* – jelenik meg 1994 első félévében a *Tölgyfa Kiadó* gondozásában (Budapest, Zugligeti út 9-25.). Szerzői: *Tatai Erzsébet* és *Tatai Mária*.

A tantárgy mai formájában többéves munka gyümölcse, kialakításában építészek és pedagógusok működtek közre. Eredményességét eddigi kipróbálásának sikerei bizonyítják. A legtöbbet a Kerekegyházi Általános Iskolának köszönhetjük, ahol elsőként indult el a kísérlet *Kelemen Benedekné* rajztanár és *Turcsánné Blázsik Veronika* tanító vezetésével. Megemlíteném még a kecskeméti Vásárhelyi Pál Általános Iskolát, a Budapest IV. ker. Erzsébet út 69. sz. alatti Általános Iskolát, s a Törökszentmiklósi Általános Iskolában *Körmöndiné Giricz Irma* tevékenységét. A tantárgy eredményes tanítását segíti elő a *Magyar Iparművészeti Főiskola Tanárképző Intézetének* továbbképző tanfolyama is. Terveink szerint a tantárgyat felső tagozaton is tanítjuk. Kísérleti programjának kipróbálása jelenleg is tart Kerekegyházán (erről ismertetés jelent meg a *Kárpáti Andrea* szerkesztette *A Leonardo program* című kötetben, Akadémiai Kiadó, 1992;) A kísérletet jelenleg *Az építés fejlődéséért Alapítvány* támogatja.

Az alábbiakban ízelítőül néhány részletet mutatunk be a 3. osztály anyagából:

Példa a textil-témakör foglalkozásaira:

- 1.) Képkalkotás gyapjuszöszből
- 2.) Fonalmunkák, fonás
- 3.) Fonalbáb készítése
- 4.) Kendőbáb készítése
- 5.) A rátét-képkalkotás, foltozás
- 6.) Jelmez és kellékkészítés karácsonyi játékhöz.

Példa a *Képkalkotás gyapjuszöszből* című foglalkozás menetére:

- 1.) Ismétlés: a textiltételek eredete, felhasználása
- 2.) Különböző anyagok megismerése tapintással. Az évszaknak, időjárásnak megfelelő anyagok, ruhák kiválasztása. Különböző textilkészítési eljárások megismerése szemléltetéssel, beszélgetéssel: pl. a gyapjú útja a birkától a pulóverig; nemezelés; fonalkészítés.

3.) Filc alapra színes gyapjuszöszből kép alkotása (lehet irodalmi vagy zenei élmény alapján is). Az egészen kicsi színes szöszcsomókat kézfejjel a filcre simítva, egymásba mosódó színes foltokból hozhatunk létre gyapjúképet. Ez a képkalkotási módszer ebben a korban még az ecsettel történő festésnél is jobban lehetővé teszi a színek tulajdonságainak megismerését.

Aki az eddigiek alapján kedvet kapott a környezetkultúra alternatív tantárgyhoz, annak azt javasoljuk, akár vidéken, akár városban él, hogy próbálja ki nyugodtan, mi azt tapasztaljuk, hogy megéri a fáradozást!

TATAI MÁRIA

LAPLÁTOGATÓ

Mentsük meg a Csodaországot!

Januártól hiába keresik olvasóink az újságárusoknál lapunkat – megszüntették. Csak úgy, egyik hónapról a másikra. Még annyi lehetőséget sem hagyva, hogy legalább tájékoztassuk olvasóinkat a döntésről, kérve őket, hogy ne feledjenek bennünket, mert mi nem adjuk fel! Nem hisszük, hogy a népszerű *Csodaország* című foglalkoztatókönyv – amely

több mint kétszázezer példányban fogyott el – kistestvére, a *Csodaország* című havilap ilyen sorsra juthat. Nem tudjuk és nem akarjuk felvenni a versenyt a külföldről átvett gyermeklapokkal, mert úgy gondoljuk, hogy a magyar gyerekeknek magyar írók, költők versein, meséin kell felnőniük, ha egyszer olyan gazdag a gyermekirodalmunk mind a klasszikus, mind a mai magyar írók műveit illetően. Olyan magas színvonalú irodalmi értéket képviselnek, amit az óvodai nevelés alapjaiként kell elsajátíttatni a gyerekekkel.

Nagyon szomorúan vesszük tudomásul, hogy ennek a nevelő munkának most nem lehetünk részesei. Sajnáljuk azokat a gyerekeket, akiknek hozzánk küldött fotói, rajzai, megfigjtései, a szerkesztőséghez írt levelei, versikéi most egy íróasztalfiókban porosodnak. Megszűnt az óvónőkkel, tanítónőkkel, szülőkkel, nagymamákkal való kapcsolatunk is, pedig lelkesedésük, hasznos tanácsaik, ötleteik fontosak voltak számunkra a lapkészítésnél.

Szeptemberben jelenik meg a *Csodaország* 2. című foglalkoztatókönyv és vele egy időben szeretnénk úra indítani a lapot is. De hogy addig se teljen hiába az idő, pályázatokkal próbálunk pénzhez jutni, és mindent megteszünk azért, hogy újra lábra állítsuk a lapot. Ezért is fordulunk Önökhöz: ha tudnak, segítsenek. Minden ötletet, kezdeményezést készséggel fogadunk. Az anyagi támogatást is. Számlaszámunk: MNB 218-98127-530-016087-8.

Címünk: 1121 Budapest, Költő u. 26/a.

CSÖRGŐ ANIKÓ

Környezet- és természetvédelmi oktatóközpontok Magyarországon

Az országban ma már 91 környezet- és természetvédelmi oktatóközpont (OK) működik. Ezek az oktatóközpontok óvodákban, általános és középiskolákban, felsőoktatási intézményekben, múzeumokban, művelődési házakban és természetvédelmi egyesületek keretében fejtik ki környezeti oktató-nevelő tevékenységüket, de hatásuk egész vonzáskörzetükben érezhető.

Fő tevékenységük szakkörök, táborok, továbbképzések, szakmai programok, kiállítások, pályázatok, vetélkedők szervezése, kiadványok összeállítása, akciók, kampányok lebonyolítása.

Az oktatóközpontokat a KTM évről évre – lehetőségeihez mérten – anyagilag is támogatja, de ez a segítség csak töredéke annak az áldozatos munkának, amit a pedagógusok folytatnak a felnövekvő korosztályok szemléletének formálásában, ismereteinek, látókörének bővítésében.

Az alábbiakban közöljük a természet- és környezetvédelmi oktatóközpontok címlistáját:

1. Dr. Kalas György	REFLEX Zöld Zóna
9028 Győr, Vándor u. 9.
96/326-722/351
2. Juhász Nagy Ágnes	TIT Természettudományi Stúdió
1113 Budapest, Zsombolyai u. 6.
1850-514, 1669-019, 1850-414 fax
3. Szatmári Gabriella
Rogna Emília	Xantus János Környezetvédelmi OK
1022 Budapest, Marczibányi tér 5/a.
1353-786
4. Végvári Ágnes	Zöld Jövő Környezetvédelmi OK
1223 Budapest, Tűzliliom u. 57.l.7.
2271-471
5. Lehoczky János	Deák Diák Ált. Iskola
1085 Budapest, Orczy út 3.
133-5390
6. Darvas Lászlóné
Wellisch Mária	Magyar Mezőgazdasági Múzeum
1367 Budapest, Vajdahunyadvár
1412-011, 1420-573/79, 1429-120 fax

-
7. Tóth Imréné	Tuzson János Környezetvédelmi OK
3060 Pásztó, Nagymező u. 3.
32/360-244
8. Labanc Gyuláné	„Kék Cinke” OK
1082 Budapest, Horváth M. tér 9.
11-31-027
9. Lőrinczné dr. Keller Mária	Batthyány Kázmér Gimnázium
2310 Szigetszentmiklós, Csokonai u.6.
24/368-200, 368-496 fax
10. Dr. Agócs József	TIT Nógrád M.Szervezete OK
3100 Salgótarján, Mérleg u. 2.
32/314-082, 314-282, 311-734 fax
11. Szentendrey Géza	Erdei Művelődés Háza
2025 Visegrád, Pf.32.
26/328-227, 26/328-381 fax
12. Kiss Gyöngyi	Terra Mater Környezet és Term.védelmi OK
2030 Érd, Alsó u. 9.
23/366-365
13. Polonyiné Hajnal Irén	2100 Gödöllő, Palota-kert 6/b.
28/310-202
14. Gecse Gáborné
Grúz Jánosné	„Füsti Fecske” XXI. ker. Óvoda
1214 Budapest, Iskola tér 46.
2767-025
15. Gilly Zsolt	Fülöpháza OK
6000 Kecskemét, Liszt F. 19.
16. Halmai Gáborné	Hollós László TKV Oktatóbázis
7100 Szekszárd, Mártírok t.10.
74/316-722, 74/316-722 fax
17. Nagy Sándor	Herman Ottó TV OK
7200 Dombóvár, Hunyadi tér 23.
76/482-611
18. Dr. Hári Ferencné	József Attila Gimnázium
8000 Székesfehérvár, Jókai u. 20.
22/311-160
19. Wohlfart Zsuzsa
Bárdossyné Stolár Klára	Homoki Nagy István OK
8200 Veszprém, Kopácsi u.1.
88/428-222
20. Hivatal Nándor	Boronka udvar MME „Somogy” TVSz
7400 Kaposvár, Szt. Imre u.14.
82/312-952
-

-
21. Burián György	Erdészeti és Vízügyi SzKI
7570 Barcs, Latinca S. u. 13.
82/352-611 fax is
22. Dr. Fülöp István
Szabó László	Mecseki Kultúrpark OK
7627 Pécs, Dömörkapu
72/312-788
23. Tóth Oszkár
Billege István	Művelődési Ház és Könyvtár
8868 Letenye, Szabadság tér 15.
24. Dr. Oroszy Zoltán	Apáczay Csere János OK
8900 Zalaegerszeg, Apáczay tér 5.
92/311-426, 311-209, 311-426 fax
25. Barki Andrea	Megyei Műv. és Ifjúsági Központ
9700 Szombathely, Ady tér 5.
94/312-535, 312-743 fax
26. Dr. Deák György	Borbás Vince KV Klub
9700 Szombathely, Károlyi Gáspár tér 2-4.
94/313-892, 312-248
27. Agárdy Sándor	Tornyospálca OK
4642 Tornyospálca, Mándoki u. 4.
28. Dr. Legány András
Szögi Lajos
Vértes Imréné	Bölcs Bagoly OK
4440 Tiszavasvári, Arany János u. 5.
29. Papp Ferencné	3.sz. Általános Iskola
5600 Békéscsaba, Kölcsey u. 27.
66/321-626
30. Balogh István	TRIDEA Természetvédelmi Egyesület
és OK
4700 Mátészalka, Petőfi tér 10.
44/314-491 (lakás)
31. Petrilla Attila	Szivárvány Természetismereti OK
Sóstó-Erdei Szabadidő Park
4431 Nyíregyháza, Sóstó-Fürdő
42/311-195
32. T. Horváth Ildikó	MMTE Természetvédelmi OK
4034 Debrecen, Gáspár E. 11.
52/317-577/33.m (Déri Múzeum)
33. Dr. Kárász Imre	Eszterházy Károly Tanárképző FI
3301 Eger, Eszterházy K. tér 1.
36/412-399, 410-119 fax
-

34. Sindel Imre	Kilián Gimnázium
3534 Miskolc, Kiss tábornok u. 42.
46/370-502
35. Dr. Surányi Dezső	Magyar Pál TV Ifjúsági tábor és OK
1088 Budapest, Bródy S. u. 16.
138-3544
36. Zsibók András	Kiss Ferenc Erdészeti SzKI
6721 Szeged, József A. sugárút 26.
62/323-105
37. Dr. Tóth Albert	Jermy Gusztáv OK
5310 Kisújszállás, Széchenyi u. 4.
38. Gilly Zsolt	Hankovszky Oktatóbázis
Mátyás kir. körúti Iskola
6000 Kecskemét, Mátyás kir. krt.46.
76/324 411
39. Törőné Kovács Jolán	Comenius Tanítóképző Főiskola
3950 Sáropatak, Eötvös u. 7.
47/324-211
40. Kiss Balázs	Kertváros 1.sz. Általános Iskola
Regionális TKV Központ
3700 Kazincbarcika, Herbolyai u. 5.
48/310-600
41. Dósa Gyula	Erdei Művelődési Ház
5005 Szolnok, Kaán Károly u. 5.
56/421-612
42. Béres Mária	Öko-kontroll Szolnok M. Múzeum
5000 Szolnok, Kossuth tér 4.
56/341-602
L.: 5300 Karcag, Kossuth L. u. 26.
43. Csobán Judit	Déry Frigyes TV Oktató
és Információs Bázis
6500 Baja, Petőfi sziget 11. Ifjúsági Ház
79/326-242
44. Kőszeghy Tamás	Missziói és Környezetügyi Központ
1126 Budapest, Tartsay V. u. 11.
1566-551
45. Dr. Majer József	MMTE Baranya M. Csop.
7632 Pécs, Ifjúság u. 6.
72/327-622/115 m.

-
46. Dr. Krizsán Józsefné	Benkő Gyula KTV OK
Református Általános Iskola és Diákotthon
5400 Mezőtúr, Kossuth tér 6.
188, 140
47. Csulyák László	Tóth Kálmán TKV OK
6500 Baja, Katona J. u. 3.
79/324-644, 79/321-727 fax
48. Dr. Antal Annamária	Ságvári Gimnázium
8900 Zalaegerszeg, Rákóczi u. 49-53.
92/311-144
49. Orosz Sándor
Pintér Kovács Katalin	Kós Károly Építőipari Műszaki SzKI
3100 Salgótarján, Acélgyári út 59.
32/310-461
50. Kerezsi Andrásné
Dr. Csuka Zoltánné	5.sz. Napközi Otthonos Óvoda
2120 Dunakeszi, Garas u. 28.
27/341-887
51. Farkas Gyuláné	Napközi Otthonos Óvoda
1214 Budapest, Erdősor u.110-112.
277-5134
52. Kosztolányi Istvánné	Erdei Iskola Alapítvány
2000 Szentendre, Alkotmány u.12.
26/311-816 (Templomdombi Iskola)
53. Futó János
Galambos István	Bakonyi Természettudományi Múzeum
Tiszafa KOK
8420 Zirc, Rákóczi tér 1.
56
54. Mayer Tiborné	MUSTÁRMAG Keresztény Ökumenikus
Óvoda és Iskola
1038 Budapest, Ezüsthegy u. 70.
1688-902
55. Maklári Jenőné	Káposztásmegyeri Ált.Műv.Központ
Homoktövis KV OK
1046 Budapest, Hajló u. 2-4.
1806-188, 1806-218 fax
56. Pozsgai Erika	Hódtói Általános Iskola
6800 Hódmezővásárhely, Ormos Ede
u. 18.
62/342-998
57. Dévald István	Tokaji Ferenc Gimnázium
3910 Tokaj, Bajcsy Zs.u. 7. Pf.: 21.
41/352-026
-

-
58. Dr. Budayné dr. Kálóczi Ildikó	BIOCÉN KTV Klub
4034 Debrecen, Szt. Anna u. 26.
52/349-099, 419-297 fax
59. Fersch Attila	Fertő-tavi Nemzeti Park Igazg.
9435 Sarród, Pf.: 4:
Sarród Kócsagvár, Rév
99/370-919, 99/371-590 fax
60. Dr. Andrásy Péter	Kitaibel Pál Környezeti Nevelési OK
9400 Sopron, Széchenyi tér 11.
9401 Pf. 77.
99/314-547
61. Sallai Sándor	2.sz. Általános Iskola
2144 Kerepestarcsa, Vörösmarty u. 2.
28/370-410
62. Dr. Vásárhelyi Tamás	Természettudományi Múzeum
1088 Budapest, Baross u. 13.
1181-846, 1382-122/60 m., 113-8820 fax
63. Horváth Ernő
Lovász Gáborné	ÁMK Általános Iskola
5211 Tiszapüspöki, Fő u. 85.
29 (Szolnokon keresztül kérni)
64. Barabás Kata	GÖNCÖL Alapítvány
2600 Vác, Ilona u. 3., Pf.184.
27/314-983, 311-179 fax is
65. Bali Pálné
Deli Szilvia	„Kék Öko-Suli”
213 Budapest, Rákosi Endre u. 138.
276-0767
66. Dr. Budayné dr. Kálóczi Ildikó
Ungvári Jánosné dr.	HNP Szerkő OK
4024 Debrecen, Sumen u. 2.
52/349-482, 310-645 fax
67. Pusztai Ferenc
Tomsitsné Borik Irén	Öveges József Műszaki SzKI és Gimn.
1118 Budapest, Beregszász u. 10.
1861-565 fax is
68. Sára Endréné	CSEMETE Erdei Iskola OK
6725 Szeged, Boldogasszony sgt. 6.
62/372-420, 372-579 fax (Polg.m. Hiv.)
69. Somoskövi János	Széchenyi István Gimn. és SZKI
6723 Szeged, Felső Tisza-part 25.
62/313-469
70. Hay Éva	Ének-zene tag. Ált. Isk. és Újreál Gimn.
1115 Budapest, Bartók B. út 141.
-

-
71. Mihály Istvánné dr.	Brunszvik Teréz Óvóképző Főiskola
5541 Szarvas, Szabadság u. 4. Pf.:6.
67/311 511, 311-592 fax
72. Kovács Róbert	Herman Ottó TKOK
Bem József Általános Iskola
1101 Budapest, Hungária krt. 5-7.
11-38-620
73. Prohászka István	523.sz. Ipari Szakmunkásképző Int.
8601 Siófok, Bakony u. 2. Pf.: 44
84/310 857
74. Szále Zsoltné	Általános Iskola
2300 Ráckeve, Kölcsey u. 7.
24/385 718
75. Dr. Kincsek Irén	JGyTF Biológia Tanszék
6701 Szeged, Boldogasszony sgt. 6. Pf.:396
62/310 244, 62/310 953 fax
76. Dr. Szabóné dr. Danka Klára	Arany J. Ált. Isk. ÖRÖKZÖLDEK OK
5310 Kisújszállás, Kálvin u. 3. Pf.:114.
59/321 501
77. Görög Zsolt	Szabó József KOK
Műszaki SZKI és Gimnázium
2800 Tatabánya, Széchenyi u. 20.
34/324-332, 323-567 fax
78. Németh Józsefné	Petőfi Sándor Általános Iskola
3860 Encs, Petőfi u. 18.
46/385-303
79. Frajna Miklós	Petőfi Sándor Gimnázium
2170 Aszód, Hatvani út 3.
Aszód 6
80. Hortobágyi T. Cirill	Ballay Valér KT OK
Bencés Gimnázium
9090 Pannonhalma, Vár 1.
96/370-013, 370-011 fax
81. Tompai Katalin	Általános Iskola
2724 Újlengyel
82. Flerkó Ágnes	Mechatronikai Szakközépiskola
1118 Budapest, Rétköz u. 29-31.
1868-801, 1868-725 fax
83. Pintér Tibor	Szegedi Zooiskola
6701 Szeged, Pf.:724 Kálvária sugárút
62/326-579
-

84. Lengyel Boldizsárné Zöld Iskola
5005 Szolnok, Pf.:8 Karczag L.út 2.
56/426-704, 379-898 fax is
85. Jankovits Istvánné Eötvös Loránd Gépipari Szakközépiskola
1204 Budapest, Török Flóris u. 89.
1279-812
86. Tornyosiné Nagy Éva Fővárosi Pedagógiai Intézet
1082 Budapest, Horváth M. tér 8.
1431 Budapest, Pf.:199
210-1030
87. Szoboszlai Józsefné Regionális KT OK
3580 Tiszaújváros, Deák tér 16.
49/341-102, 341-780 fax
88. Csaba Attila Tatai Környezetvédelmi Rt.
2890 Tata, Malom út 1.
34/381-768, 381-186 fax
89. Deák József Ének-zenei Általános Iskola
6640 Csongrád, Szentháromság tér 14.
63/381-047
90. Márky-Zay Lajos Bay Zoltán Tehetséggondozó Alapítvány
5700 Gyula, Munkácsy M. u. 7.
66/362-031 fax is
91. Tóbi Mária Főv. Önkorm. Középiskolai „Ökokollégium”
1035 Budapest, Széll u. 11-13. Pf.:105.
16-86-234, 18-86-980

Lapvég

Végül is, fogadjuk el, legyen bár iromba közhely: mindenben van valami jó. Abban is, ha a szlovák határőr bután bizalmatlan. Mert bizalmatlansága éppenséggel tépázódásra hajlamos önérzetünket erősíti meg. Rá is fér. Ránk fér is. Miről lett legyen szó? Állunk a határon, tettvággyal telített négy Iskolakultúra munkatárs. Egy főszerkesztő, egy szekcióvezető, két rovatvezető, meg egy autó. Leginkább utóbbi áll, mi főleg benne ülünk. És várunk. Nagymegyerbe igyekszünk, meg Pozsonyba igyekeznénk, előadni – no nem az aranyat, legfeljebb aranyló gondolatainkat – az oktatás oktalan állapotjáról. De jó a vámőr komor szomszédos pofával, hátsófelünkön viselt csomagtartónkat felnyitattja, abba belenéz szomorán, nem ártall az ott lapuló Iskolakultúra-kötegekkel kézileg eljátszani, majd szóra nyitni néma száját. „*Ez a folyóirat-mennyiség árunak minősül!*” A mondásvégi felkiáltójelben nem vagyok bizonyos, de tanulmányaim okán odahallható. Főszerkesztő elsáppadása hasonlatos a negatív napfelkeltéhez, ő persze ezt végképpen nem gondolta volna. Hogy amit itten *no me itt* szerkesztget, az egyszercsak áru lesz. És főszerkesztőnk ebben a pillanatban hasonlatossá válik ahhoz a szenthez, aki mezítelen lábbal járt-kelt egykoron a vizeken, illetve az égő csipkebokrot követte kemény elszántsággal. Amennyiben persze a két nevezett személy nem ugyanaz, ilyen is volt már a történelem megidézése közepette, kérem törölni felvételi kérelmemet az összes keresztényi pártból. Legfeljebb nem leszek senkinek, nem leszek senkinek. (*Nem nyalok senkinek, nem nyalok senkinek* – hű, gyerekek, drága olvasóim, de rosszat mondtam...)

És áll a főszerkesztő, szakállán verejték csurdul, lefelé cserdül, néz farkasszemet főszerkesztő és fővámos, mily' két szép ember a harcz mezején. S mindkettő agyában ugyanazon vízió ébred: látják a derék szlováki népet, ahogy egymást letiporva, csecsemőket földbe döngetve, öregeket földbe taposva, asszonyokat halálra gyalogolva, kerítéseket elsodorva, háztetőket fölbillentve, utakat beszakítva, búzamezőket legázolva, korlátokat, kordonokat, láncokat, rácsokat ledöntve, *egy-erőként* ömlik, zúdul, morajlik, hullámszik, tetőzik, gátat tép, hajókat tördel, átcsap minden képzeleten az említett szlováki nép. Mi okból, kérdezhetnők, ha nem tudnánk. De tudjuk jól. A csomagtartónkban rejtegetett két évfolyam Iskolakultúra megragadására, elbirtoklására, megszerzésére megy itt ki a játék. Meg arra, hogy a főszerkesztő a befolyt összegből tovább gazdagodnék. Meg... Feltűntek e víziókban a keleti olajkalifák, a nyugati szivaros gyárosok, az orosz-ukrán maffia-bárók, akik mind-mind az Iskolakultúra tavalyi évfolyamának e két összezsínórozott példányát akarnák megszerezni. Fenébe a hasissal, vesszen a kokain-út, a fegyverkereskedelem, az új jelszó, az új üzlet, az új drog: *Iskolakultúra*. Nézi egymást főszerkesztő és a határ szlováki őre, nézik őket az alantasok, a két deli hölgy és jómagam az autóban ülve, torkunkban szíveinkkel kalapálva egyre, látni véljük a főszerkesztő kabátujjából csak egy pillantásra kivillanó aranyrudakat a határőr formatervezett mentéjének parolija alá csusszanni (hja, kérem, nagy ára van itten a nagy dolgoknak), s már mehetünk is Nagymegyer és Pozsony felé, csomagtartónkban a század csempészárújával, üzleti bombájával: két műanyag zsinórral összekötözött *Iskolakultúrával*. S hány hét a világ, te botond?

Egyébként, aki nem hiszi, járjon utána. Irány Komarno!

ZALÁN TIBOR

Körmös

Igazi vándorcirkusz érkezett a lakótelepre. Világ-látta cirkusz „Hosszú idő után ismét Magyarországon!”. A sátorba belépő nézők fejére konfettit szórnak. Be vagyunk avatva. A kisdíjak arra gondolnak, ez maradt el az iskolában. Sorra jönnek a világszámok. Általában sikerülnek. Egy-két karika lepottyan a földre, egy-két kutya elkóborol, de ettől csak hitelesebb lesz. Szóval ezek mégsem félistenek, mégiscsak emberek. Akkor viszont nagyon ügyesek. Bravó. A felsősöknek eszébe jut, hogy mi lenne, ha egyszer a tanár úr is elhibázna egy tizedest, egy évszámot, egy vegyértéket, egy verslábát, egy határozót, még inkább: mi lenne, ha azt mondaná: ezt nem tudom, utána kellene néznem. Hatalmas „bravó!!!!”-t kaphatna! Életében talán először. Na és az igazgató! Mármint a cirkuszé. Nem parancsolgat. Konferál, dobálja a karikát, besegít. És dicsér. Ez igen, ez aztán az igazgató!

A szomorú bohócot igazából csak a nagyobbak értik. „Egy az egyben Boross tanár úr”, „Tisztára a mi ofőnk”, hallani. A cirkuszi osztályfőnöki órát a világhírű zene-bohóc tartja: hiába veszik el már a huszonhetedik hangszerét, „Van mások!” kiáltással újabbat húz elő kabátja alól. „Lelőhetetlen”, foglalja össze a példázatot egy negyedikes, „Az a baj, hogy az ember általában olyan hamar kifogy”, elmélkedik egy hetedikes. „És aki mégsem, az meg hamisan játszik”, toldja meg egy nyolcadikos.

Stílusos a befejezés is: az igazgató (a cirkuszé!) a kapuban búcsúztatja vendégeit. A többség nem veszi észre a ráadást, a kapuban ücsörgő koszlott, borostás alakot, aki az előtte álló táblácskán azt állítja magáról, hogy MUNKANÉLKÜLI VAGYOK! ÉHEZEM!! Pontos fogalmazás, hiszen lila ábrázata egyértelműen tanusítja, nem szomjazik, csak éhez. Csak néhány kisgyerek áll meg előtte, nézik, ez meg miféle állat, miféle produkció. Eléggyé gyengus lehet, mert műanyag pohara még üres. A felsősök már hallottak az óránként több ezret megkereső álkoldusokról, a gimnazisták a futtatott bérkoldusokról is, ők gyorsan kiszámítják, hogy egy az öthöz a valószínűsége, hogy ez itt igazi. Csupán egyetlen aprócska tény zavarja meg a hipotézist, s teszi a konfettivel kezdődő igen tanulságos élménysor stílszerű fináléjává az „éhezőművészt”: az majdnem bizonyos, hogy nem valódi koldus poharában a néhány aprópénz-darabot rázogatva összegez: sír.

Kamrad
1125